

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA

HIMMERLAND

OG

KJÆR HERRED

1989

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

78. ÅRGANG

1989

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI, AALBORG

Redaktionsudvalg for årgang 1989

Rektor Kaj Løber

Seminarielektor Karl Nielsen

Overlærer Svend B. Olesen

Viceskoleinspektør Gunnar Rebstrup

Niels Jensen - billedskærer i Aalborg -1615-1645.

Af Merete Bergild mag. art. og Jens Jensen cand. phil.

Niels Jensen er kendt og dokumenteret for den døbefont, han lavede til Hvorup kirke¹⁾ og er tilskrevet korgitter og epitafier i Thisted kirke, epitafier i Horsens klosterkirke og i Budolfi kirke i Aalborg²⁾, samt epitafium i Århus domkirke³⁾ i perioden fra o. 1615 til 1636.

Liv og levned.

Hvornår Niels Jensen er kommet til Aalborg vides ikke; han optræder flere steder i arkivalierne, således i skattelisterne og kirkebøgerne. Niels Jensen billedsnider blev trolovet til Line Laursdatter d. 27. april 1634 og viet 30. juli samme år⁴⁾, og d. 7. maj 1635 døbt en datter Gertrud; blandt fadderne var fine folk som borgmester Christoffer de Hemmer og rådmand Christen von Ginkel⁵⁾. Niels Jensen ses ikke optaget i Aalborg snedkerlav, men i 1641 den 18. juli optoges han i Guds Legems lav⁶⁾. Det oplyses her, at han var født i Sæby⁷⁾. Ifølge et afkald af 13. juni 1664 på Aalborg byting havde han to sønner, Jens og Johannes samt en datter Gertrud, der var gift med Niels Kaas, visiterer i Aalborg⁸⁾. Familien boede i S. Bodels (Budolfi) sogn i Christen Thyrstrups rode⁹⁾. 1645 den 5. august begravedes Niels Jensen¹⁰⁾, og den 25. november s.å. holdtes skifteforretning efter ham¹¹⁾. Boet skulle deles mellem enken Lene Laursdatter og børnene Gertrud 10½ år, Margrete 8 år, Jens 6 år og Johannes i hans fjerde år.

Døbefont, Hvorup kirke, Kjær herred, Aalborg amt. 1636, dokumenteret. Nat. mus. fot.

Niels Jensens hus og ejendom med gårdsrum (gårdsplads) vurderedes til 250 slettedaler. Huset var indrettet med stue, stegers, bryggers, et lille kammer, kælder, loft. Endvidere var der en bod (et lille hus) til gaden. Af løsøre fandtes kobberkedler og - gryder, messing- og tintøj, sengeklæder og linned. Af Niels Jensens gangklæder til fint brug kan nævnes: en ældre sort klædeskappe med fløjlskrave, en klædning af fillemot (brungul) klæde med brune snore, en trips (uld-fløjls) trøje med kort skød og bukser af femskaftet klæde samt en lille sort fløjlslue med sølvsnore på. Af de tredive bøger, der opregnes, er hovedparten af religiøs art: Kong Frederiks bibel, en dansk postil, en tysk prædikensamling, en tysk- og dansk salmebog, en lille tysk bog om den augsburgske konfession og andre opbyggelige værker. I stuen var bl.a. en jernkakkelovn, et egehjørneskab med to døre og en skuffe med lås, et bord med fyrplade og med lukket egefod og skuffe under med lås på, en sort fyrkiste med lås og håndgreb, en beslået egekiste, et lille fyrskab med en dør og lås, en høj barnestol og endelig” en fyrkiste med den sal. mands redskaber udi til hans håndværk, med økse, save og andet adskilligt redskab, og med en lang fyrskuffe”.

Iflg. Niels Jensens regnskabsbog havde han godt 51 sldr. til gode fordelt på 18 skyldnere, hvoraf højeste beløb var $8\frac{1}{2}$ sldr. Bortskyldig gæld beløb sig til godt 5 sldr. Yderligere havde han penge til gode efter breve og håndskrifter i alt 62 sldr. En af posterne her har i denne forbindelse særlig interesse: ”Hr. Peder i Børglum - 40 sldr. byg 2 tdr. som rester på en Epitaphium som endnu findes i S. Niels Jensens hus tilstede”. Dette epitafium over præsten Peder Jensen Viborg i Børglum (død 1644) er bevaret i Børglum klosterkirke. Således kan nu to værker - fonten i Hvorup og epitafiet i Børglum dokumenteres til Niels Jensen. Sammenlagt var der aktiver i boet for 705 sldr. 1 mk. 13 sk. og 2 tdr. byg.

For at placere Niels Jensen i den økonomiske samtid kan det være nyttigt at se på hans økonomi i forhold til økonomien i Ribe - den eneste by herhjemme, der er blevet gjort til genstand for en nærmere økonomisk undersøgelse omhandlende 1600-tallet¹²). Grundlaget er her to hundrede skifter fra 1650-60, og den gennemsnitlige formue for de 62 håndværkere var 337 sldr. Kun 7 af de 62 lå over 700 sldr., så i forhold til håndværkerne i Ribe ville Niels Jensen være at betragte som mellem de o. 12% rigeste - altså en ganske pæn position. Niels Jensens enke over-

levede ham til 1669, da hun blev begravet den 21. september: ”Lene Lauritzdatter Sal. Niels Biltsniders”¹³).

Værker.

Der kendes arbejder fra Niels Jensens hånd fra omkring 1615 til 1644, et spand på ca. 30 år. Topografisk findes de først og fremmest i Nordjylland. I Budolfi kirke i Aalborg hænger fire epitafier, der kan tilskrives Niels Jensen. To epitafier i Thisted kirke kan ligeledes knyttes til ham, og i Børglum klosterkirke hænger det dokumenterede epitafium. Desuden har han udført andre typer af arbejder til kirkerne i Voer i Vendsyssel, Hvorup og Thisted. Uden for Nordjylland har han udført to epitafier i henholdsvis domkirken i Århus og Horsens Klosterkirke. Foruden de kirkelige arbejder kan der tilskrives Niels Jensen et verdsligt værk, nemlig det store skab på Clausholm gods ved Randers.

Niels Jensen udførte især epitafier til kirkerne. Indenfor dette arbejdsfelt grupperer hans værker sig kronologisk og typemæssigt i tre hovedgrupper. Den første gruppe dækker perioden ca. 1615 til ca. 1626, den anden op til 1636 og den sidste tiden frem til 1644. Visse træk går igen i de tre grupperes epitafier, men alligevel udviser hver gruppering sin helt specielle udformning.

Arbejder fra ca. 1615 til ca. 1626.

I Budolfi kirke i Aalborg hænger der et stort epitafium på skibets nordside tæt ved prædikestolen. Det er opsat over borgmester Niels Iversen Skriver, der døde 1617¹⁴). Epitafiet er 5,7 m højt og 3 m bredt.

Det er bygget op om det malede rundbuede storfelt, der viser Golgata-scenen med borgmesteren og hans familie knælende i forgrunden. Storfeltet hviler på et bredt forkrøppet postament med stærkt udkrængede krumknægte med løvehoveder på. Den biografiske indskrift findes på postamentets midtfelt. Under postamentet er et nedhæng i rulleværk med borgelige våbenskjolde og englehoveder. Som flankering af hovedfeltets maleri står to store dydefigurer på hver sin plint med en sten som fodstøtte. Disse dyder forestiller til venstre Caritas (Kærligheden) med et barn på armen og til højre Justitia (Retfærdigheden) med

Epitafium over borgm. Niels Iversen Skriver. 1618. Budolfi, Aalborg. Nat. mus. fot. 1909.

sværd og vægt. Vingerne er formede af rulleværk med masker og draperiofhæng og i ornamentikken sidder to putti (småbørn) med kranier. De to store dydefigurer bærer som karyatider den kraftige arkitrav med fremspringende krumknægte, prydede med englehoveder. På gavlfragmenter sidder to opadpegende engle. Topstykket består af et vandret, ovalt felt visende en liggende putto med timeglas. Topgesimsen er prydet med drypspir, og derover er et gavlfelt af rulleværk med et rundt felt med den velsignende Gud Fader. I rulleværket er der småkonsoller med basunblæsende putti og dydefigurer. Øverst som topfigurer en putto med kranium. Alle står de med stene som fodstøtter.

Typisk for Niels Jensens første gruppe epitafier er den meget kraftige horisontale opdeling af arkitekturen. Det store postament- og gesimsfelt med den stærke forkrøpning, de fremspringende krumknægte og konsoller. Epitafiets overdel er forskubbet, så den læner sig kraftigt ud over den nedre del. Set fra siden får epitafiet nærmest overbalance. Men set i sin position, meget højt placeret på kirkens væg, bliver selv gavlfeltet tydeligt i hele sin udstrækning, når det bliver set nede fra gulvet. Niels Jensen fylder den kvartrunde postamentliste og gesimsens frisefelt med bladornamentik med englehovder i fladt relief. Ligesom han bruger tandsnit og drypspir under listerne. Der er svage tilløb til bruskornamentik i nedhænget, ellers benytter Niels Jensen sig af et kraftigt rulleværk med masker og ophængte draperier. Der optræder løvehoveder med stiliserede opredte manker, fantasihoveder med opspærrede munde og englehoveder overalt i ornamentikken, på krumknægte, konsoller o.l. Som flankering af nedhænget er anbragt to store englehoveder med halsklæder. Disse kraftige, lidt firkantede hoveder med tykt, tætkrøllet hår med en fremtrædende tot oven på hovedet, lidt skæve, smalle øjne og noget udflydende munde optræder også i sviklerne ved det rundbuede maleri i midtfeltet. De samme ansigtstræk går igen i de små henslængte putti med kranier, der ligger i vingernes rulleværk, og som står som konsolfigurer og topfigur i gavlfeltet. De to opadpegende engle, der sidder på gavlfragmenterne har de samme karakteristiske hoveder. Når personerne er fritskårne har de en tilbøjelighed til at blive fladnakkede med fremskudte hoveder. Draperiskæringerne på de store dydefigurer fremviser også et karakteristisk træk for Niels Jensen, nemlig de lidt kantede og fladtskårne folder. Dyderne har langt, bølget hår,

Epitafium over sgr. Thøger Pedersen Løvenbalch eller Viborg. o. 1626. Budolfi, Aalborg. Jan Slot Carlsen, fot.

der flyder ned over deres skuldre, et træk der kan genfindes også i senere arbejder.

Til denne første gruppe af epitafier hører endnu to monumenter, et i Horsens klosterkirke og et i Budolfi kirke. Epitafiet over borgmester Hans Olufsen Riber i Horsens er dateret ca. 1615. Det år døde borgmesteren og hans svigermor, der også er med på epitafiets familiebillede¹⁵). Maleriet har portrætter af tre mænd og tre kvinder, samt fem mindre børn. Over familiebilledet er en meget speciel fremstilling af motivet „Lov og nåde”. Det rundbuede maleri kan tilskrives Århus - maleren Laurids Andersen Riber (- 1591-1637), som Niels Jensen også senere arbejdede sammen med¹⁶).

Epitafiet over Hans Olufsen Riber er bygget op efter samme princip som Niels Iversen Skrivers i Budolfi. Kun er topstykket noget forenklet. Gavlfragmenterne med de pegende putti er forsvundet sammen med det lille topfelt og er blevet afløst af et frisefelt med indskrift. De små konsolfigurer er også udeladt og erstattet af nogle mere enkle krukke. Ellers er opbygningen med de store dydefigurer omkring hovedfeltet, englehoveder, løvemasker og fantasihoveder ved nedhænget, på krumknægte og i vinger den samme. Rulleværksvingerne med draperio-phænget og de dekorerede kvartrunde postament- og gesimslisters går ligeledes igen på Budolfi-epitafiet. Også i Horsens er der tilløb til bruskornamentik i nedhænget og i topstykket.

Det sidste epitafium i gruppen er over sognepræst Thøger Pedersen Løvenbalch eller Viborg i Budolfi kirke. Præsten døde i 1626, og epitafiet er sandsynligvis fra denne tid. Det er også meget stort, 4,4 m højt og 3,4 m bredt og af samme udformning som Niels Iversen Skrivers, der hænger i samme kirke, kun mangler nedhænget¹⁷). Det rundbuede hovedfeltets maleri, der viser Kristi Gravlæggelse, af en endnu ukendt maler, er flankeret af store dydefigurer i nicher. Pilastrener ved hovedfeltet er dekorerede med store diademhoveder, og øverst er de fire siddende evangelister placeret; to på konsoller sammen med andre konsolfigurer i topstykket. På den meget brede gesims sidder to putti med timeglas og kranium. De er nærbeslægtede med deres kollegaer på Niels Iversen Skrivers epitafium på den anden side af prædikestolen. Den samme statur, de samme ansigtstræk og den samme store hårtot oven på hovedet og det samme flade baghoved.

Mange af figurerne og ornamentikken går igen i de senere værker, men den arkitektoniske opbygning med det rundbuede hovedfelt og det kraftige postamentfelt forlades til fordel for en mere langstrakt udgave, der ikke minder så meget om en altertavle i opbygningen.

Arbejder til 1636.

Det sidste epitafium i denne gruppe er sat over isenkræmmer Jørgen Heitwinkel af Hamborg i Århus domkirke. Det er placeret på søndre koromgangs sydvæg¹⁸). Jørgen Heitwinkel døde i 1636 og epitafiet, der ikke er dateret skal nok placeres omkring dette år¹⁹). Jørgen Heitwinkels epitafium har som hovedfelt et maleri af dommedag, tilskrevet Laurids Andersen Riber²⁰). Maleriet er udformet som en slags langstrakt oval og flankeres af to store, stående dydefigurer på plinte og med stene som fodstøtter. Det er til venstre Fides (Troen) med kors og bog og til højre Spes (Håbet) med anker og en nu forsvunden fugl. Under dem på en forkrøppet gesims sidder endnu to dyder, Fortitudo (Styrken) med en søjle og Prudentia (Klogskaben) med en slange. Yderst ved hovedfeltet er vinger af gennembrudt bruskværk med masker, englehoveder og ophængt draperi. Under den forkrøppede postamentgesims er der yderst anbragt englehoveder med halsklæder. Imellem dem et indrammet rektangulært indskriftsfelt, flankeret af to små dydestatuer. Til venstre Patientia (Tålmodet) med et lam, til højre en uidentificerbar dyd med en bog. I nedhængt er Jørgen Heitwinkels portræt indsat i en cirkel omkranset af englehoveder.

På storfeltets gesimsfelt sidder to putti på gavlfragmenter. De har haft attributter, f.eks. palmegrene eller basuner i hænderne. Oven over gesimsfeltet er et lille indskriftsfelt, kronet af en stærkt rundet kronliste med krumknægte, prydet med englehoveder. I gavlfeltet, der er formet af bruskornamenter, er den velsignende Gud Fader placeret, og øverst på en maskeprydet konsol står den opstandne Kristus, nu uden sejrshane og kors.

Denne anden gruppe epitafier, som Niels Jensen udførte i 1630'erne, er mere opløste i de arkitektoniske former end den tidligere gruppe. De horisontale linier brydes, specielt af hovedfeltets facon, og nedhæng og topstykket får omtrent samme størrelse. Overdelen bliver heller ikke så fremspringende, som det tidligere sås. Den fladt skårne ornamentik på

Epitafium over Jørgen Heitwinkel. 1636. Århus domkirke. G.N. Kristiansen fot.

de buede lister går igen, mens bruskværket bliver mere fremtrædende, specielt i vingerne. Hans englehoveder får et mere voksent præg, bliver længere og smallere, men hårtotten på hovedet bibeholdes.

Til denne gruppe hører også tre epitafier fra 1631, 1632 og 1633, alle næsten identiske i opbygningen. Det tidligste er biskop Christian Hansen Ribers (1567-1642) epitafium i Budolfi kirke. Det hænger på hovedskibets sydside og bærer det udskårne årstal 1631. Forskellen fra Heitwinkels epitafium indskrænker sig især til brugen af andre figurer end dyder. Som flankerende figurer ved storfeltet har Niels Jensen på biskoppens epitafium benyttet sig af Moses med lovens tavler og Johannes Døberen med lam og bog. Men de står på den samme type plint og med stene som støtte for fødderne. I de fire hjørner er dyderne og puttierne blevet afløst af de fire siddende evangelister. Et motiv Niels Jensen tidligere har benyttet sig af på sognepræst Thøger Pedersens epitafium, også i Budolfi. De stående dyder ved nedhængets indskriftfelt er blevet afløst af Peter og Paulus, og den velsignende Gud Fader i gavlfeltet af en hvilende putto med kranium og knogler.

Biskop Ribers epitafiemaleri forestiller Lazarus' opvækkelse med portrætter af den knælende biskop og hans familie i forgrunden. Maleriet kan, ligesom det var tilfældet med Heitwinkels epitafiemaleri, tilskrives Laurids Andersen Riber²¹).

Epitafiet i Thisted kirke over sognepræst Sveder Povlsen Kitting (død 1643) med det skårne årstal 1632 er en kopi af biskop Ribers²²). Kun maleriet, der forestiller Kristi opstandelse med præstens familieportrætter i forgrunden, er anderledes og ikke udført af Laurids Andersen Riber.

Epitafiet over rådmand Peder Nielsen Griis (død 1635) i Thisted kirke fra 1633 har den samme opbygning som epitafiet fra foregående år i samme kirke. Maleriet forestiller dog her Kristi gravlæggelse med portrætter af rådmanden og hans hustru knælende i forgrunden. I de store stående friskulpturer omkring hovedfeltet er Niels Jensen igen vendt tilbage til dyderne, i dette tilfælde til Justitia og Caritas. I de fire hjørner er evangelisterne blevet afløst af fire siddende dydefigurer som på Heitwinkels epitafium i Århus. Omkring postamentfeltets indskriftfelt står Kristus som urtegårdsmanden og Maria Magdalene. I gavlfeltet ligger endnu engang den henslængte putto, støttende sig til et kranium.

Epitafium over biskop Chr. Hansen Riber. 1631. Budolfi, Aalborg. Jan Slot Carlsen, fot.

Epitafium over sgr. Peder Jensen Viborg. 1644, dokumenteret. Børglum klosterkirke, Børglum herred, Hjørring amt. Nat. mus. fot.

Arbejder fra ca. 1636 til 1644.

Den sidste gruppe omhandler to epitafier, hvor det sidste er epitafiet i Børglum klosterkirke over sognepræst Peder Jensen Viborg (død 1644) med det skårne årstal 1644. Det er dette epitafium, der ifølge Niels Jensens skifte endnu stod i hans værksted ved hans død i 1645. Årstallet på epitafier skal altså ikke altid tages som udtryk for, hvornår et epitafium er ophængt i kirken.

Børglum epitafiet viser en mere forenklet opbygning end de to øvrige grupper. Hovedfeltet er et rektangulært maleri, forestillende præsten og hans hustru med den korsfæstede Kristus mellem skyer i baggrunden. Dette felt flankeres af to stående dydefigurer på plinte og stenfodstøtter. Til venstre Fides og til højre Spes. De har muslingeskalslignende prydelser bag deres hoveder. Hovedfeltets vinger er udformet af gennembrudt, meget behersket bruskværk med masker og draperiophæng. Dyderne står på et kraftigt postament med krumknægte yderst, prydet med løvemasker. Nedhænget er udformet som et bruskornament, hvori er ophængt Veronicas svededug, flankeret af to englehoveder med halsklæder. Øverst en fremspringende gesims med krumknægte med englehoveder. I gavlfeltet er et rundt maleri, der forestiller Getsemane. Gavlfeltets bruskværk ender i en fremspringende konsol med maske på. Topfiguren mangler. Ved en sammenligning med det lignende epitafium i Budolfi mangler måske også to småfigurer over gesimskrumknægtene. Den fladtskårne ornamentik i den kvartrunde postamentliste og i gesimsens frisefelt er typisk for Niels Jensen, ligesom løvehovederne med den opredte stiliserede manke, der her er på postamentets krumknægte. Englehoveder med hårtotten oven på hovedet ses her på gesimsens krumknægte, mens de mere voksne, ynglinge-lignende hoveder med den typiske klud om halsen flankerer Veronicas svededug. De kantede, skarptskårne draperifolder, der ses på dydernes dragter og i Veronicas svededug, er også karakteristiske for Niels Jensen. Det sidste epitafium, der skal omtales, er over borger Niels Nielsen i Budolfi kirke. Det er placeret på korets sydvæg. Det er ikke dateret, men sættes almindeligvis til tiden omkring mandens dødsår, 1627. I sammenligning med Niels Jensens øvrige arbejder kan denne datering ikke passe. Opbygningsmæssigt og stilistisk hænger epitafiet så tæt sammen

Epitafium over borger Niels Nielsen. o. 1636-44. Budolfi, Aalborg. Jan Slot Carlsen, fot.

Herskabsstole, Voer kirke, Dronninglund herred, Hjørring amt. 1621. Nat. mus. fot. 1942.

med Børglum-epitafiet, at en datering mellem 1636 og 1644 er mere sandsynlig.

Ligesom epitafiet i Børglum har det et malet hovedfelt: Kristi opstandelse med familien portrætteret i forgrunden. Dette maleri flankeres af to store statuer, forestillende Adam og Eva. Vingerne er ligesom i Børglum gennembrudt bruskværk, og i nedhænget er Veronicas svededug opsat. På gesimsens krumknægte står to små dydefigurer, Temperantia (Mådeholdet) med krukker til vin og vand og Fortitudo (Styrke), og som topfigur Justitia (Retfærdighed). I gavlfeltet er et rundt maleri, sandsynligvis forestillende Getsemane have.

Niels Jensen sidste gruppe epitafier viser en mere forenklet udformning end tidligere. Opbygningen og dekorationen er meget harmonisk og velkomponeret.

Foruden epitafier har Niels Jensen udført andet kirkeinventar og også verdsligt billedskærerarbejde. I 1621 skar han de to store herskabsstole til Voer kirke i Vendsyssel. Stolene er placeret længst mod øst i skibet på hver side af midtergangen. Gavlfelterne har flad bladornamentik omkring buer, hvori der står evangelister. Under dem er store diadem-

Clausholm-skabet, Clausholm. 1636. Nat mus. fot. 1910.

hoveder med en karakterisk fold over næseroden; denne rynke genfindes også i Niels Jensens fremstillinger af den opstandne Kristus og Gud Fader på epitafierne. I dørfeltet er en rundbuefyldning med en dydefigur. Langsiden er delt i tre fyldninger med bladornamentik i fladsnit, opdelt af fire mands- og kvindehermer med stærkt fremskudte underkroppe. På hver stol er der fire gavle med våbenskjolde for adelsfamilierne Arenfeld og Lindenov.

Af andre kirkelige værker kan nævnes korgitteret i Thisted kirke med det skårne årstal 1631. Gitteret er nu demonteret, og dele af det er anbragt rundt om i kirken²³). Ti apostle er opstillet for sig, mens nogle figurer, samt dekorative dele er anbragt indenfor skibets syddør. Der er også her en kvindeherme, som på Voer kirkes stolestader. Korsranken har haft begyndende bruskornamentik.

Døbefonten i Hvorup kirke, lige nord for Aalborg, er det eneste værk, der hidtil har været knyttet til Niels Jensens navn²⁴). Den kan dateres til 1636. Fonten har de for billedskæreren så karakteristiske masker med åbenstående munde og englehoveder med hans typiske træk og frurer.

Det sidste værk, der kan tilskrives Niels Jensen, er det store skab, der blev anskaffet til Clausholm ca. 1870²⁵). Det har det skårne årstal 1636 i gesimsfrisen. Skabets forside er opdelt horisontalt i to dele, hver med to låger, flankeret af dydefigurer. I lågernes fyldninger er der rundbuer, hvori står evangelistfigurer. De seks dydefigurer, der understøtter henholdsvis midter- og hovedgesimsen forestiller i nederste række Prudentia, Fortitudo og Justitia, og i øverste række de tre teologiske dyder, Fides, Caritas og Spes. De tre sidste figurer er placeret et stykke foran skibets forside, således at der er plads til at kanellerede pilastre med diademhoveder bag dem. Under de tre nederste dyder er runde felter med løvehoveder. Skabet hviler på tre store plintagtige fødder med frugt-bundter. De store dydefigurer har den typiske statur og de kantet skårne dragtfolder. Ligeledes har de, de karakteristiske ansigtstræk med det lange hår, der flyder ned over skuldrene. Skabet er traditionelt i sin dekoration. Der er f.eks. ingen bruskornamentik, men figurerne stemmer godt overens med de tilsvarende på Jørgen Heitwinkels epitafium i Århus domkirke fra samme år. To af dyderne, Fides og Spes, er så godt som identiske.

Kristi opstandelse. Stik af A. Wierix. Rijksmuseum-stichting, Amsterdam fot.

Caritas (Kærligheden). Stik af Jacob Matham efter Goltzius. Rijksmuseum-stichting, Amsterdam fot.

Forlæg.

Som andre billedskærere og malere i samtiden benyttede Niels Jensen sig også af kobberstik fra Nederlandene til brug for udformningen af bl.a. sine figurer.

Til brug for dydefigurerne benyttede han en meget anvendt dydeserie stukket af Jacob Matham (1571-1631) efter Hendrick Goltzius. Han følger dog ikke forlæggene slavisk, men ændrer efter behov - eksempelvis fra forlæggenes stående figurer til siddende figurer. Til brug for den opstandne Kristusfigur øverst på epitafierne må han have anvendt et stik af Antoni Wierix (1552-1624) efter Martin de Vos²⁶), hvor han vel af hensyn til den anvendte træbloks størrelse har ladet Kristi kappe hænge ned istedet for som på forlægget at flagre ud til højre. Fra samme kobberstikkens hånd har Niels Jensen brugt et stik visende Paulus som forlæg både på korgitteret i Thisted og på epitafiet over biskop Riber i Budolfi kirke²⁷). Wierix har også leveret forlæggene til samme epitafs evangelister stukket efter Martin de Vos²⁸).

Lærer/elev.

Når det vides, at Niels Jensen er født i Sæby og senere bor i Aalborg, er det nærliggende at søge hans læremester i Aalborg, men intet af det bevarede kirkeinventar i Aalborg peger i retning af Niels Jensens værker. Det, der søges, er værker tidligere end Niels Jensens tidligste værk - 1615 med bl.a. mindre frifigurer, skarptskårne klædefolder og mange detaljer. Billedskæreren, der søges, er sikkert Christen Jensen, stenhugger i Århus, som er tilskrevet bl.a. epitafier i Randers i Sct. Mortens kirke over Bendt Hansen (1614) og det ca. samtidige over Peder Saxe i Århus domkirke²⁹) og fra o. 1616 Niels Pedersens i Vor Frue kirke i Århus, samt altertavler i Tranebjerg (1615), Koldby (o. 1625) og prædikestolen i Onsbjerg (o. 1615) alle på Samsø. Her ses stor overensstemmelse i figurerne og klædedragternes udformning, også ansigtstrækkene med de skæve øjne, folden over næsen, hårtotten øverst er sammenfaldende. Endelig er anvendelsen af den kvartrunde, ornamenterede gesimsliste, drypspir og krumknægtene med diadem- engle- eller løvehoveder træk, der ses hos begge billedskærere.

Altartavle, Tranebjerg kirke, Samsø, Holbæk amt. 1615, tilskrevet Christen Jensen, Nat. mus. fot. 1913.

Christen Jensen tog borgerskab i Århus d. 19 april 1610, hvor Laurids Andersen Riber lovede for ham. Laurids Andersen samarbejdede med Christen Jensen om epitafiet i Randers og det samtidige i Århus dom-

kirke. Når man på den tid skulle have lavet et epitafium med portrætter, har man sikkert først henvendt sig til den ønskede maler, som så måske har peget på en billedskærer, eller han har haft hele epitafiet i enterprise. Maleren portrætterede personerne, billedskæreren lavede rammen, og maleren stafferede endelig rammen.

Da Hans Olufsen Riber i Horsens skulle have lavet sit epitafium i 1615, har man så henvendt sig til Laurids Andersen, maler i Århus, som så igen sikkert har henvendt sig til Christen Jensen, med hvem han plejede at samarbejde. Denne var imidlertid optaget andetsteds, nemlig på Samsø, hvorfor det er nærliggende at antage, at Laurids Andersen så har henvendt sig til den formodede tidligere l. svend, idet det må antages, at Christen Jensen havde sin "nu"-værende l. svend eller lærling med på Samsø. Laurids Andersen har nemlig sikkert kendt Niels Jensen fra det tidligere samarbejde med Christen Jensen i 1614, eller også har han fået henvisning til ham gennem Christen Jensen.

Ved udformningen af epitafiet i Budolfi 1631 over biskop Riber har rækkefølgen vel været den samme, men da boede Niels Jensen sikkert i Aalborg, siden det blev ham, der skulle skære epitafiet. Det samme gjorde sig sikkert gældende ved samarbejdet om Heitwinkels epitafium i Århus domkirke 1636. Christen Jensen ses nemlig ikke i skattelisterne for Århus efter 1633, og må derfor formodes at være død omkring dette tidspunkt, hvorfor Laurids Andersen igen henvendte sig til Niels Jensen fra Aalborg, med hvem han så samarbejdede om det værk, der sikkert blev Laurids Andersen sidste. Udfra de ovenanførte værkers tilblivelsestidspunkt ses der ikke noget til hinder for, at Christen Jensen skulle være Niels Jensens læremester, og sammenholdt med Laurids Andersens færden må sandsynligheden tale herfor.

Afslutning.

Niels Jensen har med sit dygtigt udførte træskæreri i l. halvdel af 1600-tallet bidraget til den jyske kirkekunsts høje stadi i perioden. Hans kirkekunst døde imidlertid ikke med ham i 1645, idet en formodet lærling fortsatte i samme ånd, nemlig den Christen billedsnider, der i 1650 skar altertavlen til Sct. Catharina kirke i Hjørring³⁰⁾ og epitafier af samme opbygning som Niels Jensens til Hjørring og Vor Frue kirke i Sæby.

En typisk Niels Jensen-putto fra Jørgen Heitwinkels epitafium, Århus domkirke. Samme type, men med vinger ses på Niels Iversen Skrivers epitafium i Budolfi kirke, Aalborg. G. N. Kristiansen fot.

Noter.

- ⁰¹⁾ Chr. Petresch Petersen, "Hvorup kirke i Kjær herred" i Fra Himmerland og Kjær herred IV, 1921-23, p. 321-360, p. 335f.
- ⁰²⁾ Weilbachs kunstnerleksikon II, 1949.
- ⁰³⁾ Merete Bergild og Jens Jensen, "Rosenholmskabet og dets mestre Mikkel van Groningen og Laurids Andersen Riber" i Historisk Aarvog fra Randers amt, 1987, p. 25-41.
- ⁰⁴⁾ Aalborg Budolfi kirkebog 1626-47. LAN.
- ⁰⁵⁾ Som note 4.
- ⁰⁶⁾ C. Klitgaard, Aalborg købmænd gennem 500 år 1431-1931, Aalborg 1931, p. 51. Det oplyses her, at han var fra Sæby.
- ⁰⁷⁾ RA. Håndskriftsamlingen I. Langebeks samlinger Gr. XIII, Aalborg Guds Legems lav hft. 2 af 2. "Incipit Liber Mortuorum".
- ⁰⁸⁾ Som note 1, p. 336.
- ⁰⁹⁾ Aalborg rådstuearkiv. Skillingtakster 1644-46, 1650-79. LAN.
- ¹⁰⁾ Som note 4.
- ¹¹⁾ Aalborg byfogedarkiv. Skifteprotokol 1643-46, fol. 261A-266B. LAN.
- ¹²⁾ Ole Degn, Rig og fattig i Ribe, I-II, Århus 1981, p. 211ff.
- ¹³⁾ Aalborg Budolfi kirkebog 1643-90. LAN.
- ¹⁴⁾ Dette epitafium er sammen med de øvrige omtalt i en pjece af Svend B. Olesen, Budolfi. Aalborg domkirke. Aalborg 1986.
- ¹⁵⁾ Dr. phil. O. Norn har i sin artikel "Ripensiske patriciere. Epitafieportrætter fra renaissancetiden" i Festskrift til Astrid Friis, 1963, p. 16ff. argumenteret for identifikationen af de afbildede personer på epitafiet og kommer frem til, at maleriet er fra o. 1615. Rammen mener han er senere, men set i sammenhæng med Niels Jensens øvrige epitafier hører den tydeligt til den første gruppe. Sammenhængen mellem maleren og Niels Jensen er der redegjort for senere.
- ¹⁶⁾ Som note 3.
- ¹⁷⁾ Nedhængen er muligvis blevet fjernet ved kirkens restaurering o. 1899/1900. Se note 14.
- ¹⁸⁾ I 1631/32 leverede Jørgen Heitwinkel, isenkræmmer af Hamburg, bl.a. messinglysestager og -bækkener til Skanderborg slot, jfr. lensregnskaberne for Skanderborg og Aakær. RA, film 18716.
- ¹⁹⁾ Danmarks Kirker, Århus amt, h.9, p.681 f., fig 418,419. Her sammenstilles epitafiet med de lignende i Budolfi og i Thisted.
- ²⁰⁾ Som note 3.
- ²¹⁾ Som note 3.
- ²²⁾ Arbejderne i Thisted kirke er omtalte og gengivet i Danmarks Kirker, Thisted amt, I, 1940, p. 50ff. og i Poul Hansen, Thisted Kirke. Museet for Thy og Vester Hanherred 1978.
- ²³⁾ DK, Thisted amt, p.44, fig. 17.
- ²⁴⁾ Dokumentationen er tidligere omtalt.
- ²⁵⁾ Tove Clemmensen, Møbler på Clausholm, Langesø og Holstenshus, Kbh. 1946, p. 11.
- ²⁶⁾ Marie Mauquoy Hendrickx, Les estampes des Wierix, Bruxelles 1978, nr. 139.
- ²⁷⁾ Som note 26, nr. 881.
- ²⁸⁾ Som note 26, nr. 840-843.

²⁹⁾ Som note 3.

³⁰⁾ Weilbachs kunstnerleksikon I, 1947.

Ordliste.

Afkald: Afstå fra at skifte.

Attribut: Kendetegn, symbol, redskab.

Bruskornament: Ørebrusk lignende ornamentik.

Diademhoved: Kvindehoved prydet med diadem.

Drypspir: Nedadvendt spir.

Dyder: De tre teologiske dyder:

Fides (Tro) med kalk og kors.

Spes (Håb) med anker og due.

Caritas (Kærlighed) med børn.

De fire kardinal dyder:

Prudentia (Klogskab) med slange og spejl.

Temperantia (Mådehold), der hælder vand i vin.

Fortitudo (Styrke) med søjle.

Justitia (Retfærdighed) med sværd og vægt.

Forkrøppet: "Knækket" liste, gesims.

Herme: Eksempelvis pille med menneskehoved eller -overkrop på et dekoreret skaft.

Karyatide: Kvindefigur brugt som støtte for gesims.

Postament: Fodstykke under eksemplvis søjle eller en statue.

Staffere: Grundére og udsmykke med farve og malede ornamenten.

Svikkel: Tresidet afgrænset flade som f. eks. mellem en bue og dens retvinklede omramning.

Visiterer: Synsmand.

Værkliste.

- o. 1615 Epitafium over borgmester Hans Olufsen Riber (død 1615). Horsens klosterkirke.
- 1618 Epitafium over borgmester Niels Iversen Skriver (død 1617). Budolfi, Aalborg.
- 1621 Herskabsstole. Voer kirke, Dronninglund herred, Hjørring amt.
- o. 1626 Epitafium over sognepræst Thøger Pedersen Løvenbalch el. Viborg (død 1626). Budolfi, Aalborg.
- 1631 Epitafium over biskop Christian Hansen Riber (død 1642). Budolfi, Aalborg.
- 1632 Epitafium over sgpr. Sveder Poulsen Kitting (død 1643). Thisted kirke.
- 1633 Epitafium over rådmd. Peder Nielsen Griis (død 1635). Thisted kirke.
- 1636 Døbefont. Hvorup kirke, Kjær herred, Aalborg amt.
- 1636 Epitafium over isenkræmmer Jørgen Heitwinkel (død 1636). Århus domkirke.
- 1636 Clausholm-skabet, Clausholm.
- o. 1636-44 Epitafium over borger Niels Nielsen (død 1627). Budolfi, Aalborg.
- 1644 Epitafium over sgpr. Peder Jensen Viborg (død 1644). Børglum klosterkirke.

EN GÅRD I ØSTER SUNDBY

Af Svend B. Olesen

Landsbyen Øster Sundby ligger i Nørre Tranders sogn, Fleskum herred og Nordjyllands amt, men blev i 1950 en del af Aalborg kommune. Fra 1970 er den beliggende nær centrum af den ny Aalborg storkommune. I denne landsby findes en gård, der i nyere tid har fået navnet Sundbygaard. I 1800-tallets sidste halvdel var den et godt eksempel på det selvforsyningsprincip, der dengang var et fremherskende træk i dansk landbrug. Men før vi beskæftiger os med det forhold, skal der berettes noget om Øster Sundby og om, hvad der kendes til Sundbygaards historie, dens fæstere og ejere.

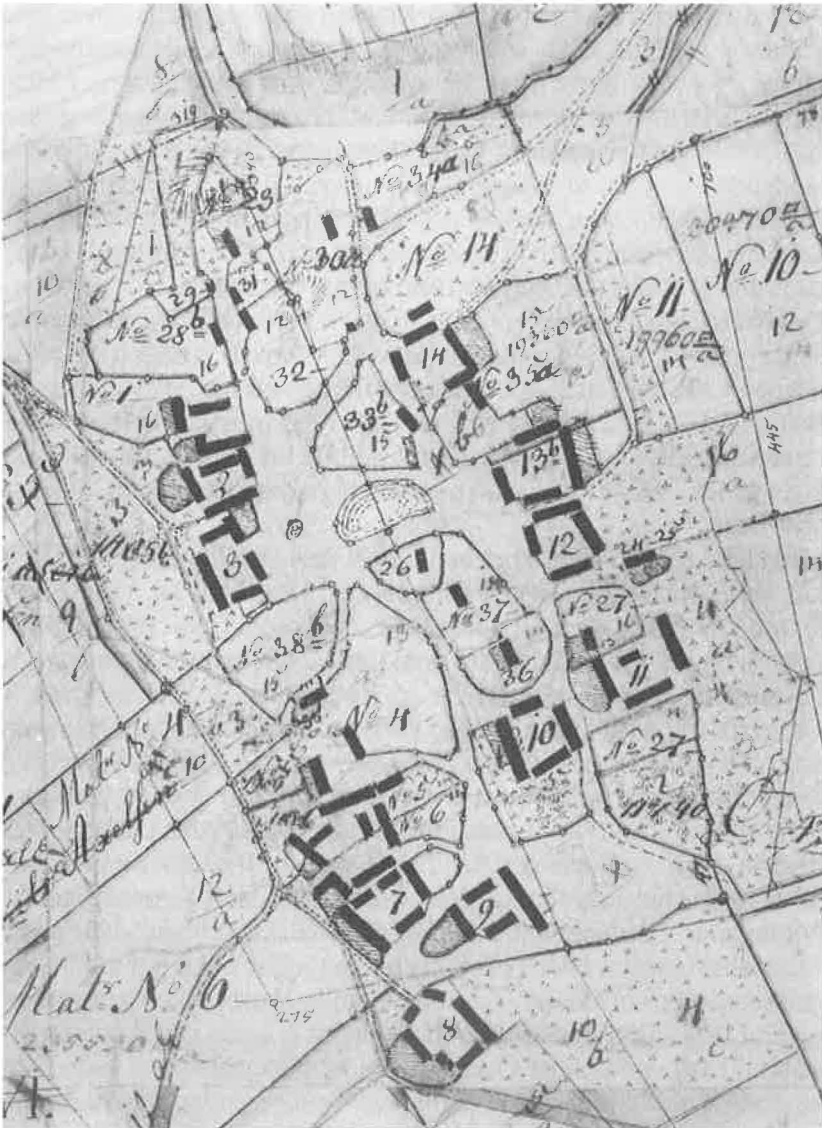
Øster Sundby er, som navnet antyder, grundlagt i vikingetiden, og vel som en aflæggerby fra Nørre Tranders. Sognets gamle hoved- og kirkeby. Stedet for den ny landsby var vel valgt. Et sydøstskrånende dalstrøg i læ for vestenvinden af høje bakker og med let adgang til godt kildevand, der tillige ved opstemning kunne skabe den uundværlige bydam. Med den og bystævnet som centrum blev byens gårde anlagt i to rækker, hvortil efterhånden kom en del huse.

Første gang Øster Sundby nævnes i skriftlige kilder er i 1406, da dronning Margrethe den Første og Erik af Pommern på rettertinget i Aalborg erhvervede 5 gårde i byen. De var tidligere i ufredstider kommet bort fra kronen og i adelig eje. Sundbygaard var ikke blandt disse gårde. Også i Aalborghus' lens jordebøger 1562, 1601 og 1605 vil man lede forgæves efter den. Heller ikke, da Christian den Fjerde i 1629 efter sin

ulykkelige deltagelse i Trediveårskrigen måtte udskrive ekstraskatter baseret på bøndernes landgilde, er det muligt at afgøre, hvem af de beskattede Sundby-mænd, der havde Sundbygaard i fæste. Men i Aalborghus lens jordebog 1630-31 findes en fortegnelse over de fæstere i Fleskum herred, der som en del af deres afgifter holdt fødenød (kreaturer på foder). I Øster Sundby er disse tre fæstere fælles om at holde et fødenød: Niels Christensen, Søren Tordsen og Jens Pedersen. Vi skal senere se, at Niels Christensen er fæster i Sundbygaard.

Efter Torstensson-krigen 1643-45, hvor Jylland var besat og udplyndret, var der igen lavvande i Christian den Fjerdes kasse, og han måtte tilmed give de mest forarmede af kronens fæstere nedslag i landgilden. Ja, nogle blev endog helt fri for at betale, men i Øster Sundby måtte alle udrede den fulde landgilde. Det gælder således også Niels Christensen. Er byen mon sluppet for at stifte bekendtskab med de svenske landsknægte?

Efter en halv snes år med fred hærgede svenskerne igen i Danmark. Da de endelig med fremmed hjælp var slået, og enevælden indført i 1660, var Danmark for alvor forarmet. For at bringe landets finanser på fode blev to metoder taget i anvendelse: Øget skat på jord og salg af en betydelig del af kronens ejendomme, som derved kom på private hænder. Vi skal se, at begge metoder kom til at berøre fæsterne i Øster Sundby. Allerede i 1662 kom Frederik den Tredies midlertidige matrikel, hvori alle jordejendomme blev optaget uanset, hvem der var ejeren. Derfor får vi alle gårde i Øster Sundby nævnt. Der var ialt 15, hvoraf 2 havde 2 fæstere. Alle gårdenes bygninger er ”ved magt”, mens 2 fæstere er forarmede, men ikke Niels Christensen. En gård ejes af Aalborg Hospital. Resten er kronens ejendomme. Dog betaler en gård sin landgilde til præsten i Nørre Tranders, og en anden betaler til kirken i samme by. Sidstnævnte er netop den gård, Niels Christensen har i fæste. Hans landgilde til kirken bestod af 2 pund og 5 skæpper byg (1 pund = 2 tønner). Desuden betalte han nu 2 mark penge til kronen som afløsning for 1/3 fødenød. Det er for den såkaldte herlighedsret, den egentlige ejendomsret. Her har vi forklaringen på, at gården ikke findes i jordebøgerne. Landgilden betales jo til kirken i Nørre Tranders. Kun 2 gårde i Øster Sundby betaler større landgilde end Niels Christensen. Det er de to med to fæstere.

Ældste matrikelkort over Øster Sundby. Det ses tydeligt, at matr. nr. 5 og 6 oprindeligt var en gård. Mellem nr. 3 og 13b ses bystævnet og dammen. Ved den lille sorte firkant på nr. 30 findes bybrønden.

Af matriklen ses også, at Niels Christensen på gårdens tilhørende agre kunne så 3 1/2 tdr. rug, 7 tdr. byg og 7 tdr. havre. Endelig kunne han bjerge 7 læs hø. Såvel avlen og udsæden som landgilden blev efter ganske bestemte regler omregnet til hartkorn = hårdt korn = byg eller rug. Avl og sæd beløb sig til 4 tdr. 3 skpr. 2 fjerdingkar 2 album, mens landgilden blev sat til 7 skpr. 4/7 album hartkorn. Generelt for hele Nørre Tranders sogn hedder det, at der ingen tørveskær findes, at beboerne kan have fiskeri i Limfjorden om ønskes, og at en tønne korn* på grund af stedets beliggenhed kan regnes for 60 rdlr.

Om Niels Christensen kan oplyses, at han var broder til den velhavende sognepræst i Julstrup præstegård Claus Christensen Vorde og svoger til degnen Christen Christensen i Storvorde. Så han har nok været en ret holden mand. Helt frem til 1975 var der i Sundbygaard en meget smuk renæssancekiste og et sølvbæger fra samme tid samt en sølvske med årstallet 1667. Disse ting har sikkert været i gården siden Niels Christensens dage.

I 1664 kom Frederik den Tredies matrikel, den såkaldte landgildematrikel, hvori Niels Christensens gård blev sat i hartkorn for 5 tdr. 1 skp. Samme år den 16. juni afhændede Frederik den Tredie Aalborghus' østre ladegård, Filstedladegaard med 1196 1/2 tdr. hartkorn bøndergods i Himmerland til proviantskriver på Københavns slot Hans Hansen Osten for 65018 rdlr., som kongen var ham skyldig. Blandt bøndergodset var al kronens gods i Nørre Tranders sogn. Det betød, at fæsterne i Øster Sundby fra nu af fik en privatmand som ejer af deres gårde.

Efter Hans Hansen Ostens død i 1672 var hans enke Abel Cathrine ejer til 1678. Hun oprettede den kendte Abel Cathrines stiftelse i København, hvortil hun lagde en stor del af Filstedladegaards fjernere liggende bøndergods. Gårdene i Øster Sundby var således ikke blandt dette gods. Efter Abel Cathrines død blev hollænderen Johan Sohn ejer af Filstedladegaard med det tilbageblevne bøndergods. Han bosatte sig på gården og fik i 1690 på visse betingelser bevilling til at kalde den Sohngaardsholm. I hans ejertid kom Christian den Femtes matrikel af 1688. Den baserede i modsætning til Frederik den Tredies gårdenes hartkorn på jordens beskaffenhed, hvilket medførte et kæmpestort arbejde med opmåling af alle agre i bymarken. Øster Sundbys samlede hartkorn blev på 88,27 tdr. og det dyrkede areal blev opmålt til 462,9 tdr. land. Resultatet

* Sandsynligvis menes der en tønne hartkorn.

tatet for hver enkelt gård blev indført i den såkaldte markbog, der var færdig i 1683. Derfor er fæsternavnene i matriklen fra 1683 og ikke fra 1688.

Sundbygaard har nu to fæstere: Mads Nielsen og Maren Hansdatter. Mads kan for navnets skyld udmærket være Niels Christensens søn, mens det må anses for givet, at Maren er hans enke. Ved at sætte to fæstere i gården har Sohn sikret sig større fordel af gården. Gårdens hartkorn (afgiftgrundlaget) steg i den ny matrikel fra 5 tdr. 1 skp. til 7 tdr. 3 skp. 3 fjk. En ganske klækkelig forhøjelse. Øster Sundbys samlede hartkorn steg med 49,15 %, Øster Uttrups med 8,49% og Nørre Tranders med kun 5,78 %, mens Sohngaardsholm endog kunne notere en nedgang på 28,41 %. I gennemsnit for hele Jylland var der en stigning på 6,25 %. Det er forståeligt, at Sundbys mænd var vrede. Magtede de ikke at gøre andet, kunne de, som sagnet siger, afreagere ved at lade landmåleren flakke hvileløs om på deres marker ved midnatstide raslende med målekæden og råbe: ”Her er reb og ret skel”.

Sundbygaard set mellem dens mølle og smedie. Over smedien ses laden til nr. 4.

Da Frederik den Tredie afstod Filstedladegaard, fulgte Nørre Tranders kirke ikke med i handelen. Den var således fortsat i kongens eje. I 1684 skænkede Christian den Femte imidlertid kirken til sin kusine, den sagnomspundne friherreinde Sofie Amalie Lindenov til Lindenberg mod, at den altid skulle følge denne gård. Da hun var en meget stridbar dame, blev hun straks uvenner med Johan Sohn om ejendomsretten til Sundbygaard og andre gårde, hvortil hun havde landgilden som kirke-ejer, medens Sohn havde herlighedsretten. Friherreinden henvendte sig til Christian den Femte om sagen, men hvorledes striden endte vides ikke. Den var ikke afgjort, da hun forlod denne verden ved en smertefuld død i 1688 på Den gamle Svalegård i Aalborg.

Den 5. februar 1687 udskrev Christian den Femte en kop- (hoved) og kvægskat. Mads Nielsen i Sundbygaard betalte for sig selv, sin hustru Kirsten Pedersdatter og tjenestekarlen Jens Pedersen 1 rdl. 1 mk. 8 sk. i kopskat. Kvægskatten beløb sig til 3 mk. 8 sk., der betaltes for 2 heste, 1 ko, 2 får, 1 lam og 1 svin. Enkekone Maren Hansdatter i den anden halvdel af gården betalte 4 mk. 8 sk. i kopskat for sig selv og tjenestekarlen Anders Rasmussen. I kvægskat udredte hun 2 mk. 12 sk. for 1 hest, 1 fole, 1 ko, 1 får og 1 lam.

Man kan undre sig over det beskedne husdyrhold, men ingen i sognet havde mere end 2 heste og kun ganske få havde 2 køer. En sammenligning med Niels Christensens broders besætning i Julstrup præstegård og Sohngaardsholms giver dette forbløffende resultat.

Husdyr	Julstrup præstegård	Sohngaards- holm	Øster Sundby 18 gårde	Sundbygaards 2 fæstere
Kvæg	63	32	24	2
Heraf køer	15	5	18	2
Fårhøvder	92	34	50	5
Svin	35	16	12	1
Heste	17	8+3 føl	30+3 føl	3+1 føl

En sammenligning med gennemsnittet for Vendsyssel viser, at Sundbygaards besætning ligger betydeligt højere end dette, mens det næsten er identisk med det østjydske.

I 1692 overtog den hovedrige renteskriver Hans Benzon Sohngaardsholm. Det skete dels ved arv og dels ved køb. Fra samme år kendes en hartkornsspecifikation og fra 1705 en jordebog over Sohngaardsholms bøndergods. I dem begge træffer vi igen Mads Nielsen og Maren Hansdatter i Sundbygaard. Af hartkornet ses, at de stadig betaler deres landgilde til kirken i Nørre Tranders.

I 1710 udskrev Frederik den Fjerde en familie- og folkeskat til finansiering af Den store nordiske Krig 1701-21. Heri er kun 5 af Øster Sundbys fæstere fra 1705 tilbage i deres gårde, mens 13 er ny. Hvad denne betydelige udskiftning skyldes, kan ikke afgøres, da der på den tid hverken findes kirkebog, fæste- eller skifteprorokol for Nørre Tranders sogn. Naturlig afgang kan være årsagen, men 13 ny fæstere på kun 5 år ser betænkeligt ud og vækker mistanke om uroligheder eller epidemisk sygdom.

Da skattemandtallet kun nævner fæsternes navne og skattens beløb, er det ikke muligt med sikkerhed at afgøre, hvem der boede i Sundbygaard. En af de ny fæstere hedder Niels Peen, og da Peen-navnet fra 1724 og helt frem til 1975 var fast knyttet til Sundbygaard, er det nærliggende at antage, at han er den ene fæster i gården. Den anden kan måske være den Jens Jensen, der nævnes før Niels Peen. Sidstnævnte havde en tjestedreng og betalte en mark i skat.

Som bekendt oprettede Frederik den Fjerde i 1701 en national hær bestående af 15000 bønderkarle. De var udskrevet med en mand for hver 20 tdr. bondehartkorn. Efter fredsslutningen i 1721 blev udskrivningsgrundlaget forandret. Jyllands 4 stifter blev i 1724 inddelt i lægd, således at der nu skulle stilles en national soldat for hver 32 tdr. hartkorn. Sundbygaard med de to ny fæstere Lars Jensen Peen og Peder Laursen kom sammen med 5 andre i lægd nr. 375. Af hartkornet i fortegnelsen ses det, at de to fæstere ikke delte Sundbygaard i to lige store dele, idet Lars Jensen Peens hartkorn udgjorde 4 tdr. 2 skp. 2 1/2 alb., mens Peder Laursen kun havde 3 tdr. 1 skp. 2 fjk. 2 1/2 alb. Ved den tid er ejeren af Sohngaardsholm Thøger Benzon, der arvede gård og gods efter faderens død i 1715. Han måtte i 1740 stille begge dele til auktion. I den anledning blev der udfærdiget en jordebog. Køberen var Johannes Benzon, Thøgers yngre broder. Han var ejer til sin død i 1784.

Af jordebogen ses, at Lars Jensen Peen og Peder Laursen endnu er fæstere i Sundbygaard. Foruden hartkornets størrelse får vi at vide, at Lars Jensen Peen i landgilde betaler 3 tdr. 1/2 fjk. byg og i penge 1 mk. 2 sk. Peder Laursen kunne klare sin part med 2 tdr. 2 skp. 1/2 fjk. byg og 14 sk. i penge.

Vi har i Frederik den Tredies matrikel set, at fæsterne i Øster Sundby om ønsket kunne drive fiskeri i Limfjorden. Fra 1741 findes en fortegnelse over fiskeriet mellem Gjøl og Hals. Af den fremgår det, at der i Øster Sundby findes 6 sildekåge, der betjenes af 7 gårdmænd, 4 husmænd og 1 soldat. Der var 2 mand i hver kåg. Fiskeriet foregik udelukkende om efteråret med drivgran, men om de to fæstere i Sundbygaard deltog ses ikke.

I 1753 fik daværende ejer af friherreskabet Lindenborg Frederik Christian Danneskiold-Samsøe kongelig bevilling til af sælge godset med Sønder og Nørre Tranders kirker til Adam Gottlob Moltke til Bregentved. Han solgte samme år de to kirker til Johannes Benzon på Sohngaardsholm. Dermed var herlighedsretten og landgilden af Sundbygaard samlet på en hånd, Johannes Benzons, og dermed var striden, som Sofie Amalie Lindenov startede mod Johan Sohn, bilagt, og Nørre Tranders kirke kommet i en mands eje, der ikke som de tidligere betragtede den som et spekulationsobjekt, der skulle pines flest mulige penge ud af. Johannes Benzon ofrede tværtimod meget betydelige midler til istandsættelse af kirken og fornyelse af dens inventar.

Helt tilbage til 1500-tallet havde Øster Sundby hævdet at have ret til at skære græstørv og til at lade sine kreaturer græsse på Aalborgs østerkær. Dette fællesskab passede ikke Aalborgs borgere. De ville derfor have en ende på sagen. En kommission foretog så en skelforretning i 1757. Resultatet af den blev, at grænsen mellem Aalborg på den ene side og Sohngaardsholm med Øster Sundby på den anden kom til af gå langs den gamle landskrænt. Dermed var striden bilagt til Aalborgs fordel, men grænsen bestod som kommuneskel til 1. april 1950.

I tidsrummet 1770-72 udstedte Struensee som Danmarks egentlige regent i disse år en lang række forordninger. En af dem gik ud på at fastlægge og begrænse det hoveri, bønderne havde pligt til at udføre på herregårdene. Deri bestemtes, at der højst kunne kræves 1 spanddag og 2 gangdage pr. skæppe hartkorn. Om det er Struensees eller Guldbergs

forordning, der er grundlaget for hoverireglementet for Sohngaards-holms gods af 1773, kan jeg ikke afgøre, men hoveriet for de to fæstere i Sundbygaard er fremstillet i følgende skema.

HOVERIETS ART	Lars Jensen Peen		Christen Glad	
	Spanddage	Gangdage	Spanddage	Gangdage
Til kornets rensning	0	10	0	7
Ildings bjergning	11½	5½	4½	2½
Korn- og halmstakke at ind- og udføre	1	2	1	2
Ladegårdshusenes reparation	0	11	0	10
Fødevarers kørsel	1	0	½	0
Vandstedernes rensning	½	1	½	1
Flytning for ejer, køber eller forpagter	0	0	½	0
I alt arbejdsdage 73	14	29½	7	22½

Disse tal kan nok give stof til eftertanke.

Den sydlige del af Sundbygaards gårdsplads med vandingsdammen. Til højre ses lidt af trækstangen til gårdens hestegang.

Fundamentet af Sundbygaards mølle med det kegleformede stråtag.

Da Lars Jensen Peens hartkorn var 34 skæpper og Christen Glads 25 skæpper, kunne man forvente, Peen skulle stille med et spand heste 34 dage og med en karl 68 dage om året, mens Glads forventede hoveri kunne beløbe sig til 25 spanddage og 50 gangdage årlig. For Sundbygaard i alt 177 arbejdsdage, men der skulle kun ydes 73 arbejdsdage. Disse tal forekommer forbavsende små, ikke mindst set i forhold til, at Vilhelm la Cour i sin Danmarks-historie hævder, at en gennemsnitsgård hyppigt var oppe på 200 arbejdsdage om året.

Når Sundbygaards fæstere ligesom de øvrige i byen slipper så billigt, hænger det måske sammen med den besværlige hjemkørsel af ildebrændsel, tørv, der måtte hentes i en mose, Sohngaardsholm ejede i Hæsum 4 mil borte. Med den afstand har det næppe været muligt for en mand med et spand heste at hente mere end et læs tørv om dagen. Da fæsterne i Øster Sundby og Nørre Tranders tilsammen havde over 400 spanddage til formålet, har Benzøn næppe haft nødig af fryse. Bemærkelsesværdigt er det, at der hverken nævnes pløje- eller høstdage i reglementet. Næsten alle gangdagene medgik til kornrensning og reparation af udhusene på Sohngaardsholm. Har de mon været lerklinede? Efter

disse oplysninger at dømme har Johannes Benzon ikke været nogen bondeplager.

Her skal gøres opmærksom på, at den Lars Jensen Peen, der nævnes i hoverireglementet ikke er identisk med Lars Jensen Peen i jordebogen 1740, idet den ældre er den yngres farfar. Fra 1746 til henimod 1773 var faderen Jens Larsen Peen fæster af den østlige del af Sundbygaard. I 1778 var Christen Glad i den vestlige afløst af Hans Snedker.

I løbet af 1780-erne skete der flere ting, der kom til at berøre fæsterne i Øster Sundby føleligt. Johannes Benzon døde i 1784. Hans arvinger var sønnen Hans Benzon og de to svigersønner Frederik Christian von Arenstorff og Theodor Adeler. Allerede året efter udkøbte Adeler sine to svogre. Dermed var denne reformivrige mand enejer af Sohngaardsholm og dens bøndergods.

Da Th. Adeler var største, ja næsten enejer i de tre landsbyer Øster Sundby, Nørre og Sønder Tranders, kunne han uden at spørge andre allerede i 1786 lade de tre byers jorder opmåle og udskifte. I Øster Sundby blev alle gårde med undtagelse af Aalborg Hospitals gård gjort lige store i hartkorn med 4 tdr. 7 skpr. 1 1/17 alb. En praktisk foranstaltning, da alle derefter skulle betale samme landgilde og gøre ens hoveri. Hver gård fik jord på tre steder: Et areal mod syd eller vest, et andet af bedre bonitet mod nord eller øst samt en langstrakt kærlod ud til Limfjorden.

Opdelingen af bymarken i mindre parceller, udflytningen af 3 gårde og 1 hus, anlæg af ny veje og omlægning af gamle forandrede såvel bybilledet som landskabets udseende. Men også for gård- og husfolk har forandringen i dagligdagen været mærkbar. De første måtte nu stå på egne ben uden fællesskab om jordens dyrkning, og de sidste fik en mindre jordlod at dyrke og et areal til fællesgræsning i udmarken længst mod vest.

For Sundbygaard betød forandringen, at gården nu blev delt i to lige store selvstændige gårde, der fik deres søndermark så bekvemt beliggende som muligt mellem nuværende Struervej i øst og motorvejen i vest og fra Aftenvej i nord til Nørre Tranders skel i syd, der dannes af Sivedal. Dog minus et mindre stykke, som hørte til en tredje gård.

Foreløbig skal vi kun følge den østlige gård. Den, Lars Jensen Peen havde i fæste. Han blev den 2. januar 1780 gift med Maren Villadsdatter

fra Øster Sundby. Af folketællingen 1787 ses, at de da havde 4 børn fra 1 til 7 år, at mandens forældre var på aftægt, og at de havde 2 karle og 1 tjenestepige.

Den følgende tid viser, hvor hurtigt dødsfald og giftermål kan forandre tilværelsen for beboerne i en gård, der naturnødvendig kræver såvel en mands som en kones arbejdskraft for af kunne fungere.

Da Lars Jensen Peen den 19. september 1790 blev begravet på Nørre Tranders kirkegård, sad Maren tilbage i gården med 4 uforsørgede børn og svigerforældrene på aftægt. Allerede den 20. februar 1791 holdt hun bryllup med Peder Jensen fra Sejlflod, men Maren døde efter 5 måneders ægteskab den 20. juli. Derefter var Peder Jensen Peen, som han nu blev kaldt, ene med de 4 børn. Han giftede sig igen den 26. maj 1793 med Mette Christensdatter fra hjembyen Sejlflod. Om hende har Nørre Tranders kirkebog kun denne korte notits: Den 3. marts 1799 begravet Peder Jensen Peens kone i Sundby 31 år 2 mdr. Kun to måneder efter, den 2. maj 1799 holdt Peder Jensen Peen sit tredje Bryllup indenfor 8 år. Denne gang med Ellen Jensdatter fra nabogården mod øst. Den 12. maj 1800 købte de deres fæstegård til selveje af Th. Adeler, og den 17. december samme år fik de en søn døbt Jens i Nørre Tranders kirke.

Hvorledes forholdene var for en selvejer i Øster Sundby i begyndelsen af 1800-tallet kan man få et indtryk af ved at læse en beskrivelse fra 1810 om agerbrugets tilstand i Danmark, hvori det bl.a. hedder: "På en bondegård i Øster Sundby på 5 tdr. hartkorn (her er sandsynligvis tale om Sundbygaard) kan sås 7 à 8 tdr. rug, 18 tdr. byg og ligeså meget af havre samt 1/2 tdr. ærter. Besætningen er 6 heste, 12 à 14 fælhøvder og 14 à 16 får. Fra bondegården kan sælges 60 à 80 tdr. byg, ligeså meget af havre, men intet af rug. En bondegård i Øster Sundby blev i 1798 købt for 800-1000 rdlr., mens prisen nu (1810) er 3000 rdlr". Denne voldsomme stigning skyldtes dog nok især inflationen under krigen med England 1807-14. Her skal bemærkes, at ingen gård i Øster Sundby blev solgt i 1798. Sundbygaard og 5 andre gårde var de første, Th. Adeler afhændede. Det skete først i 1800, efter at han i 1798 havde fået bevilling til at sælge ud af bøndergodset.

Den 25. august 1811 blev Peder Jensen Peen begravet, og inden årets udgang - den 1. november var der igen bryllup i Sundbygaard, da Ellen Jensdatter giftede sig med Søren Jensen Boelsmand, som straks efter

giftermålet blev kaldt Peen. I ægteskabet fødtes to sønner Peder og Jens. Ægteskabet er forøvrigt et godt eksempel på, hvorledes de ny selvejere søgte at holde gårdene inden for deres egen familiekreds. Søren havde således 3 søskende, som ejede gårdene nr. 8, 9 og 10, mens Ellens 2 brødre ejede nr. 2 og 7 i Øster Sundby.

Det var en svær tid, ægteparret havde at se frem til. Krigen med England fortsatte på fjerde år. Dertil kom statsbankerotten i 1813, en smertefuld fred i 1814 og som en følge deraf svære tider for landbruget med stærkt faldende priser på korn helt frem til 1830-erne. I 1829 oplevede de, at Sohngaardsholm blev overtaget af statsgældsdirektionen, mens de selv måtte kæmpe for ikke at komme i samme situation.

Da Søren Jensen Peen døde den 18. august 1831, var den ældste søn Peder endnu ikke fyldt 19 år. Ellen Jensdatter fik derfor bevilling til at sidde i uskiftet bo og var Sundbygaards ejer i 9 år. Medens hun stod for gårdens drift, udkom Chr. Christensens beskrivelse af Aalborg amt. Heri findes nogle oplysninger, der siger en del om forholdene i Øster Sundby på den tid. Det hedder således, at selvejerne i Sønder og Nørre Tranders sogne var blandt de mest formuende i amtet. Det gjaldt især dem, der havde hørt under Aalborg Hospital, hvilket skyldtes deres beliggenhed nær Aalborg. Agermarken hviler kun i 2 år mod sædvanlig 3 til 5 år. Når det kan lade sig gøre, skyldes det, at beboerne kan skaffe sig gødning fra Aalborg. Den fordel var indlysende for Øster Sundby, som var den landsby, der lå Aalborg nærmest.

Efter at Peder Sørensen Peen den 14. april 1840 havde holdt bryllup med sin kusine Kirsten Sørensdatter fra den tidligere hospitalsgård i Øster Sundby, fandt moderen tiden inde til at lade Peder overtage Sundbygaard. Han fik skøde den 11. december 1840. Broderen Jens var da allerede godt anbragt i en tidligere hospitalsgård i Øster Uttrup, hvilket også var tilfældet med halvbroderen Jens. Det møgle kommer til det møgle, men Lars Jensen Peen og Maren Villadsdatters 4 børn endte alle som husmandsfolk. Ellen Jensdatter levede som aftægtskone til 1851. I Peder Sørensen Peens og Kirsten Sørensdatters ægteskab blev født to sønner. Søren Pedersen Peen, den 1. september 1842 og Sørinus Pedersen Peen, den 24. juli 1847.

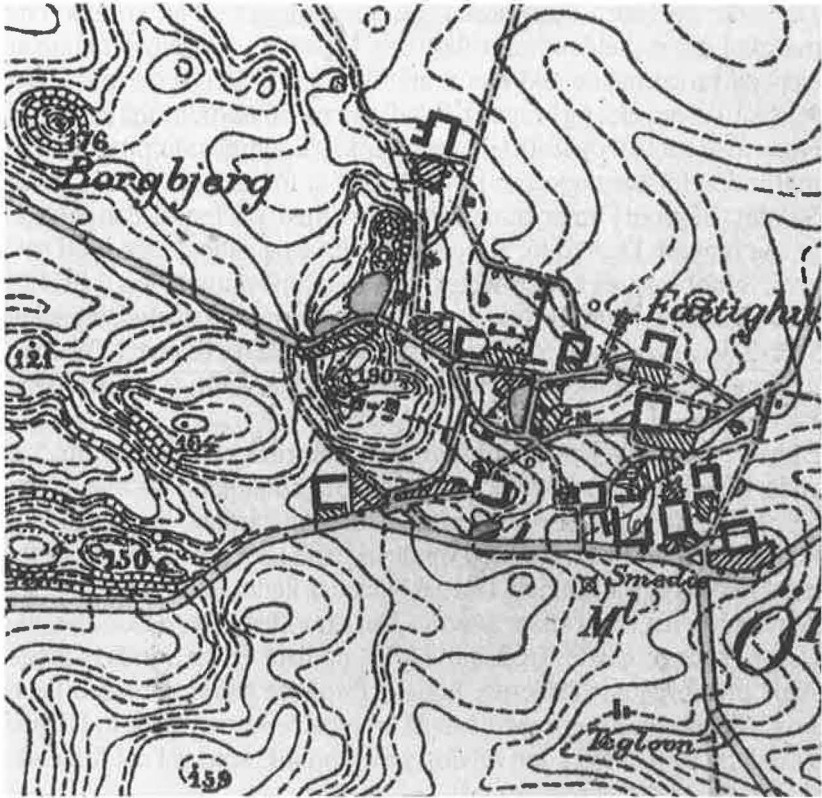

Peder Sørensen Peen og hustru Kristen Sørensdatter. H. Tønnies fot. før 1870.

Da Peder Sørensen Peen havde ejet Sundbygaard i 4 år, kom den ny matrikel, der er gældende den dag i dag. Ligesom i den gamle fra 1688 er ejer- og brugernavne ældre end matriklens år. Således nævnes Ellen Jensdatter som ejer og bruger af Sundbygaard, så navnene må gå på et af årene mellem 1831 og 1840. I denne matrikel fik alle ejendomme et nummer inden for hvert ejerlav. Disse numre er fortsat gældende. I Øster Sundby begyndte man nummereringen med gårdene i den sydlige række fra vest. Derved fik Sundbygaard nr. 6 og nabogården mod vest nr. 5. Sundbygaards hartkorn steg i den ny matrikel med 5 skp. 3 fjk. til 5 tdr. 4 skp. 3 fjk. 1 1/4 alb., mens nr. 5's kun steg med en ubetydelighed til 5 tdr. 2 fjk. 3/4 alb. set i forhold til udjævningen af hartkornet i 1787. Når nr. 5 nævnes igen, skyldes det, at vi atter skal beskæftige os med den.

Den 30. juni 1854 købte Israel Warburg på Rørdalgaarden matr. nr. 5 af Øster Sundby, men solgte allerede den 31. januar gårdens bygninger, der stadig var bygget sammen med nr. 6, samt gårdens søndermark til Peder Sørensen Peen. Hermed var de to gårde igen forenede bortset fra nordmarken og kærlodden. Det var ligeledes Peder Sørensen Peen, der købte matr. nr. 38b af Øster Sundby. Det var toften, hvor den udflyttede gård Lykkeseje havde ligget indtil 1787, og hvor Øster Sundbys første skole blev bygget i 1890-erne. Endelig forøgede Peder Sørensen Peen sin gårds areal ved at erhverve to små tørveparceller nr. 28d og e af Nørre Tranders, som et led i den selvforsyningspolitik, som vi i det følgende skal se en række eksempler på.

Med næringsloven af 1857, der først trådte i kraft i 1862, blev det bl. a. muligt at bygge møller uden at søge kongelig bevilling. Det benyttede Peder Sørensen Peen sig af og byggede en hollandsk mølle på højmarken lidt sydvest for gården. I nærheden opførte han tillige et hus med tilhørende smedie (nu Aftenvej 20). Rigtig gang i byggeriet kom der dog først, da sønnen Sørinus efter faderens død den 12. august 1871 fik skøde på gården den 20. december 1871. Trods de dårlige tider for landbruget omkring 1870 med stærkt faldende kornpriser på verdensmarkedet, havde Sørinus Peen planer om helt at nybygge Sundbygaard. Det gjaldt for ham om at få produktionsapparatet i orden og om at blive selvforsynende i videst muligt omfang.

Kort over Øster Sundby ca. 1880. Sundbygaard nr. 6 med møllen, smedien og teglovn angivet. Et af de gamle huse på nr. 5 endnu ikke nedbrudt.

Af det gamle matrikelkort over Øster Sundby ses det, at gården før ombygningen bestod af 8 gamle, fritliggende huse, der ganske givet har været uegnede til at fungere som basis for det landbrug, Sørinus Peen agtede at drive. Som den praktiske mand han var, startede han med at bygge en teglovn syd for gården, hvor de nødvendige mursten kunne brændes.

Den første bygning i den ny firelængede gård blev rejst i 1875. Det var den store ladebygning, hvis sydmur og det nederste af gavlene blev

opført af tilhugne granitsten. De er sikkert i tidens løb samlet på gårdens marker. Til ladens nordside og det øverste af gavlene blev anvendt mursten. Denne prægtige lade står endnu. Dog er den forlænget nogle meter mod vest efter en brand i 1944. Gavlens granitsten blev anvendt i forlængelsen ud mod Aftenvej, og den ny gavl blev bygget op af mursten.

Da Sørinus Peen i 1877 byggede gårdens vesterhus, var der ikke flere kampesten til rådighed, så den fløj blev ligesom de følgende udelukkende opført af mursten. Huset blev bygget sammen med laden og indeholdt hestestald med karlekammer og kostald med hvælvet brand-sikkert loft.

Efter en pause på et par år gik Sørinus Peen igang med at bygge nyt stuehus. Det skulle stå færdigt, så han efter sit giftermål i 1881 med Ane Dorthea Pallesen fra Rostrup Hedegaard kunne byde hende en virkelig standsmæssig bolig.

Ane Dorthea Pallesen og Sørinus Peen. H. Tønnies fot 1880.

Sundbygaards stuehus opført 1881 set fra gårdsiden. Manden på hesten er sandsynligvis Sørinus Peen. Konen er Ane Dorthea Peen, og den lille dreng er sønnen Per Peen.

Stuehuset blev en fritliggende bygning placeret over for laden, men i god afstand fra denne. Mod gårdsiden havde det 2 indgangsdøre og 11 vinduer. I muren blev indsat en sten med denne skrift:

SOLI DEO GLORIA¹⁾
1881

På stuehusets nordside var der en dør til en nyanlagt have. Efter sigende var stuehuset arkitekttegnet, hvad dets velproportionerede ydre og dets noget særprægede indretning nok kunne tyde på. Mest bemærkelsesværdig var dog kælderen, der havde indgang i østgavlen. Her var indrettet et komplet mejeri, hvor gårdens mælk kunne behandles. Det var før andelsmejerierne blev opfundet. For at drive et mejeri var en god vandforsyning nødvendig. Den skaffede Sørinus Peen ved at lade lægge en

¹⁾ Gud alene æren.

flere hundrede meter lang rørledning fra bybrønden, der lå højt vest for dammen. Herfra blev ikke alene det daglige vandforbrug sikret. På gårdspladsen blev der gravet en mindre dam, hvor heste og kreaturer kunne vandes, og hvor gårdens ænder og gæs kunne færdes i deres rette element. Højdeforskellen mellem bybrønden og gården var så stor, at en fontæne kunne springe i haven.

Hele byggeprojektet blev afsluttet i 1883 med opførelsen af østerhuset, der ligesom det vestlige blev bygget sammen med laden. Denne fløj indeholdt svine- og fåresti samt et huggehus d.v.s. er værksted, hvor træting som tøjrpæle, rive- og skovlskafter o.l. blev fremstillet, og hvor alle reparationer blev foretaget.

Med den nybyggede, praktisk indrettede gård suppleret med mølle, smedie, teglovn, mejeri, moderne vandforsyning og egen tørvemose, havde Peder Sørensen Peen og sønnen Sørinus skabt et lille selvforsynende samfund, der må siges at være enestående inden for dansk landbrug i forrige århundredes sidste halvdel.

Herefter skal vi kun summarisk følge Sundbygaards videre skæbne. Da dens nabogård matr. nr. 7 blev delt i 2 ejendomme, hvis bygninger blev opført øst for vejen til Nørre Tranders, købte Sørinus Peen den gamle gårdtomt med det tilbagestående stuehus, hvor hans farmor var født. Det blev lejet ud til 2 familier.

I 1894 solgte Sørinus Peen halvdelen af den før omtalte gårdtomt matr. nr. 38 b til Nørre Tranders kommune til opførelse af en skolebygning. Grunden kostede kommunen 450 kr. til Sørinus Peen og 25 øre til fattigkassen samt en årlig tiendeafgift til præsten i Nørre Tranders på 22 øre. Omkring 1900 afhændede Sørinus Peen den hollandske mølle til en mand på Gøl. I salgets betingelser indgik, at Peen årlig skulle have et lispund ål. Så var den side af gårdens forsyning også sikret. Møllens fundament blev stående og blev forsynet med et kegleformet stråtag. Underetagen blev anvendt til kartoffelkælder, og i 1920-erne var det øverste rum et rent museum med gamle udtjente markredskaber. I Sundbygaard blev intet kasseret. Som erstatning for møllen blev der lavet en hestegang på gårdspladsens sydvestlige hjørne. Den var i brug, til gården i 1919 fik elektrisk lys og kraft.

Det er flere gange tidligere omtalt, at det var en fordel for Sundbygaard, at den lå nær Aalborg. En ganske speciel fordel var det at levere kartofler

til spritfabrikken i Aalborg og til gengæld få ret til at afhente bærmel til kreaturfoder. Det skete med en stor tønne anbragt på en vogn, der var indrettet, så den kunne medføre de mælkejunger, som skulle afleveres til mejeriet i Aalborg, efter at gårdens eget var nedlagt.

At Sørinus Peen var en dygtig landmand kunne man ikke være i tvivl om, når man så de talrige præmieskilte fra dyrskuer, der hang i "den pæne gang" og de mange indrammede diplomer, der prydede væggene i stuerne.

Den 23. januar 1922 døde Ane Dorthea Peen. Men først efter sit giftemål med Jenny Kathrine Jensen den 16. marts 1924 og Sørinus Peen død den 6. september 1926, overtog sønnen Peder (Per) Peen Sundbygaard. I hans ejertid blev såvel kærlodden som nordmarken solgt. Sidstnævnte er ligesom det meste af Øster Sundsbys øvrige gode nordmark forsvunden som råstof i Rørdalfabrikkens store roterovne og solgt som cement over hele verden.

Også det gamle stuehus på mat. nr. 7 blev afhændet i Per Peens tid. Vestligst i søndermarken solgte han en række byggegrunde ved nuværende Wesselvej, hvor der i dag er 28 beboelser.

På grund af egen og hustrus sygdom solgte Per Peen Sundbygaard den 21. september 1975 til kvægtorvsinspektør Svend Lauritzen og hustru Gertrud Lauritzen. Ifølge skødet ved denne handel blev Sundbygaards to matrikelnumre 6 og 5a sammenlagt til et nummer, der mærkværdigvis blev nr. 5, skønt nr. 6 med bygningerne var hovednummer helt tilbage til matriklens start i 1844.

De ny ejere afhændede den gamle smedie og ombyggede gårdens stuehus, så det fik en mere hensigtsmæssig indretning efter nutidens krav til en bolig. Samtidig blev udhusene sat i stand og i 1982 udlejet til Aalborg tekniske skole, der driver Sundbygaard som EFG-skole med alle former for jordbrug og husdyrhold ledet af Flemming Thorsen.

I dag er Sundbygaard på det nærmeste ene om at repræsentere landbruget i Øster Sundby, den tidligere bondeby, som nu er forvandlet til et lille velfriseret villakvarter, der hygger sig om den gamle dam, man har romantiseret til svanesø med springvand og en kunstig ø til rugende svømmefugle. Den dam kunne ellers som ingen anden berette byens tusindårige historie, hvoraf dette blot er en beskeden brøkdæl.

Utrykte kilder.

- Aalborghus lens jordebøger 1562-1630-31. Rigsarkivet = RA.
Aalborghus lens ekstraskatmantaller 1621-29. RA.
Aalborghus lens regnskaber 1644-50. RA.
Matriklen 1662 for Vendsyssel samt Nør- og Sønder- Tranders og Hasseris sogne i Himmersyssel fol. 748-57. RA.
Fr. IIIs matrikel (1664) for Aalborghus amt (Nr. 1833 A) RA.
Viborg bispearkiv. Fleskum herreds pakke. Landsarkivet Viborg = LAV.
Aalborg m. fl. amters kop- og kvægskatmantaller 1687. RA.
Chr. Vs matrikel for Aalborghus amt. RA.
Specifikation på Sohngaardsholms med dertil underliggende bøndergods hartkorn 1692. RA.
Jordebog over Sohngaardsholm og Vestergaards tilliggende bøndergods i Nørre Tranders sogn 10. okt. 1705. LAV.
Rigtig fortegnelse på familie- og folkeskatten af Nørre og Sønder Tranders menigheder til januar termin 1710. RA.
Lægs roulle over land infanteris distrikt udi Jylland 1724. RA.
Jordebog i auktionsskøde til Johannes Benzon på Sohngaardsholm hovedgård 20. april 1740. Viborg landstings skøde- og panteprotokol nr. 41 fol 292. LAV.
Generalhoverreglement for Sohngaardsholms gods i Nørre Tranders sogn 1773. LAV.
Hartkornsspecifikation over Sohngaardsholms, Vester Ladegaards og Aalborg Hospitals gods i Nørre Tranders sogn. 1778. RA.
Folketællingerne 1787 og 1801. RA.
Realregister SP b 37. 251-255. LAV.
Matriklen 1844.
Kirkebøger for Nørre Tranders og Sejflod sogne.

Trykte kilder:

- C. Molbeck og N.M. Petersen. Danske diplomer og breve. Kbh. 1858.
Samlinger til jysk historie og topografi 2.rk. IV bind Aalborg 1893-95.
Holger Rasmussen. Limfjordsfiskeriet før 1825. Kbh. 1968.
P. C. Knudsen. Aalborg bys historie. Aalborg 1931.
C. Christensen. Aalborg amt. Kbh. 1832.
Begtrup. Bidrag til agerdykningens tilstand. Kbh. 1810.
Fortid og Nutid. Bind XIII 1940 side 157.
Henrik Pedersen. De danske Landbrug 1688.

Et bidrag til Støvring kros historie 1722-1922

Af Hans Gjedsted

En landsbys eller et sogns historie har mange facetter. Forsøger man i beskrivelsen at gå i dybden, resulterer det måske i den trationelle gårdshistorie, som let bliver uoverskuelig, og man glemmer husmændene. Forsøger man at udskille de husmænd, som ofte havde et håndværk som bibeskæftigelse, her tænkes på smeden, snedkeren eller træskomageren, så kommer man let i bekneb for relevante lokale kilder. I det følgende er der kun gjort forsøg på at følge een bestemt type husmænd i landsbyen Støvring, nemlig ham, der også ernærede sig som kromand. Her er kun benyttet let tilgængelige kilder, og hovedvægten er lagt på tiden før 1920, hvor netop husmandsbruget var med til at holde liv i kromanden.

Efter 1921 kom der en ny periode, hvor Støvring kro mere fungerede som en slags jernbanehotel og ikke som en af de for vejfarende nødvendige landevejskroer. Kroens historie fra 1920 og frem til nutiden er derfor gemt væk til en senere lejlighed.

Generelt om kroer og gæstgivergårde.

Igennem århundreder har der blandt alle samfundslag eksisteret et behov for at rejse. Der opstod et net af veje, hvoraf de største og mest befærdede gik under navne som: Konge-, hær-, okse-, eller alveje. Flere af Danmarks nuværende hovedveje følger næsten de samme ruter. Vejenes beskaffenhed og kvalitet skal ikke nærmere omtales her, der

var dog ofte kun tale om sandede hjulspor i hedebakkerne. Var vejen netop brugt af en større stuedrift på vej til Husum eller Hamburg, var selv hjulsporene slettet. Så måtte trafikanterne finde mere farbare steder ved siden af det oprindelige spor.

Under disse vanskelige forhold kunne ingen køre eller ride i længere tid; der skulle med mellemrum holdes hvil. Her kom de livsvigtige landevejskroer ind i billedet, hvor der for såvel de rejsende som deres udslidte dyr var mulighed for overnatning og noget at spise. Havde man uheld imellem to kroer eller blev overrasket af et uvejr, var man afhængig af lokalbefolkningens gæstfrihed. I så tilfælde var de rejsende bare ikke altid parat til at yde tilskrækkelig - eller bare ringe betaling, og hermed opstod begrebet "Voldgæster". Bønderne sidestillede den slags med de militære tvangsindkvarteringer, som egnen omkring Støvring var meget plaget af i 1600-årenes mange krige. Tingbøgerne fortæller om flere lokale eksempler fra den skånske krig, hvor 22 bønder i Støvring og Gravlev den 17/3-1679 søgte om skattefritagelse p.g.a. bespisning og indkvartering af kongelige officerer og krigsfolk. I 1681 gik det hårdt ud over beboerne i Ersted, Oplev, Stubberup og Årestrup¹).

Allerede under Christian den II blev der gjort forsøg på at sætte system i Danmarks kroer. Han fremkom med planer om oprettelse af kroer med faste intervaller og fandt for Sjællands vedkommende ud af, at man her kunne klare sig med 29 kroer²). Kongen ønskede, at embedsmænd, skatteopkrævere og det senere postvæsen skulle kunne udføre deres pligter på en rimelig tid og på betryggende måde.

Da der findes et utal af love og forordninger om krodrift op gennem tiderne, tjener det ikke noget formål at gå i dybden på dette punkt. Men loven bød, at alle skulle have adgang til kroen, også de ofte ildesete rakkere og natmænd. Ingen ærlig person ville sidde til bords med en rakker eller drikke af samme glas. De måtte pænt sidde i det anviste hjørne og bruge de blandt samlere kendte rakkerglas. Landevejens farende svende skulle også have mulighed for at overnatte på kroen. På kroen i Store Binderup fandtes et indrettet "Bissekammer" i kørestalden ud mod hovedvejen. Det blev først nedlagt i 1953, da der skete et generationsskifte³).

En kro kunne for lokalbefolkningen være centrum på flere måder. Her kunne være mølleri, købmandshandel (høker), bageri og måske mar-

kedsplads. Her kunne indbyttes varer, hvilket før i tiden var en meget anvendt form for handel i det delvis pengeløse samfund. Her kunne man komme i kontakt med fremmede mennesker, og der kunne spørges nyt. Kroen i Støvring var fast holdeplads for dagvognen fra Aalborg til Randers, som ud over personer medbragte post, som blev henlagt i kroen til viderebefordring. Dette fremgår af en notits i kromandens fæstebrev i et senere afsnit.

Her som andre steder måtte ikke kun kromanden, men også præsten åbne sine døre for rejsende. Det var ikke så meget folk af almestanden, som folk fra de højere sociale lag, der bad om natlogi i en præstegaard. Det kunne være kongelige embedsmænd, som havde ærinde i forbindelse med præstens stilling som øvrighedens repræsentant - og skatteopkræver. En præst, der på disse kanter var særlig plaget af overnattende gæster, var præsten i Aggersborg. Her blev man måske i flere dage og ventede på bedre vejr, før man turde sejle over Limfjorden. Mange præster søgte andre embeder efter et par år i dette sogn. Tingbøgerne er fyldt med eksempler på, at kromanden også havde konkurrenter fra de mindre legale udskækningssteder. Et af de ældste tilfælde er fra Volstrup i den nordligste udkant af Støvring kommune, hvor Christian Pedersen og hustru Karin Justdatter, den 18/4-1642 blev stævnet for at holde "Drøk og Dobbelt", når gudstjenesten blev forrettet i Hornum kirke. Smugkro måtte man ikke drive; når der desuden også var tale om hasardspil på en måde, som forøvrigt stadig kendes (begge terninger viser samme øjne = dobbelt), var forseelsen bestemt ikke mindre⁴). Med hensyn til krodrift i almindelighed skal blot nævnes en enkelt relevant forordning, som blev indført samme år som Støvring kro fik sin første bevilling. Det var kong Frederik IV, der pr. 6/2-1722 fik udstedt følgende:

Ingen på Kro eller Beværtning kan få kredit, uden at han i forvejen har akkorderet med Værten herom. Betalingen må erlægges straxen. Og hvis gæsten svarer igen med hug og slag, eller slår døre og vinduer itu, kan Værten lade ham arrestere straxen....⁵).

Den der med, at når spritten går ind, så går forstanden ud, er vist stadig gyldig.

En kros rentabilitet afhænger af flere ting, såsom beliggenhed og omdømme. En placering ved en befærdet korsvej med megen trafik var at foretrække frem for at basere sin indtægt på at sælge et par potter øl og et skvulp af brændevinsdunken til de lokale drankere. I de følgende afsnit er det tilstræbt at give så korrekt et billede af Støvring kro, som de forhåndenværende kilder har kunnet fravristes.

Støvring kros beliggenhed og omgivelser.

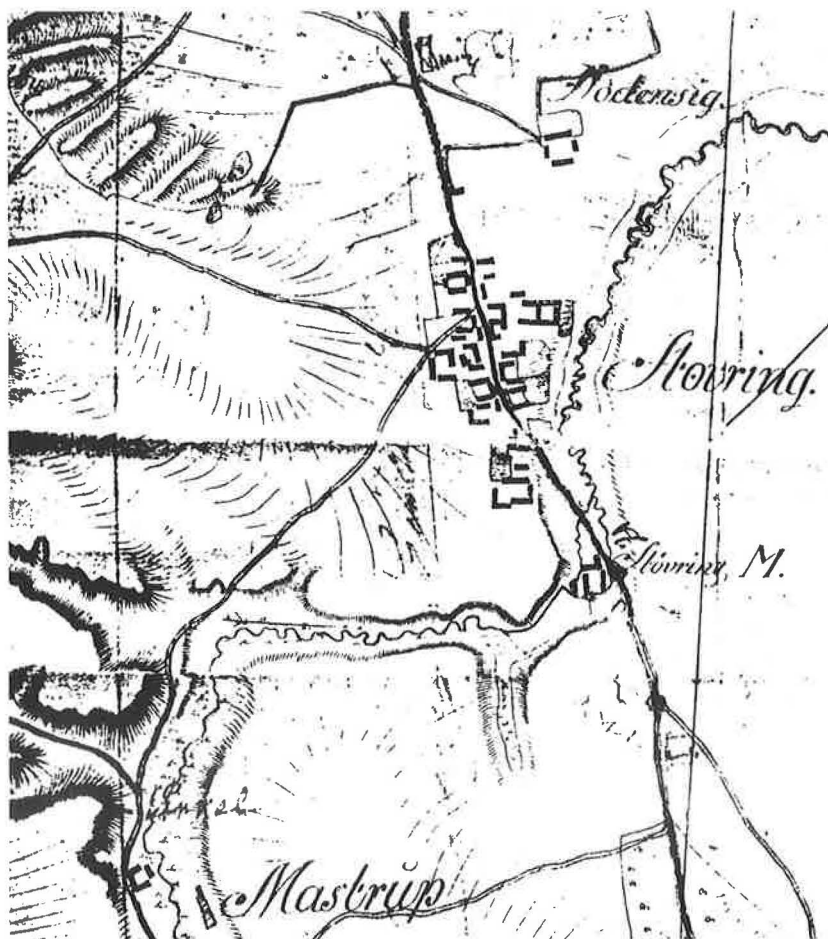
Skønt det fra øvrighedens side var ønskeligt, at kroerne lå med en passende afstand af 3-4 mil, var dette langt fra tilfældet i virkeligheden. Her var det for det meste vanskeligt passable områder, der kunne tilskynde de rejsende til at gøre ophold, og derved medvirke til at gøre krodrift mulig. Det kunne være sumpede eng- og mosearealer, vadesteder over åer og bække, skovstrækninger eller en af landets mange fjorde, der var medbestemmende, når en kro blev anlagt. En blanding af ovennævnte mange gener fandtes i vid udstrækning i områderne syd for Støvring, hvilket måske bevirkede, at en driftig købmand i Aalborg, borgmester Henrik Grotum, anlagde en kro i det lille landsbysamfund.

Forestiller man sig tiden skruet godt 250 år tilbage, var det kun de færreste, der en mørk blæsende decemberrat havde mod og lokalt kendskab til at rejse sydpå fra Støvring. Først skulle vadestedet over Mastrup bæk øst for Støvring mølle passeres, dernæst det kuperede terræn før man nåede Gravlev sø ved Tingbæk. Og det værste var vel turen over ådalen ved Skillingbro, hvorefter man befandt sig på Rold skovs skumle og opkørte hulveje. Ganske vist har Skillingbro eksisteret i mindst 500 år⁶⁾, men at nå frem til denne over mere eller mindre farbare vaser var bestemt ikke uden risiko.

I denne egn var det ikke bare naturen, der udsatte de rejsende for ubehagelige oplevelser. Mulighed for overfald, udplyndring og drab eksisterede langt op i forrige århundrede. Her kunne man risikere at blive passet op af bl.a. "De Nørager Rakkere" og andre røverbander, om hvem der fortælles adskillige grusomme beretninger. En af bandelederne var den berygtede Lorenz Mejer. Hans næstkommanderende var den lige så kendte Johannes Jensen. Sidstnævnte sikkert bedre kendt under navnet "Bette Fanden", der ganske vist som et skalkeskjul

passede sin kirkegang i Stenild kirke hver søndag; men det var bestemt ikke på sit husmandssted, han tjente til livets ophold⁷). I denne forbindelse må det være passende at citere en gammel talemåde: ”Vi skal begge leve af de vejfarende”, sagde røveren fra Rold til kromanden i Støvring.

Under disse omstændigheder foretrak de fleste uden tvivl at overnatte i Støvring kros lune krostue eller i kroens eneste gæstekammer, for

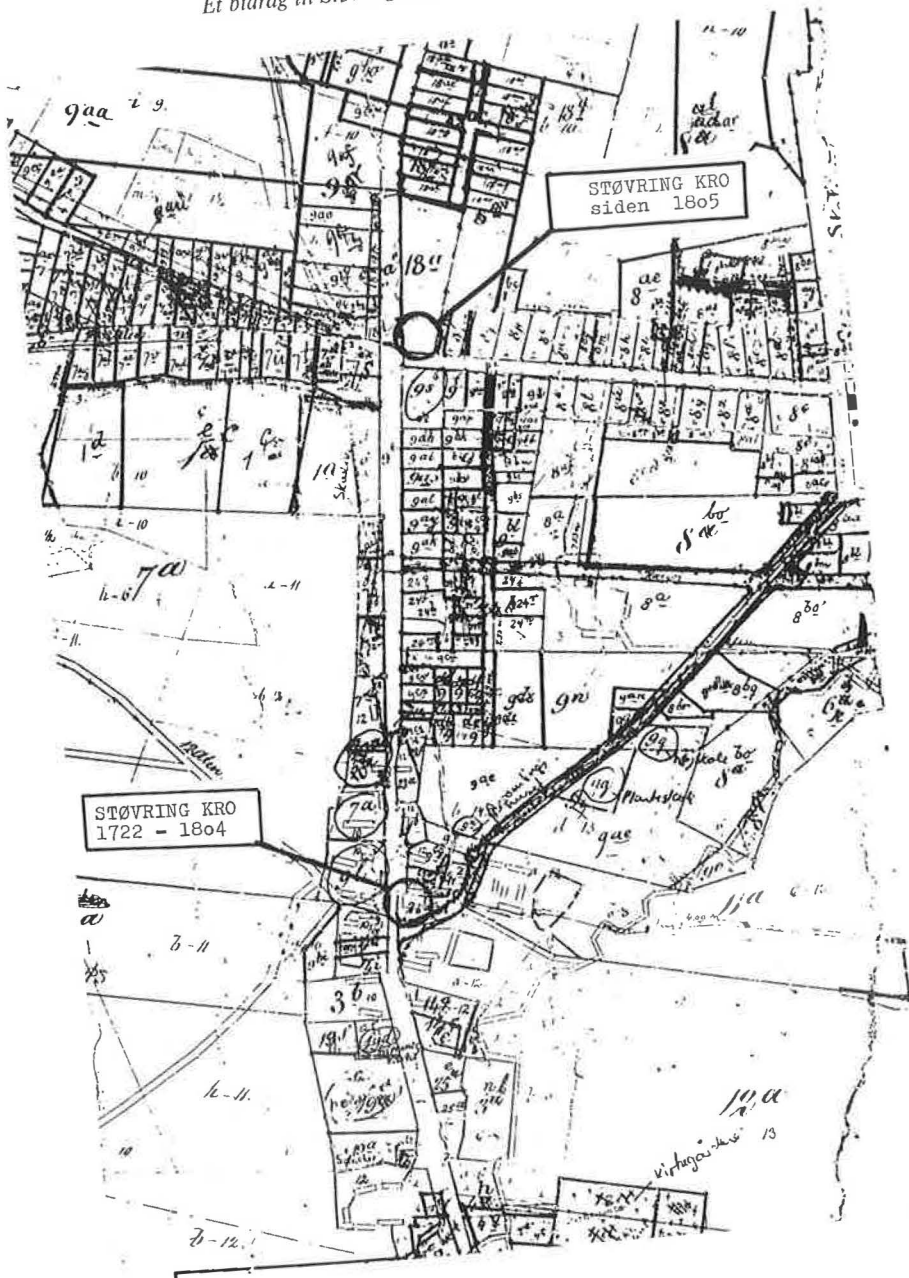
Vejdirektoratets kort - opmålt 1795/96. (Rigsarkivet).

derefter at fortsætte rejsen næste morgen med friske og udhvilede heste. Alle ubehageligheder taget i betragtning og med en afstand af knap 3 mil til Aalborg og $3\frac{1}{2}$ mil til Hobro må man konstatere, at Støvring kro var placeret hensigtsmæssigt.

En forestilling om landsbyens størrelse og udseende 1722, da kroen blev startet, kan kun tilnærmelsesvis opnåes, dels ved hjælp af Videnskaberne Selskabs kort fra ca. 1760, og dels ved hjælp af nogle tørre tal fra Christian den Femtes matrikel 1688. Mastrup bæk dannede et naturligt skel mod syd og mod øst, og langs denne lå der engdrag, der længere mod øst gik over i kær og moser, der fulgte bækken til dens udløb i Lindenberg å. Nedenfor mølledammen syd for landsbyen var der et vade-sted over Mastrup bæk, hvorfra landevejen fortsatte mod Hobro op over hedebakkerne ved Tyvedal. I tiden før 1688 og op til udskiftningen 1804 lå de fleste af ejerlavets gårde og husmandssteder umiddelbart nord for Mastrup bæk, henholdsvis øst og vest for landevejen, og blev kun på få punkter flyttet ved udskiftningen. Foruden Støvring Vandmølle bestod byen af 12 gårde og 8 huse uden hartkorn. Den største lodsejer var Buderupholm, der ejede 6 gårde og 6 huse eller husmandssteder. Restrup ejede 1 gård, Råkilde 2 huse, og de resterende 5 gårde og huse var kron- eller ryttergods. Støvring ejerlav var i hartkorn sat til 58,4 tønder, og det samlede dyrkede areal 437,1 tønder land, hvortil kom de udyrkede enge, moser og hedeområder⁸).

Nogen større tilvækst eller ændringer i landsbyen var der ikke tale om før langt op i 1800 årene. Men ejerforholdene blev ændret, således at Buderupholm allerede omkring år 1800 havde købt samtlige gårde og huse undtagen Støvring Mølle og et enkelt husmandssted.

I tiden 1722-1804 lå kroen i den daværende landsby, nærmere betegnet der, hvor købmandsforretningen, Hobrovej 99, nu ligger. Dette bekræftes af 3 kilder, hvoraf kun een oplyser den nøjagtige placering⁹). Stuehuset lå langs landevejen på hjørnet af Hobrovejen og Mosbæk Alle, og udbygningerne lå vest for landevejen, men borset fra en mindre kålhave var der ikke nogen jord ved kroen. Den smule markjord, kromanden havde i fæste, lå længere mod øst og omfattede kun en smal strimmel, der gik ned mod bækken. Fra kroen gik der en vej til Mastrup og en anden til Juelstrup præstegård, desuden gik der en mindre markvej mod øst til landsbyens eng- og moseområder.

Det var de store jordreformer i årene omkring 1804-05, der bevirkede, at Støvring kro fik sin nuværende placering. Som den største lodsejer i området lod Fru Ida Cathrine Lassen, Buderupholm, landinspektør Ole Munk, Nibe, foretage de fornødne opmålinger og udlægsberegninger efter de af øvrigheden fastsatte regler¹⁰). Resultaterne blev, at 5 af de nu 14 gårde og 4 af husene måtte forlade landsbyen og flytte ud på ejerlavets marker. Blandt disse udflyttere var byens kromand, der fik tildelt et husmandssted, hvor Støvring kro i dag har sin plads. Og med hensyn til jord fik han 10,5 tønder land iberegnet ager, eng, kær og hede¹¹). Derefter skulle man næsten frem til omkring år 1900, før udviklingen begyndte at præge landsbyen. Jernbanens anlæggelse 1869 gav egentlig ikke de helt store ændringer de første år. Efterhånden som bønderne kunne købe deres gårde til selveje, og andelsbevægelserne begyndte at gøre sig gældende, begyndte bybilledet så småt at tage form. Noget der i hvert fald fik stor betydning for Støvring kro, var omlægningen af den gamle Aalborg - Viborgvej. Da oplandet mod vest krævede en mere direkte vej til jernbanen, blev den gamle vejføring fra Hjedsbæk direkte til Svenstrup nedlagt som hovedvej, og vejen fra Hjedsbæk over Sørup til Støvring kro blev etableret. At samme vej 1973 af trafikale grunde blev lagt nord om byen, betød vel knap så meget for byen på daværende tidspunkt. Efterhånden som bebyggelsen langs den i forrige århundrede anlagte Jernbanegade blev tilendelagt, rykkede byen længere mod nord, og Støvring kro fik så igen plads i byen, som da den blev etableret 1722.

1722-47. Ejer: Henrik Grotum.

Riget fattes penge - ikke blot i nutiden, men også i Frederik den Fjerdes tid, hvilket indirekte var årsagen til, at der i årene 1716-25 opstod mange nye kroer i Nordjylland, og blandt disse Støvring kro. Denne påstand kræver, at vi for et kortere øjeblik forlader Støvring for at se lidt på Danmarkshistorien. I tiden op til 1720 havde Danmark deltaget i ”Den store Nordiske krig”, hvor en af vore modstandere var Karl XII af Sverige. Som sædvanlig er krig en dyr fornøjelse. Befolkningen blev fra 1710 og i alle krigsårene frem til 1720 belemret med et væld af skatter og afgifter, bl.a. ”krigsstyr”, kop- og parykskat, skat på tjenestefolk, hesteskot

m.m. Desuden blev der opkrævet ekstra toldafgifter, lavet statslotteri o.s.v. Kongen ydede også sin del. Han solgte alt kron- eller ryttergods nord for Randers (1716-20) og mistede derved en del af sine indtægtskilder samt overnatningsmulighed for sine egne og de lokale embedsmænd under Aalborghus Amt. Krongods var foruden de normale skatter og afgifter i naturalier, såsom lam, høns, honning, smør o.l., der gik under betegnelsen "Småredsel", - også behæftet med gæsteri. Dette var en ydelse, der bestod i, at bonden skulle modtage kronens embedsmænd og militærpersoner, sørge for overnatning, foder til hestene og evt. være parat med friske heste, hvis dette blev krævet. Da krongodset i disse år overgik til private godsejere og pengestærke købmænd, bortfaldt gæsteriet, og der meldte sig et behov for landevejskroer, hvilket med al tydelighed fremgår af de mange ansøgninger om krohold, der i årene omkring 1720 blev fremsent til amtmand Godfred von Pentz, Aalborghus. Disse ansøgninger blev videresendt til kongen med amtmandens kommentarer¹²).

Blandt de pengestærke mænd, der købte gods af kongen, var borgmester Henrik Grotum, Aalborg, der købte 3 husmandssteder i Støvring og lod et af dem indrette til kro. Således kunne Henrik Grotum, foruden borgmester og kancelliråd, også besmykke sig med titlen "Kromand i Støvring". Dette var dog kun som en pengeanbringelse. Man må endelig ikke tro, at han flyttede fra sit hus i Aalborg til et usselt husmandssted i Støvring. Han lod kroen drive med forpagtere eller som en normal fæstegård. Henrik Grotum (1685-1768), der egentlig var døbt Jensen, antog sin moders stedfaders navn. Han blev borgmester og senere kancelliråd og justitsråd, men det var titler, der kunne købes. Foruden en del huse i Aalborg ejede han en tid store gårde i landsdelen, bl.a. Haubrogård ved Års. Han var gift 2 gange, men efterlod ingen børn. Ved hans begravelse rostes han som en kundskabsrig, arbejdsom og uegennyttig embedsmand. Men da hans bo endelig 4 år efter hans død var gjort op, viste det sig, at der af kirkens, skolens og fattigvæsenets pengeskasser, som han var bestyrer for, manglede 2624 rdl., som boet ikke kunne udrede. Men dette påvirkede ikke Støvring kro, som han havde afhændet mange år forinden¹³).

Efter at han havde erhvervet og indrettet et af husmandsstederne med henblik på, at det skulle fungere som kro, måtte han have en bevilling.

I april 1722 sendte han via amtmanden på Aalborghus en ansøgning med følgende ordlyd:¹⁴⁾

STORMÆGTIGSTE MONARCH
ALLERNAADIGSTE ARVE- HERRE OG
KONGE

Så som jeg i Støvring By, som ligger i Aalborghus Amt og Hornum Herred, på de bøndergårdes grund, jeg på den over Deres Kongelige Mayestæts ryttergods holdte auktion, mig har tilkøbt, har ladet indrette et hus nær vejen, hvor rejsende folk med logemente og andet nødvendigt mod billig betaling siden kan blive betjent, og udi samme by, som er beliggende 2 mile og ungefær 3 fjerdinge vej fra Aalborg, ej findes nogen kro. Altså er jeg underdanigst begærende, at Deres Kongelige Mayestæt vil allernådigst behage at forunde bemeldte sted frihed - at det må være et frit og åbenbar krosted i fornævnte by imod en tålelig afgift, og at ingen - enten der i byen eller en fjerding vej der omkring, som ej heller værende forhen, af Deres Mayestæt et privilegeret kro - tillades at holde nogen drikkevarer (stilles til salg). Hvorved bemeldte steds beboere udi deres lovlige næring kun kan indpasse eller hindre. Jeg venter allerunderdanigst Deres Kongelige Mayestæts resolution - og lever til døden.

Min allernådigste Arve - Herres og Konges
allerunderdanigste troe pligt -
skyldigste tjener

Aalborg den 3. april 1722

Henrik Grotum.

Denne ansøgning sendte amtmanden Godfred von Pentz videre til Kongen, bilagt en følgeskrivelse, hvori han anbefalede, at bevillingen eller privilegiet til oprettelse af kro i Støvring blev givet.

Skrivelsen havde følgende ordlyd:¹⁵⁾

...Støvring by, hvor borgmester Henrik Grotum ville lade indrette dette kro, er 2 3/4 mile fra Aalborg by beliggende, som er den nærmeste købstad, såsom ingen er nærmere end Hobro, der ligger 3 1/4 mile derfra. Og rytterdistrikterne i det mindste 5-6 mile derfra, såsom siden her i amterne aldeles intet ryttergods er, før man kommer til Randers. Det kan altså ikke præjudicere (skade) nogen, om det allernådigst måtte befales, at bevilge ham privilegium på at lade holde kro for sognet i Støvring by. Som mere er befordring og commodite (bekvemmelighed) for rejsende og dem, som er der i sognet, end til nogen nachdel (ulempe). Og som det kun er et meget lille sogn, hvor næringen kun vil blive ringe fordel eller importance (vigtighed), så kan han ikke tale at give over 2 rdl. deraf om året, til Deres Mayestæt kasse.

Ålb. slot 4. april 1722

Testerer: G. von Pentz.

Såvel ansøgningen som amtmandens følgeskrivelse indeholder flere interessante oplysninger.

Ansøgningen er dateret 3. april. Allerede dagen efter har amtmanden taget sig af sagen og ekspederet den videre til København, hvilket må siges at være ret så hurtigt, hvis vi sammenligner med nutidens papirvælde. Måske var ekspeditionstiden kortere i 1722, eller tør man antyde, at det måske skyldes den kendsgerning, at amtmanden var gift med Henrik Grotums halvmøster. Denne møster døde i øvrigt barnløs, men havde forinden stiftet det Grotumske Legat, som nevøen Henrik Grotum blev bestyrer for. Om der i denne kasse var mangler ved hans skifteopgørelse, forlyder der ikke noget om¹⁶⁾. Efter 2 måneders forløb modtog Henrik Grotum sin krobevilling, som han lod tinglyse ved Fleskum/Hornum Herredsting 13/8-1722 og ved Torstedlund Birketing 21/12-1723. Denne bevilling, forsynet med Frederik den Fjerdes egenhændige underskrift og laksegl, er endnu bevaret og gengives her i sin fulde ordlyd:¹⁷⁾

VI FREDERIK DEN FJERDE AF GUDS NAADE

Konge til Danmark og Norge, de Venders osv..... gjør vitterligt, at Vi efter borgmester i Aalborg, Henrik Grotums allerunderdanigste ansøgning, og Os elskelige, vellærde og ædle, Velbyrdige Godfred von Pentz, Vores Stiftsamtmand udi Aalborg stift, hans derom indkomne allerunderdanigste erklæring, ved Vores resolution af 6. juni indeværende år, allernådigst haver bevilget og tilladt, såsom vi hermed ved dette Vort åbne brev allernådigst bevilger og tillader, at bemeldte Vores borgmester Henrik Grotum, må for sig og sine arvinger samt efterkommende ejere alene være berettiget, udi Buderup sogn Støvring by, under Aalborg stift beliggende - at holde et kro- eller værtshus, og der falholde alle slags ædende og drikkende varer for alle og enhver, som dette måtte begære og behøve. Så skal samme og være tilladt på samme sted selv at lade brygge øl og brændevin, efterdi bemeldte Støvring by skal efter fornævnte Vores stiftamtmand von Pentz allernådigste erklæring være over 2 mile fra nærmeste købstad beliggende, så ej nogen købstad eller andet privilegeret værtshus, derved kan præjudiceres, hvorimod fornævnte borgmester Henrik Grotum skal være forpligtet dette kroer - på egen bekostning at indrette og det udi forsvarligt og tilbørligt stand at holde, samt desforuden af kroen, til vedkommende amtstue betale udi årlig afgift - 3 rigsdaler - for det øvrige har han sig efter loven samt Vores om krohold og consumptioner (afgift på fødevarer) allernådigst udgangne forordninger at rette, såfremt dette privilegium ikke skal være forbrudt og aldeles ophævet, forbydende alle og enhver hvorimod, efter som forskreven står, at hindre eller udi nogen måde forfang (skade, overtrædelse) at gøre, under Vor hyldest og Nåde. Givet på Vort Slot, Frederiksborg den 22. Juni Anno 1722.

UNDER VOR KONGELIGE HAAND OG SEGL FREDERIK R.
l.s.

Bevillingen indeholder ikke mange oplysninger om kroen. Der var tale om en standardbevilling, hvori kun kroens navn og den årlige afgift for krohold kunne variere. Sammenlignes der med andre kroer, skulle de fleste betale højere afgift, der gives eksempler på variationer op til 10

rigsdaler årligt¹⁸). Amtmanden foreslog 2 rigsdaler, men kongen fastsatte afgiften til 3 rigsdaler. Når der var ansat så relativt lave afgifter, tyder det på, at øvrigheden ikke anså krodrift i Støvring for nogen særlig indbringende forretning.

Kroen og det lille tilhørende landbrug blev antageligt drevet som de øvrige fæstegårde i landsbyen, måske er den tidligere rytterbonde blevet kromand, men hvem der drev kroen de første år, foreligger der ikke oplysninger om. Overgangen fra ryttergods, hvor gæsteri ofte måtte ydes til embedsmænd på rejse, og så til at skulle fungere som kro, har nok ikke været den helt store omvæltning. Men tilladelsen til at brygge øl og brændevin gav en ændret fordeling af det daglige arbejde både i selve krohusholdningen og med hensyn til de nødvendige råprodukter, der enten måtte avles på kroens marker eller købes hos de øvrige i landsbysamfundet. Landet havde i en halv snes år mærket krigens tyngende byrder, og befolkningen - i hvert fald den almindelige fæstebonde var udpint og overladt til en yderst nøjsom tilværelse, hvilket formentlig også kunne mærkes af kromanden i Støvring.

Henrik Grotum fik sin bevilling fornyet 16/3-1731. Ordlyden var nøjagtig som i den første bevilling, blot var den underskrevet af Kong Christian VI, der var kommet på tronen 1730. For at stadfæste sin ret til krodrift i Buderup sogn, hvor han havde monopol på såvel brænding som salg af brændevin, lod Grotum sin bevilling tinglyse på Fleskum/Hornum Herredsting 13/12-1731. Og dette var åbenbart hårdt tiltrængt, for samme dag stævnedes han en hel del personer for ulovlig hjemmebrænding samt salg af øl og brændevin. Der var udtaget stævning imod Jens Ejstrup, Niels Jensen og Peder Henriksen i Støvring, samt smeden Søren Smed i Sørup. Desuden var Erik Møller i Buderup Mølle at finde blandt de anklagede¹⁹).

Der var i denne forbindelse indkaldt mange vidner, hvoraf de fleste udeblev, og de få, der var mødt op, havde egentlig ikke nogen større lyst til at udtale sig. Skønt man almindeligvis er af den opfattelse, at en møller havde lov til at skænke en dram for sine kunder samt sælge sin bjæsk ud af huset, gives der her et eksempel på det modsatte. Han begrænsede sig ikke kun til at skænke for bønderne, når de fik malet korn hos ham, men solgte brændevin "I pottevis" til folk, der gjorde hoveri på Buderupholm på alle ugens hverdage. Og om søndagen - umiddelbart før prædiken -

solgte han brændevin til kirkegængerne i betydelige mængder. Det var en alvorlig sag, man kunne ikke ustraffet genere både kromanden i Støvring og præsten i Juelstrup i deres næring. Ude på landet havde man i umindelige tider selv brygget sit øl, sin mjød og sin brændevin, og bonden betragtede egentlig ikke dette som noget særlig lovstridigt. At der nu kom en købmand fra Aalborg, der med en bevilling i hånden påberåbte sig sin eneret til salg af diverse drikkevarer, var en brat overgang. Det skulle da også vise sig, at man egentlig behøvede en længere årrække for at omvende Støvringboerne.

I ovennævnte retssager ses for første gang navnet på den person, som Henrik Grotum omkring 1730 havde fæstet til at drive kroen. Hans navn var Niels Jensen, i daglig tale kaldet ”Niels Kromand”. Han var gift med Karen Sørensdatter, og af Buderup sogns kirkebog fremgår det, at de fik børn døbt henholdsvis 1733 og 1735. Om dette ægtepar havde været på kroen siden starten 1722 kan desværre ikke opklares med de forhåndenværende kilder. Da de ikke er begravet på Buderup kirkegård, har de formodentlig forladt sognet imellem 1736 og 1742.

Kromanden var i 1732 kommet til at stå i gæld til bylavet eller grandestævnet. Hvad han havde forsømt eller forbrudt sig med, er ikke nærmere defineret, men han havde det samlede bylav imod sig. Bylavet var lidt i tvivl om, hvorledes man skulle gribe sagen an, men da kromanden 24/11-1732 var bortrejst i et eller andet ærinde, besluttede man at gå i aktion. Hele det samlede bylav, 18 mand med grandefoged Laurs Thomsen i spidsen, mødte op på Støvring kro for at foretage en udpantning. Krokonen Karen Sørensdatter protesterede kraftigt og bad dem forsvinde; de kunne komme med deres ærinde, når Niels Kromand var hjemme. Det havde ingen af mændene lyst eller mod til, men de gik igang med at fjerne en hel del inventar, bl.a. en foldeseng med dens indhold af sengeklæder. Niels Kromand stævnedes samtlige 18 mand for Herredstinget 11/12-1732. Her blev der afhørt adskillige vidner. Et af vidnerne forklarede: Skønt børnene græd hjertesskærende og bad for deres seng, da de ellers ikke havde noget at sove i, blev sengen med indhold fjernet af det fuldtallige bylav. Her var der tale om selvtægt, hvilket resulterede i en længere retssag²⁰). Uden overdrivelse kan man vist roligt konkludere, at Niels Kromand var een, man havde en hel del respekt for - og måske også for hans kone Karen. Selv om Karen var

alene hjemme med børnene, mødte der alligevel 18 mand op for at udpante.

Det kan ikke udelukkes, at Niels Kromand måske på flere punkter stod i modsætningsforhold til de øvrige beboere i landsbyen. Han var fæster under en købmand i Aalborg, hvorimod hovedparten af egnens beboere var fæstere under det nærliggende Buderupholm, hvor de måtte forrette hoveri, hvilket han ikke var belastet af. Men alene denne bevilling og eneret til fremstilling af øl og brændevin, som man selv i århundreder havde fremstillet, var i sig selv nok til at skabe kontroverser. Man må da håbe, at kroen havde det meste af sin indtægt fra de rejsende på landevejen, for efter et sagsanlæg mod samtlige beboere i landsbyen er der nok gået et par dage, hvor han ikke har haft nogen større omsætning på lokalt plan. Niels Jensen og Karen Sørensdaughter nævnes ikke mere, og 1742 er der kommet en ny kromand på Støvring kro.

1742-47. Fæster: Hans Henriksen Mejner.

Den nye kromand blev i daglig tale kaldt Hans Mejner. Han var gift med Inger Nielsdatter, og da de kun nævnes i kirkebogen i forbindelse med barnedåb 1743 og 44, må det formodes, at de var tilflyttere. Det helt nøjagtige tidspunkt for deres overtagelse af kroen kendes ikke, men det var formodentlig engang i 1740-41. De blev kun i Støvring kro til 1748, men det var til gengæld nogle begivenhedsrige år. Han havde en vis evne til at ryge uklar med alle, det var ikke bare naboerne, men også herremanden på Buderupholm, og det var den gode Hans Mejner ikke særlig heldig med.

Hans Mejner var ret ihærdig i starten; det lille husmandssted, som kroen udgjorde, var slet ikke nok for ham, derfor fæstede han foruden kroen en gård i landsbyen, som var blevet ledig efter Morten Witrup²¹). Denne gård tilhørte Thøger Benzon, Buderupholm, og fæstebrevet blev underskrevet 8/10-1742. Det var en af de største gårde i Støvring, den var i hartkorn sat til: 3 tønder, 6 skæpper, 3 fjerdingkar, 0 album. De årlige afgifter, som Hans Mejner måtte udrede var: 1 tønne rugsæd, og i ægt skulle der køres 6 ture årligt til Aalborg. I jordebogen for 1745 havde han stadig gården i fæste, men i 1747 var den overtaget af Peder Henriksen²²).

I Støvring har der altid været tradition for at eksperimenterere lidt med gæringsprocesser, der i bedste fald kunne ende med noget, man kunne drikke. Dette fortsatte uden ophold, efter at Hans Mejner var blevet kromand, skønt han gjorde ihærdige anstrængelser for at stoppe dette uvæsen. Hans Mejner havde fået underretning om, at en af naboerne i landsbyen, nemlig Niels Jensen, både brændte og solgte brændevin op mod juletid. Natten til den 11/12-1743 beordrede kromanden sin tjenestekarl til at ride til Nibe for at hente herredsfogeden. Dette ville karlen bare ikke, han ville vente til det blev lyst. Som eneforhandler af de våde varer følte den temperamentsfulde Hans Mejner sig derfor berettiget til at tage sagen i egen hånd. Ved tjenstekarlens hjælp tiltvang han sig adgang til Niels Jensens hus midt om natten. Han gik i gang med at ransage huset for at finde brændevinstøjet. Konen i huset Maren Christensdatter protesterede kraftigt og ville under ingen omstændigheder lade ham komme ud i bryggerset, som hun forsvarede med en stor brandfork. Maren og kromanden blev indviklet i et større slagsmål, hvor det til sidst lykkedes for kromanden at få forken vristet fra Maren. Herefter gav han hende en omgang tæv med forken, men den lidt voldsomme husundersøgelse bragte ikke beviser for dagen. Maren Christensdatter gik med sårene og alle de blå mærker julen over, og 28/12, lod hun sårene syne af grandefogden Laurs Thomsen og Peder Henriksen. Dette resulterede i, at kromanden blev stævnet til Herredstinget, hvor sagen skulle behandles 23. og 24. januar 1744²³).

Som retsproceduren krævede, mødte de 2 stævningmænd op i Støvring kro med en skriftlig stævning. Hans Mejner ville ikke modtage nogen stævning. Da de udvalgte stævningmænd afleverede stævningen, flåede Hans Mejner den itu og forøgede derved sit synderegister. Sagen blev derfor udsat til 13/2, men da udeblev kromanden. Ligeledes undlod han at reagere på stævninger til 20/2, 5/3, og 9/4, men sagen imod ham gik alligevel sin gang.

Foruden at vidne om indtrængen med magt i anden mands bolig samt beskyldinger og overfald på Niels Jensens kone Maren Christensdatter, kunne vidner meddele, at han havde brugt ukvemsord som "Kanalje" og "Skjændgæst", og det måtte man skam ikke kalde nogen. Dommen kom til at lyde på 45 lod sølv samt en bøde for foragt for retten, der tillige

med sagsomkostninger beløb sig til 22 rigsdaler. Kromanden appellerede sagen, men det fik han ikke noget ud af.

Det var ikke det eneste, der gik kromanden på tværs. Gården, der tilhørte Buderupholm, og som han havde fæstet i 1742, var mere, end han kunne overkomme. Thøger Benzon anklagede ham for misligholdelse af gården og dens bygninger, og da kromanden ikke ville betale godvilligt, gik dette mellemværende også rettens vej²⁴). Hans Mejner forsøgte i første omgang at unddrage sig dette ved at opsig sit fæste og forlod gården 29/9-1745. Dette ændrede ikke sagen. Der blev foretaget en vurdering og opmåling af det, han skulle erstatte på fæstegårdens bygninger og inventar, hvilket beløb sig til 245 rigsdaler. Man kan vel sætte et spørgsmålstegn ved vurderingsmændenes habilitet. Blandt disse var Niels Jensen, der nok ikke regnede kromanden blandt sine bedste venner, efter at han havde fået sin kone gennembanket. Sagen blev behandlet ved retten 2/12-1745. Kromanden følte sig dårligt behandlet. Han mente, at retten havde begået mindst 2 fejl. Den første var, at man havde gjort udlæg i hans indbo uden forudgående varsel. Den anden fejl var, at alt det indbo, man havde gjort udlæg i, slet ikke tilhørte Hans Mejner. Det havde han nemlig pantsat for et lån hos Henrik Grotum, Aalborg. Derfor skrev Hans Mejner til Kongen. Også her løb han panden imod. Kongen kunne ikke blande sig i denne for ham lidt spegede affære, han returnerede kromandens klage til modparten Thøger Benzon på Buderupholm²⁵).

Hans Mejner havde lavet et svindelnummer, der leder tanken hen på nutidens skægpantebreve. Skønt han var vel vidende om, at Thøger Benzon 4/6-1745 lod alt kroens inventar vurdere og registrere i Hornum Herreds Skøde & Panteprotokol, var han fræk nok til at pantsætte samme inventar til Henrik Grotum 17/6-1745. Herved fik han et lån på 200 rigsdaler, også dette pantebrev ses tinglyst ved Hornum Herredsting. Det er indlysende, at Henrik Grotum ikke har haft kendskab til, at inventaret allerede var pantsat, men man kan nok undres lidt over, at herredsskriveren 2 gange efter hinanden kunne indføre en inventarliste med ca. 90 poster uden at bemærke sammenhængen²⁶). Herefter var Hans Mejner færdig som kromand i Støvring. Hvordan han reddede sig ud af ovennævnte klemme, har det ikke været muligt at klarlægge med de forhåndenværende kilder.

En meget interessant detalje i det foregående er inventarlisten, der som nævnt er medtaget 2 gange. Det vil blive for omfattende her at kommentere samtlige 90 poster, der nævner alt af værdi i kroens bohav. Det der repræsenterede de største værdier, var kobberkedler, kistebænke, egeborde, 12 stole, sengetøj, brændevinskedel med tilhørende låg, pipe og hat, samt 2 jernkakkellovne. Sidstnævnte var næsten luksus. Den ene har uden tvivl været anvendt til opvarmning af gæsteværelset. En hel del af de nævnte genstande giver et fingerpeg om, hvilke produkter man selv var i stand til at fremstille i den daglige husholdning. Selvfølgelig var kobbertøjet til brændevinsfremstillingen noget af det vigtigste, men der er også nævnt mærsk- og bærmønder, der indgik i ølfremstillingen. Desuden var der lysestøbegryder, kærner o.l., hvilket alt i alt giver et godt indblik i kroens husholdning. Med hensyn til inventar i skænkestuen er der nævnt duge, flasker og anden service, der afslører lidt om, hvad der kunne disket op med for gæsterne. Hver enkelt ting er vurderet. Tillader man sig at trække sammenligninger med priser på inventar i skifter fra samme periode, er kroens inventar ikke vurderet særligt højt. Men som pant for et lån kan det ikke undre, at kreditor krævede fuld dækning for at holde sit på det tørre. Noget man savner i vurderingen, er kroens kreaturer. Måske tilhørte de Henrik Grotum, måske havde Hans Mejner allerede solgt disse. Men muligheden for at de var døde, eksisterer også. Hele Danmark var netop i årene 1745-48 ramt af en frygtelig kvægst, der krævede mere end 300.000 stykker kvæg. I denne forbindelse blev der udstedt forbud for bissekræmmere, skærslibere og omvandrende håndværkere mod at rejse i landdistrikterne. Præster, der betjente flere sogne, blev pålagt at lade deres klæder røge i enebær for at mindske smittefaren til et minimum²⁷).

Støvring kro 1748-1817. Ejer: Buderupholm.

1748-72. Fæster: Niels Thomsen.

Thøger Benzon på Buderupholm var en driftig mand. Han lod de gamle, faldefærdige bygninger nedrive og byggede 1731 det Buderupholm, der stadig er at finde i tre længer, opført i bindingsværk. Han opkøbte meget bøndergods i omegnen, og da han i 1749 solgte godset til

hollænderen Pieter de Lange van Bergen, var Buderupholm i hartkorn sat til 216 tønder²⁸).

For en samlet pris af 250 rigsdaler havde Thøger Benzon 1748 købt 3 husmandssteder i Støvring, der alle lå øst for landevejen. Blandt disse var Støvring kro. Efter episoden med Hans Mejner havde Grotum åbenbart fået nok af krodriften i Støvring. Skødet er dateret 11/1-1748 og underskrevet af Henrik Grotum. Heri overdrages kroens privilegium samt retten til at brygge øl og brænde brændevin til Thøger Benzon. Der gøres samtidig opmærksom på, at denne herefter måtte betale den årlige afgift på 3 rigsdaler til Kongens kasse. Denne afgift var ikke steget siden kroens oprettelse 26 år tidligere²⁹).

Thøger Benzon bortfæstede kroen til sin tidligere ladefoged: Niels Thomsen. Dette var en person, egnens beboere kendte fra deres hoveri på herregården, og han var vel i egenskab af ladefoged en person med en vis myndighed. 1746 blev han gift med Anna Andersdatter Witrup. Ægteskabet varede kun 11 år. Hun døde i barselseng 1757, da hun fødte sit 4. barn³⁰). En kro kunne ikke fungere uden en krokone. Niels Thomsen blev hurtigt gift igen, og allerede 1759 kunne der holdes barnedåb på Støvring kro. Da var krokenens navn Else Christensdatter³¹).

Efter at Buderupholm havde overtaget kroen, indgik denne på lige fod med det øvrige fæstegods i jordebøgerne. Heraf fremgår, at bønderne under Buderupholm hovedsagelig betalte deres afgifter til godset i naturalier og hoveri. Kromanden var derimod fritaget for hoveri, men skulle til gengæld svare 16 rigsdaler årligt med halvdelen til påske og resten til Mikaeli. (29. september)³²).

Om det nu var Støvringboernes respekt for loven, der var for lille, eller kromandens priser, der var for store, eller det bare var gammel vane - så fortsatte de ihvert fald fortrøstningsfuldt med hjemmebrænding og smugkroer, som de altid havde gjort. Allerede 4 dage efter Thøger Benzons overtagelse af kroen, begyndte han at rydde lidt op i dette uvæsen, og adskillige af landsbyens beboere var stævnet 15/1-1748³³). Her skal ikke nævnes alle, men det var mølleren Niels Pedersen, der fik den største dom. Flere af de andre havde fået brændevinstøjet gemt af vejen, og så manglede man beviserne. Mølleren derimod blev overrasket. Her fandt man både kedel, låg, hat og kølerør, så han kunne ikke finde nogen acceptabel undskyldning. Her som i tidligere lignende sager kneb det

meget med at få vidnerne til at fremkomme med noget konkret. Man får let det indtryk, at de måske afgav forklaring under en eller anden form for pres. Hvor der var brændevin på bordet, kunne der være øretæver i luften.

I 1755 var det galt igen. Da blev gårdfæster Peder Henriksen, Støvring, anklaget for såvel hjemmebrænding som ulovligt krohold. Men af mangel på beviser klarede han frisag.

Medens Niels Thomsen var kromand, skiftede Buderupholm ejer 4 gange. Da den ikke særlige vellidte kancellieråd Niels Bjørn ejede godset (1758-70), førte denne en del korrespondance vedrørende begge sine kroer. Han var nemlig også ejer af kroen i Gammel Skørping³⁴). I et brev dateret 5/6-1766 søgte han om en fornyelse af borgmester Henrik Grotums bevilling af 7/3-1747, stadig til en årlig afgift på 3 rigsdaler. I samme brev søgte han om tilladelse til at nedlægge kroen i Gl. Skørping, hvortil der var givet bevilling i Thøger Benzons tid. Niels Bjørn angav ikke nogen grund til, at han ønskede Gl. Skørping nedlagt. Godt 2 måneder senere modtog Niels Bjørn en ny bevilling til Støvring kro, der i forhold til alle tidligere bevillinger ikke omfattede fremstilling af brændevin. Den nye bevilling var dateret 21/8-1766. Samtidig fik han den søgte tilladelse til at nedlægge kroen i Skørping. Den del af brevet, der har betydning for Støvring kro, har følgende ordlyd:³⁵)

...Niels Bjørn og arvinger, samt efterkommende ejere af Støvring kro, gives tilladelse til at lade afholde kro, mod årlig afgift af 3 rigsdaler, med tilladelse til fremdeles at lade brygge øl til kroen, men derimod skal brændevinsbrænding ophøre, indtil vedkommende indgår at svare den ved resolution af 23. november 1757 vedtagne afgift. Og må indtil da købe brændevin i nærmeste købstad.

Holch.

Selv om der var en ihærdig jagt på hjemmebrændere, var der åbenbart ikke nogen større kontrol med landets beværterlove, når man i 10 år kunne brænde brændevin uden at betale den i loven af 23. nov. 1757 vedtagne afgift. I de 26 år Henrik Grotum ejede Støvring kro, fik han bevillingen fornyet mindst 3 gange, men Buderupholm drev kro på

Grotums bevilling i næsten 20 år. Loven af 1757 påbød, at hver kro skulle meddele, hvor mange kedler man ønskede at anvende til fremstilling af brændevinen. Afgiften for en kedel, der kunne rumme 1 tønde eller 136 potter, var sat til 100 rigsdaler. Var kedlerne større, blev afgiften sat tilsvarende højere. Når afgiften var betalt, skulle amtmanden sørge for, at de pågældende kedler fik øvrighedens stempel³⁶).

Kromand Niels Thomsen blev 63 år. Han blev begravet 10/1-1772 og havde da været kromand i 25 år. I de sidste 15 år af hans periode på Støvring kro var retssager mod smugkroer og hjemmebrænding i stærk aftagende. Om han personligt havde nogen indflydelse, eller dette skal tilskrives herremanden på Buderupholm, kan ikke påvises.

1772-1802. Fæster: Chr. Christensen (Larsen).

Efter Niels Thomsens død drev enken Else Christensdatter kroen alene i godt 4 år, indtil hun 12/6-1776 giftede sig med Christen Christensen, der havde fæstet kroen 2 måneder før. Da der blev holdt bryllup, var enken 61 år og han 34 år, men aldersforskellen på 27 år var vel helt uden betydning, når man i tilgift kunne blive kromand i Støvring. Chr. Christensens fæstebrev var dateret 30/4-1776. Heraf fremgår, at han fæstede kroen på livstid, hvilket også ville gælde for hans evt. enke, så længe hun levede i ugift stand. Foruden de kongelige skatter skulle han betale en indfæstning på 10 rigsdaler (engangsbeløb). Fæstebrevet var underskrevet af godsejer Fru Ida Cathrine Lassen på Buderupholm³⁷).

Ved folketællingen 1787 var der på Støvring kro den 45 årige kromand og hans 72 årige hustru foruden en tjenestepige på 21 år. Nogen større arbejdsplads var der altså ikke tale om. Siden 1766 havde kroen måttet købe sin brændevin i Aalborg. Herved kunne man spare en hel del arbejdskraft og en ikke ubetydelig mængde ildebrændsel. Den gamle krokone Else Christensdatter døde 1791. Der blev holdt skifte efter hende 7/8-1791³⁸). Der var ingen børn i ægteskabet, men Else havde datteren Anna Johanne Nielsdatter i sit ægteskab med den forrige kromand Niels Thomsen. Denne datter var gift med Søren Throelsen, Lundgård Stampemølle, og da Chr. Christensen allerede 10/2 1785 havde givet hende sin fædrene arv, kunne skiftet hurtigt godkendes og afsluttes.

Samme år giftede Christen Christensen sig med den 33 årige Anna Andersdatter af Mastrup. De blev viet 7/10-1791. Ved folketællingen 1801 havde de 3 sønner på henholdsvis 8, 7 og 4 år, der sammen med en tjenestepige på 10 år udgjorde hele kroens folkehold.

I marts måned 1802 lod Buderupholm alle sine ejendomme i landsbyen brandforsikre. Taksationsmændene var den lokale sognefoged og en selvejergårdmand fra Klestrup. Da der her er tale om den første egentlige beskrivelse af Støvring kro, gengives vurderingen med sin fulde ordlyd³⁹).

Et sted, der beboes af kromanden Chr. Christensen Larsen:

a)	Stuehuset, beliggende nord/syd, er 11 fag lang og 8 alen dyb. Under- og overtømmer er af fyr, klinede vægge, stråtag. Stue, kammer og bryggers med loft, vinduer og døre samt 2 skorstene. En udbygning i øst, der er 7 fag lang og 7,5 alen dyb, til lade og kostald. Tegnet for 130 rdl.
Men beboeren ønskede det kun taxeret til	110 rdl.
b)	Det næste hus, 7 fag lang og 9,25 alen dyb. Under- og overtømmer af gran, klinede vægge og stråtag. Til gæstestald, takseret til	40 rdl.
		150 rdl.

Den samlede vurderingssum på 150 rdl. bør ses i relation til byens øvrige ejendomme. Der er relative store udsving på vurderingerne, hvilket måske skyldes, at bygningernes almene tilstand og alder ikke er indført i taksationerne. Landsbyens skole, der lå godt 50 m nord for kroen, blev vurderet til 170 rdl. Her gives et udmærket niveau i forhold til en kobberkedel, som var skoleholderens private, men som han ønskede dækket af forsikringen. Denne kedel blev nemlig sat til 20 rigsdaler. Hvor finder man i dag en skole, som i værdi kan sammenlignes med 8 kobberkedler. De 10 gadehuse i landsbyen var vurderet fra 20-60 rdl. Og gårdene varierede fra 200 til godt 400 rdl. Brandkontingentet skulle betales af fæsteren

selv, men det er ikke opgivet, hvor mange procent dette udgjorde af vurderingssummen. Da der et par år efter blev bortfæstet et husmandssted umiddelbart syd for kroen, skulle fæsteren betale 5 skilling årligt. Det formodes, at kroen lå på nogenlunde samme niveau⁴⁰).

Beskrivelsen af kroen er kortfattet, men indeholder alligevel gode oplysninger om de enkelte bygninger og deres funktion. Husets bredde på 8 alen svarer til 5 meter. Længden, der er angivet som værende 11 fag, kan kun tilnærmelsesvis omsættes til metermål. Et fag i et lerklinet hus varierede fra 1,6 til 1,9 meter⁴¹). Vælges her det laveste: 1,6 meter, havde kroen en længde på 17,6 meter, hvilket svarer til et beboelsesareal på 88 m², fordelt på stue, gæstekammer, køkken og bryggers. Fra folketællingen 1801 ved vi, at der til daglig boede i kroen: kromanden og hans kone, 3 børn og en tjenestepige. Forestiller man sig, at der var et par overnattende gæster samt et par af de lokale for at få et par krus øl, så var der egentlig ikke mange ledige kvadratmeter tilbage.

I mange af de mindre landevejskroer havde beboerne ikke meget privatliv. Skænkestuen var ofte den eneste stue, hvilket også for Støvrings vedkommende var tilfældet langt op i 1800-årene. Kroens eneste gæstekammer var forbeholdt overnattende gæster⁴²).

En anden himmerlandsk landevejskro, Store Binderup, havde allerede i 1700-årene separat beboelse og flere gæsteværelser. Her gør placeringen sig gældende. Behovet var sandsynligvis større ved den gamle hærvej fra Viborg til Aalborg⁴³). I det hele taget var det almindeligt på landet, at familien og tjenestefolk levede tættere sammen - også om natten, hvor flere måtte sove i samme alkove eller slagbænk. I Støvring kro blev der allerede omkring 1740 brugt de såkaldte foldebænke, der vel kan sammenlignes med en feltseng⁴⁴).

Ved hjælp af udskiftningskort og brandforsikring kan der tegnes et groft billede af Støvring by omkring ved år 1800. Landsbyen bestod af 14 gårde, skolen og 10 husmandssteder. Her som i den øvrige landsdel var der gammel tradition for at bygge stuehuset i gårdens nordside. Kun 3 af gårdene havde stuehuset i sydligste længde. Der var 4 af husmandsstederne, der havde stuehuset liggende nord/syd. Det var huse, der som kroen var placeret langs landevejen. Et gennemgående fælles træk ved alle 26 stuehuse var indretningen. De havde kun een stue, eet kammer,

og ca. 3/4 af dem havde et bryggers. På et punkt var kroen bygget anderledes. Her havde man som det eneste sted i landsbyen 2 skorstene, hvoraf den ene må være anvendt til opvarmning af kroen eneste gæsteværelse. Den i forbindelsen med kromand Hans Mejner omtalte inventarliste viste, at der allerede da var 2 jernkakkellovne, hvoraf man næsten kan slutte, at der allerede da var 2 skorstene på kroen. Det er meget tænkeligt, at bygningerne var uændrede i denne periode fra ca. 1722 til 1800. Befolkningstallet i Støvring var i 1787 på 120 personer. I 1801 var det steget til 122. Antallet af husstande var stadig 26. Alle var afhængige af landbrug. De jordløse husmænd arbejdede som daglejere for gårdfæsterne, der vel ofte brugte dem til hoveritjeneste på Buderupholm. Smeden og snedkeren udgjorde byens håndværkere. De måtte i lighed med de øvrige forrette hoveri for at bo i godsets gadehuse. Betragter man ovennævnte 120-122 personer med et henblik på en lokal kundekreds for "Christen Kromand", var der en hel del, som af religiøse grunde aldrig kom i krostuen. Andre havde måske nok lyst til et par pletter øl og et bæger "Maløvt" (brændevin tilsat malurt), men af økonomiske grunde afskåret fra deltage i løjerne. Kvinder og børn var et klientel, som bestemt ikke kunne bidrage til krodriften. Heraf kan man let konkludere, at der skulle andet og mere til at skabe rentabel forretning for kromanden. De ovennævnte tal gælder kun for ejerlavet Støvring. Det fremgår da også af skiftet efter Christen Kromand, at han havde haft andre jern i ilden og har haft kontakt med mange mennesker, hvoraf mange slet og ret havde været økonomisk afhængige af kromanden. Chr. Kromand var en nøjsom natur, der sparede hvor han kunne. Også på brandforsikringen, som han i det foregående ønskede nedsat 20 rdl. i forhold til vurderingen. Hans udgifter til tjenestefolk var ret minimale, en tjenestepige på 10 år kunne ikke belaste hans økonomi særlig hårdt. Christen Christensen døde i en alder af 63 år og blev begravet 23/4-1802. Skønt han var fæster af en mindre landevejskro, der p.g.a. det ikke særlig store jordtilligende blev betraget som husmandssted, viste hans skifte (fylder 18 folieark), at han havde gjort det godt. Foruden enken efterlod han 2 sønner på henholdsvis 7 og 4 år, der efter Christen Kromands død, var så velhavende, at de som landsbyens første selvejere, kunne flytte hen i et mindre husmandssted. Til dette husmandssted var der både mark, hede og eng, og i hartkorn var det sat til 3 skæpper. Da

boet var gjort op, var der desuden et pænt overskud i kontanter foruden adskillige hundrede rigsdaler ”på rente” hos mange af omegnens beboere⁴⁵).

Kroens indbo repræsenterede alene en værdi af 1450 rdl. Foruden temmelig mange udestående fordringer i småbeløb under 15 rdl. havde kromanden hjulpet mange gårdmænd til at blive selvejere. Chr. Jensen, Sørup, havde lånt 199 rdl., Karen Knudsdatter, Sørup, 212 rdl. Henrik Glahn, Teglgården, i Skørping, 199 rdl. Niels Andersen, Mastrup, 100 rdl., skrædder Niels Laursen, Sørup, 99 rdl. og Jens Madsen, Fræer, 24 rdl. Desuden ejede han pant i meget af den avl, der stod på markerne i Støvring og omegn. Når mange af de udestående fordringer hovedsagelig var anbragt i gårde uden for Støvring, var årsagen, at Buderupholm først 50-70 år senere begyndte at udstykke⁴⁶).

Hvordan Christen Kromand havde forstået at påbegynde et så omfattende pengeudlån, er ikke nærmere klarlagt. Enken gav ham en efter tidens forhold anstændig begravelse med ligprædiken til en værdi af 11 rigsdaler, 4 mark og 8 skilling⁴⁷).

1805-21. Fæster/selvejer: Chr. Gundersen.

I en tid præget af krig med England og hvor de landboreformer, som fremsynede og bondevenlige mænd havde arbejdet på i mange år, skulle stå deres prøve, fik Støvring kro en ny fæster: Christen Gundersen. Sammenlignet med tidligere fæstere var han den kromand, der kom til at opleve de fleste fremskridt i kroens historie. Da han blev kromand, var udskiftningen af Støvring markjord i fuld gang, kroen blev flyttet, og han fik de fleste af sine marker samlet langs landevejen nord for kroen. Han var vidne til, hvad udstykningen i starten kunne medføre af spild og utilfredshed, indtil man med tiden kunne påvise resultater og indse fordelene frem for den århundredgamle fællesdrift. Chr. Gundersen fik mulighed for at fæste mere jord til kroen, og få år før sin død, kunne han som en af de første i landsbyen købe sine marker og Støvring kro til selveje.

Christen Gundersen blev døbt 24/9-1780. Hans forældre var gårdfæster Gunder Pedersen og Johanne Jensdatter i Støvring. Blandt fadderne

ved hans barnedåb ses hans forgænger Christen Kromand. Chr. Gundersen havde tidligere været kusk på Buderupholm, og hans kone Karen Pedersdatter havde været husholder samme sted. Ældre fæstebreve indeholder ofte kun et minimum af oplysninger, og fæsteren vidste næsten ikke, under hvilke betingelser han overtog en fæstegård. For at bøde på dette blev der 1799 udfærdiget nye retningslinier, der krævede, at fæsteforholdet nøje skulle fastsættes og specificeres. Fæstebrevet, der blev udfærdiget, da Chr. Gundersen overtog kroen, er lavet i overensstemmelse med de nye retningslinier, og giver adskillige gode oplysninger om kroen⁴⁸).

Ida Cathrine Lassen, salig Cancelliråd Niels Bjørns, til Buderupholm og Teglgården, steder og fæster hermed til Chr. Gundersen - norden for Støvring by, et nyopbyggt sted, på 24 bindinger hus, hvortil er henlagt ager, eng og hede til 6 skæpper, 1 fjerdingkar og 2 album jord i hartkorn. Hvilket sted og jord han hermed som meldt fæster til lovlig brug sin livstid på efterskrevne vilkår:

- 1) at han af ommeldte jords hartkorn betaler til forordnede tid alle kgl. skatter, såvel som personlige skatter af sin husstand.
- 2) betaler til hvert års Martinidag, i hus- og arbejdspenge 20 rdl. dog modsvares 10 rdl. det første år.
- 3) da ejeren agter at lade stedets bygninger taxere til forsikring i landets almindelige brandkasse, så bør fæsteren af forsikringssummen betale brandkontingentet.
- 4) fæsteren forpligtes at modtage ejerens post, såvel breve som aviser, samt det fra Buderupholm, der afgives ham til forsendelse.
- 5) stedets bygninger har fæsteren at vedligeholde, således at de ved fratrædelse kan afleveres uden bygfæld, ligesom dets tilliggende jorder dyrkes og bruges på lovlig måde.

6) som inventarium er der fæsteren overleveret et nyt langt fyrrebord, 2 fyrrebænke, 2 alkovesteder, 3 halmstole, hvilket tilsvares og ved fratrædelse afleveres.

7) derimod tilståes fæsteren rettighed til at øve den Buderupholms ejer under 5. august 1766 forundte bevilling på kro og værtshushold i Støvring, sålænge slig krohold sker uden misbrug af fæsteren og på en med denne bevilling og loven overensstemmende måde. Af fornævnte bevilling leveres fæsteren en modificeret genpart til efterretning.

8) ligeledes tilståes fæsteren årligt 4 læs træ af Buderupholms skove, samt af Søgårds mose, 2 dages tørveskær med een spade, alt uden betaling. Indfæstningen er vurderet til 100 rigsdaler, som betales udi 5 på hinanden følgende år med 20 rdl. årligt, de første 20 rdl. skal betales ved årets udgang 1806.

Under min hånd og segl, Buderupholm den. 1. november 1805.

Christen Gundersen.

Ida Cathrine Lassen.

Der er ikke mange lighedspunkter imellem Chr. Gundersens fæstebrev og husmand Søren Nielsens, som er fra samme periode⁴⁹). Han fæstede et husmandssted vest for landevejen, omtrent hvor Højskolen nu ligger. Foruden skatter og brandforsikring skulle han årligt betale 1 rigsdaler i huspenge og give møde 44 dage på Buderupholm. Han skulle ikke betale indfæstning. Betragter man kroens fæstebrev i forbindelse til et par af gårdenes fæstebreve, f.eks. for en udflyttergård som Dalgården, og en af dem, der blev liggende i landsbyen, nemlig Dodensiggård, ses det, at begge i hartkorn var sat til 3 tønder og 6 skæpper. Brandforsikringen varierede en smule, da Dalgården havde helt nye bygninger. Skatterne og landgilde var ens, sidstnævnte 6 rdl. årligt. Hoveriet var ens, men for begge gårde var det nedtrappet, mod at man årligt betalte 2 rdl. i arbejdspenge. Indfæstningen var sat til 30 rdl. En gennemgang af adskillige fæstebreve viser at ingen kom på højde med kromanden i kontante ydelser. Når han betalte sig fra at forrette hoveri, skal årsagen

uden tvivl søges i, at den daglige drift af kroen og det tilhørende landbrug krævede hans nærværelse.

De nye krobygninger blev for første gang vurderet og brandforsikret 1806, og her bruges for første gang navnet ”Støvring Kroergaard”. Kroen var bygget ca. 700 m nord for den gamle kro og var i modsætning til denne rejst i bindingsværk. Den gamle kro var bygget med klinede vægge. Huset havde i længden 24 bindinger, der svarede til 12 fag. Bredden var 10 alen, men antallet af rum var ikke ændret, blot var de enkelte rum gjort større. Der var krostue, gæstekammer, køkken, bryggers og loft. Huset var bygget med hollandske døre og engelske vinduer, 2 skorstene af brændte sten samt en bageovn af ler. Stuehuset blev vurderet til og forsikret for 480 rdl. Stald og lade vest for landevejen var 12 fag lang, 9 3/4 alen bred og blev forsikret for 120 rdl. Den samlede forsikringssum var på 600 rdl., hvorimod den nedlagte kro 3 år tidligere kun var forsikret for 150 rdl⁵⁰).

På trods af krig og dårlige tider stod det slet ikke så dårligt til med krodriften i Støvring. Vi får et lille indblik i økonomien, da ægteparret Karen Pedersdatter og Chr. Gundersen lader oprette testamente. Ægteparret havde ingen børn, og testamentet, som de lod tinglyse 18/6-1811, gik i korthed ud på, at den længstlevende skulle arve den anden part. Skulle den længstlevende ”Besinde sig på at indgå i et nyt ægteskab”, skulle afdødes familie arve 10 rdl. Dette testamente blev videresendt til approbation hos Frederik den Sjette, og hans godkendelse forelå 21/9-1811⁵¹).

Kromandens landbrugjord på godt 6 skæpper i hartkorn var ikke nogen overvældende stor bedrift, og da der i Hjordal nordvest for kroen blev et husmandssted ledigt, forøgede han kroens jorder med 3 skæpper. Fæstebrevet blev underskrevet 8/10-1813, og han havde derefter ca. 1 tønne hartkorn⁵²).

1817-21. Kroejer: Chr. Gundersen.

På Buderupholm blev det nye tider. Kancellirådinde Ida Cathrine Lassen, der havde siddet som enke i 46 år, døde 1816, og hendes arvinger solgte godset til etatsråd Chr. Rothe og grosserer Andreas Frederik Beyer. Denne handel gik imidlertid tilbage p.g.a. visse uoverensstem-

melser. Rothe købte så godset alene, hvilket bare var mere end han kunne overkomme, og det stod sløjt til med økonomien⁵³).

Dette benyttede kromanden sig af. Den 19/8-1817 købte han Støvring kro for 3000 rigsdaler. Han lagde straks 500 rdl. på bordet og betalte andre 500 rdl. til terminen 11. december samme år. Restgælden betalte han i 3 rater i årene 1818-19 og -20 til en rente på 2 1/2 %. Foruden Støvring kro med tilliggende jord indgik huset og jorden, som han 1813 havde fæstet i Hjordal samt en tørvemoselod på 2 1/2 skæpper land i Søgårds mose. Kroens jord blev derefter i hartkorn sat til 1 tønne, 1 fjerdingkar og 2 album, og for første gang i kroens historie var ejer og kromand een og samme person⁵⁴).

Medens Chr. Gundersen havde fremgang og blev en af landsbyens første selvejere, gik det tilbage for Danmark. Krigen mod England og statsbankerotten 1813 med indførelse af et nyt pengesystem var bare begyndelsen. Kreaturhandelen lå stille, og 1817-19 var der misvækst med en påfølgende landbrugskrise. Og midt i det hele døde Chr. Gundersen i en alder af kun 42 år. Han blev begravet på Buderup kirkegård 1/12-1821 og nåede kun at være selvejer i 4 år.

Karen besindede sig, som det blev benævnt i testamentet, i 3 år, og har vel så, som testamentet fra 1811 påbød, udbetalt Chr. Gundersens familie 10 rdl. til deling. Der havde nemlig meldt sig en bejler. Det var den 37 årige Jacob Christensen, og de blev viet 22/4-1824. Den 60 årige Karen Pedersdatter havde atter fået en kromand i huset. Den markante aldersforskel var iøvrigt ikke noget særsyn, når bare medgiften var tilstrækkelig stor. Dette kan følges langt tilbage i kirkebøgerne.

1824-35. Kroejer: Jacob Christensen.

Da Jacob Christensen giftede sig til Støvring kro, var landets økonomi i en elendig forfatning. Staten overtog ca. 50 af landets større godser blandt disse også Buderupholm, der overgik til staten 1826. Hvem der klarede krisen bedst, var de mindre landbrug, der p.g.a. deres relativt lave produktion ikke var ramt af afsætningsvanskeligheder og bedre kunne indstille sig på selvforsyning, som de havde gjort i århundreder⁵⁵).

Et par år efter Jacob Christensens overtagelse blev der foretaget en ny vurdering til brandforsikringen. Stuehuset havde ikke gennemgået ændringer, siden det blev bygget 1805. Som noget nyt i forhold til tidligere var der blevet bygget et fårehus, hvor der nu er isenkrambutik. Fårehuset var 6 fag i længden og havde en bredde på 8 alen. Vest for landevejen var der foruden gæstestalden blevet bygget en ny lade, der var 14 fag i længden og 10 alen bred. Laden var i den ene ende udbygget som kostald. Denne havde tidligere været øst for landevejen ved selve krobygningen. Den samlede vurdering af de nu i alt 4 bygninger var på 1000 rdl., hvoraf stuehuset eller kroen alene repræsenterede 600 rdl.⁵⁶).

Den gamle krokone Karen Pedersdatter døde i en alder af 64 år og blev begravet 1/12-1827, så dette ægteskab havde kun varet i godt 3 år. Hvad er en kro uden en krokone, 4 måneder efter Karens død var der 28/3-1828 atter bryllup i Støvring kro. Den nye krokone var den 36 år gamle Anna Sørensdatte fra Rold.

Da den forrige kromand fæstede kroen 1805, var der under pkt. 4 i fæstebrevet indført, at han skulle tage vare på såvel breve som aviser til og fra Buderupholm. Heraf kan udledes, at der allerede da var fast holdeplads for post- eller dagvognen ved Støvring kro. Her bør nævnes, at allerede 1798 forsøgte det danske postvæsen sig med diligencekørsel med faste holdepladser, men p.g.a. de dårlige tider blev det kun et forsøg og først genoptaget efter et nøjere fastlagt program fra 1834⁵⁷). I en af Steen Steensens Blichers noveller "Kærlighed på Dagvognen" gjorde dagvognen et ganske kort ophold ved Støvring kro, således at passagererne lige kunne nå at få en kop the. Nogen datering er ikke mulig, men novellerne er sandsynligvis skrevet før 1840. I 1834 var der i Støvring by 26 husstande og et indbyggertal på 148 personer, hvilket var en stigning på 26 personer siden 1801. I kroen var der foruden kromanden og hans kone deres 3 børn og en tjenestepige på 21 år. Desuden havde man en svagelig kvinde på aftægt.

Ægteparret Anna Sørensdatte og Jacob Christensen havde kun een datte i deres ægteskab, men de havde begge en fortid, som de ønskede at få bragt i orden. På Hornum Herredsting lod de 26/5-1834 oplæse en deklaration, der næsten havde form som et skriftemål. Jacob ønskede, at en søn ved navn Christen, som han havde med pigen Anna Christensdatte af Skårup, samt den søn, hans kone Anna Sørensdatte havde

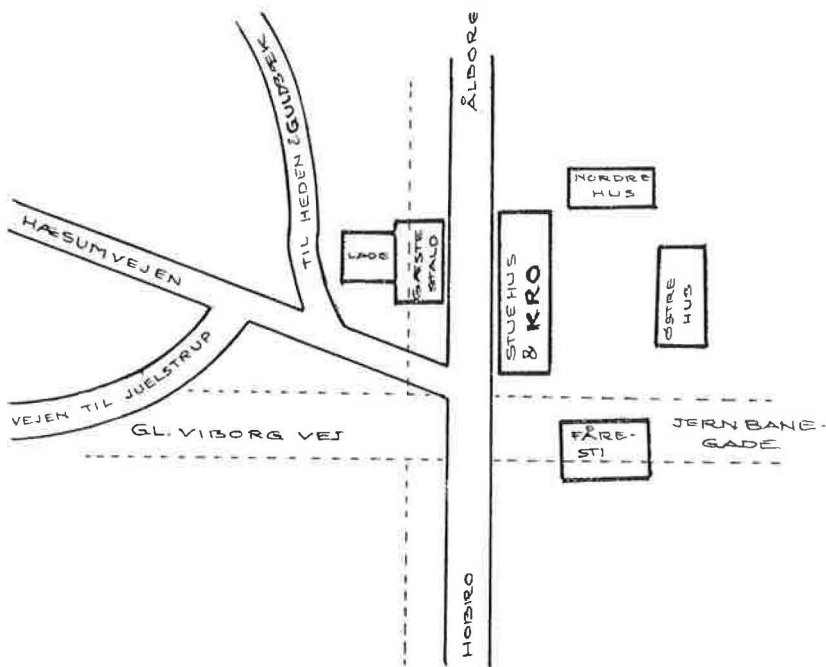
med Anders Christensen, Støvring, skulle arve på lige fod med datteren Karen, som de havde sammen. Dette var hvad man kalder ”at lyse i kuld og kjøen”. Deres ansøgning blev bevilget⁵⁸). Deklarationen blev skrevet, da Jacob var 45 år gammel. Måske har han kunnet mærke, hvor det bar hen, og derfor ønskede at få gjort rent bord i levende live. Han døde 6/1-1835 mindre end 5 måneder efter ovennævnte deklaration.

Så længe enken ikke giftede sig, fik hun lov til at sidde i uskiftet bo⁵⁹). Denne tilstand blev i overensstemmelse med tidligere traditioner i Støvring kro ikke af længere varighed. Den 27/4 samme år måtte der foretages en vurdering ved skifteretten, for Anna Sørensdatter offentliggjorde, at hun agtede at gifte sig igen. Ved den påfølgende vurdering blev bygningerne sat til 200 rdl. Borde, stole, senge, gryder og andet inventar blev vurderet til 350 rdl. De til landbruget hørende redskaber, vogne, kreaturer og lignende blev sat til 250 rdl. Her oplyses det endvidere, at en madam Møller, Aalborg havde en første prioritet i kroen på 1000 rdl. Desuden påhvilede det kroen at forsørge en svagelig pige, Marie Overgaard, hvilket var for livstid og sat til 162 rdl. Da boet var gjort op, var der på papiret et overskud på 1438 rdl. Af arvinger var der ægteparrets fælles datter Karen, enkens søn Christen på 14 år og Jacobs søn Christen på 15 år. De 3 børn blev hver tilkendt 240 rdl., som de dog indtil videre lod blive stående i kroen. Da der egentlig ikke var mangel på kontanter, blev 1. prioriteten på 1000 rdl. udbetalt til madam Møller i Aalborg⁶⁰).

1835-53. Kroejer: Jens Chr. Nielsen.

Den snart kendte situation i Støvring kro gentog sig. Den 43 årige enke blev 5/6-1835 viet til den 23 årige Jens Chr. Nielsen fra Restrup. Foruden enken, kroen og de 3 børn overtog Jens Chr. Nielsen den i skiftet nævnte svagelige pige. Hun var endnu på kroen i 1845, hvor der desuden nævnes en plejesøn: Jacob Overgaard. Ved samme folketælling ses, at kroen havde en tjenestekarl. Fra 1834 til 1845 steg befolkningstallet fra 148 til 151, men antallet af husstande var stadig 26 som ved århundredskiftet. Buderupholm var stadig den største lodsejer i området, hvor der kun var 3 selvejere, nemlig Støvring kro, Støvring vandmølle og en husmand⁶¹).

I 1843 blev der af sogneforstanderskabet for Buderup/Gravlev/Årestrup sogne foretaget en taksering af alle eksisterende bygninger. Sammenligner man denne med tidligere brandtakserationer, gamle landkort samt oplysninger om vejens forløb (Aalborg Amts Forhandlingsprotoller), er det på det nærmeste muligt at rekonstruere samtlige krobygninger i forhold til daværende og nuværende vejføringer. Den nuværende hovedvej hovedvej A 10, Jernbanegade og Gl. Viborgvej er vist med punkteret linie⁶²).

Stuehuset blev vurderet til 700 rdl., husene vest for landevejen, der blev benyttet til gæstestald og lade, til 600 rdl., og de øvrige 3 huse blev vurderet til 300 rdl.. Der var tale om bygninger af ret høj værdi. Sammenlignes der med Dalgården, der var vurderet til 660 rdl. og Dodensiggård til 620 rdl., gives der med kroens værdi i alt 1600 rdl. et udmærket sammen-

ligningsgrundlag. Hvorimod husmandsstederne gennemsnitlig var sat til 100-130 rdl. Det bør dog for en ordens skyld anføres, at Støvring vandmølle med sine i alt 13 bygninger samlet var vurderet til 4320 rdl.

I 1844 blev hele den danske landbrugsjord opmålt og vurderet, for at øvrigheden kunne få et realistisk skattegrundlag. En sådan opmåling havde sidst været foretaget 1688. De enkelte gårde blev i denne forbindelse tildelt et matrikelnummer, som stadig eksisterer. Støvring kro fik matr. nr. 18. Med hensyn til rentabiliteten af krodriften kan vi desværre ikke forvente at finde bevarede regnskabsbøger, men skæver man lidt til nogle forholdstal fra næringsskatten (22/10-1850), kan kromandens forholdstal let sættes i forhold til andre næringsdrivende i området. Træskomænd og hjulmagere blev lignet efter forholdstallet 1/3, en murer var sat til 1/2, smeden til 2/3, Støvring mølle til 4, og i den øverste ende finder vi Jens Chr. Nielsen, der toppede med 5. Og slagteren i Sørup, der forøvrigt adskillige gange søgte om krobevilling i Sørup, var sat til 1/3. Jens Chr. Nielsen havde konkurrence. Der blev omsat adskillige dunke brændevin i omegnens smugkroer. Selv om det ikke var kromanden i Støvring, der gjorde indsigelse, skal følgende lille episode alligevel nævnes. Den 25/10-1842 blev det af sognerådet pålagt 2 af gårdmændene i Årestrup på det strængeste at ophøre med "Jævnlig udskjækning af brændevin". At den ene var gårdmand Just Jensen og den anden sognefoged Søren Rebild, kunne man ikke se igennem fingrene med. Og den 17/11-1847 blev Ole Christensen Otte i Torsted anmeldt for samme forseelse af 5 naboer⁶³).

Krokonen Anna Sørensdatter døde 27/3-1849 i en alder af 57 år. Alle-rede 20/7 samme år giftede den nu 37 årige Jens Chr. Nielsen sig med den 31 årige Ane Dorthe Sørensdatter. De boede kun et par år i Støvring. Omkring 1853 købte de kroen i Sønder Tranders, og kroen i Støvring bortforpagtede de for en årrække⁶⁴). I Sønder Tranders kro havde Jens Chr. Nielsen forøvrigt en del kontroverser med amtsrådet, hvorved han let kunne have mistet sin bevilling til at drive kroen. Iflg. amtsrådets forhandlingsprotokol skulle vejen igennem Sdr. Tranders udvides til 12 alen i 1855. Men da den gik igennem en port i kroen, måtte man nedrive porten og det meste af et 8 3/4 alen langt udhus. Jens Chr. Nielsen søgte derefter amtsrådet om erstatning for huset, som man havde bedt ham fjerne. Da fik han oplyst, at han havde fået sin bevilling for-

nyet under forudsætning af, at han fjernede både port og huse, hvilket han så bare måtte affinde sig med⁶⁵).

1853-60. Forpagter/ejer: Jens Møller Baastrup.

Da Jens Chr. Nielsen flyttede til Sdr. Tranders, overtog ægteparret Jens Møller Baastrup og Engeline Florentine Amilie Ravn kroen. De flyttede ind 1/4-1853 og havde forpagtet kroen for en periode af 10 år. Denne forpagtningskontrakt løb ikke tiden ud. De købte kroen den 12/9-1853. Prisen var 10000 rdl.

Støvring Kro

med Eiendomme er underhaanden at faae tilkjøbs. Handelen affluttes med undertegnede Eier.

J. C. Nielsen.

Denne annonce var indrykket i Aalborg Stiftstidende af J.C. Nielsen d. 25/7-1851, men kroen blev først solgt d. 12/9-1853 til Jens Baastrup.

Aalborg Amts Brandassurance forening havde en 1. prioritet på 5000 rdl. Jens Chr. Nielsen fik et pantebrev på 3000 rdl. Som sikkerhed for sidstnævnte måtte Baastrup foruden kroens besætning og inventar lægge et pantebrev, som han havde i Øster Hurup kro⁶⁶). Jens Baastrup var ikke rask, og han forpagtede kroen bort til A. Larsen for en kortere periode, men Larsen nåede da at gifte sig med kroens tjenestepige Mette Marie Pedersdatter.

I en alder af 45 år døde Jens Møller Baastrup (i Aalborg). Han blev begravet i Mariager 31/7-1859. Og Engeline sad tilbage med kroen, men for en gangs skyld var enken *kun* 28 år.

1860-98. Kroejer: Lars Jensen

Engeline var ikke enke i en længere periode. Efter 4 måneders forløb giftede hun sig med kroens tjenestekarl Lars Jensen, der var fiskersøn fra Nibe. De blev viet i Buderup kirke 2/11-1859, og med vielsesattesten

som adkomst fik Lars Jensen 8/9-1860 tinglyst, at han var ejer af Støvring kro. Han var den sidste, der uden en krone i lommen giftede sig til kroen. Kort efter hans overtagelse af kroen var der folketælling. Heraf ses, at der nu var betydelig flere fastboende på kroen end tidligere, hvilket kan tyde på større beskæftigelse. Foruden konens søster var der yderligere en tjenestepige og 2 tjenestekarle. Desuden var der indlögret en snedker. Når der var 7 fastboende, og man der foruden kunne modtage overnattende gæster, måtte der være foretaget udvidelser siden 1826. Dette er dog ikke muligt at efterkontrollere af de sædvanlige bygningsbeskrivelser, da alt vedr. Hornum Herreds brandtaksationer siden 1830 er gået tabt.

Lars Jensen fik sin bevilling 29/2-1860, og retten til at sælge brændevin ud af huset fik han 30/8 samme år. Der var i øvrigt stor rift om disse spiritusbevillinger her på egnen. Alene i årene omkring 1860 indgik der adskillige ansøgninger til amtet. Her skal dog blot nævnes nogle enkelte. I 1859 søgte Chr. Nielsen, Sørup, om bevilling til at drive kro i Sørup. Han fik afslag, og på samme måde gik det Jacob Chr. Overgaard i Sørup, da han i 1863 søgte om at oprette kro. Sidstnævnte var i pleje i Støvring kro 1845. Laurids Møller i Gravlev og mølleren i Buderup brohus fik ligeledes afslag 1862, men her var der kun tale om salg af brændevin. Såvel ejeren af Torstedlund som ejeren af Buderupholm havde tidligere indgivet ansøgning om at få lov til at oprette brænderi (18/3-1844), men om disse ansøgninger blev bevilget, er ikke nærmere undersøgt⁶⁷). Der blev 29/12-1857 vedtaget nye regler for kroholdsafgifter til amtet. De årlige afgifter for Støvring kro og de nærmeste konkurrenter er indført i den følgende tabel. Når Skørping kro ikke er medtaget, skyldes det, at den efter anlæg af jernbanen 1869 lå på et betydelig højere niveau. Såvel Svenstrup, som Støvring og Rold kro ligger ved Aalborg-Hobro landevej, hvorimod Hjedsbæk ligger ved den gamle Aalborg-Viborg landevej.

	Dec.1870	Dec.1876	Dec.1879
Støvring kro	25 rdl.	75 rdl.	75 kr.
Svenstrup kro	25 rdl.	50 rdl.	50 kr.
Rold kro	25 rdl.	50 rdl.	50 kr.
Hjedsbæk kro	15 rdl.	30 rdl.	30 kr.

Billedet viser med al tydelighed, hvem der var kromand i Støvring. Ane Andersdatter må pænt og ærbødigt holde sig i baggrunden.

Om Lars Jensen bevidst forsøger at efterligne Napoleon, eller han mistænker fotografen for lommetyv, er ikke til at afgøre.

(Billedet venligst udlånt af Svenstrup Lokalhistoriske Forening. Arkitekt Milther Christensens Samling).

Afgifterne blev vedtaget og reguleret af Aalborg Amtsråd⁶⁸). Foruden kroholdsafgiften skulle der betales en årlig afgift af brændevinssalget - ud af huset. Denne var godt det dobbelte af kroholdsafgiften. Men der var andre former for udskænkning. I loven af 29/12-1857 ses det, at ved udskænkning hos høkere, møllere og andre, hvor der var tale om udskænkning til "Ikke siddende gæster", skulle der årligt betales en afgift på 15 rigsdaler.

I de godt 39 år Lars Jensen var på Støvring kro, oplevede han den gradvise ændring af bybilledet, som Jernbanegades etablering 1869 medførte. Han tog selv del i udviklingen på flere punkter, bl.a. købte han jord af A.N. Lundsgaard med henblik på senere udstykning, det drejede sig om matr. 9e og 9c. Denne handel blev tinglyst 12/10-1872⁶⁹).

Støvring og nærmeste omegn. Kortet er fra 1841, lavet af Captain Mansa, men var i store træk gældende med hensyn til vejføringer helt op til 1869.

Lars Jensen deltog ivrigt i de spirende andelsbevægelser. Han sad i bestyrelsen for byens første sparekasse: Buderup/Gravlev Pastorats Spare- og Lånkasse. Han var medstifter af og sad i bestyrelsen for Støvring Brugsforening, da denne startede 1888. Og da den 10 år efter stiftelsen flyttede fra Mosbæk Allé til stedet, hvor der nu er isenkrambutik, solgte han forøvrigt byggegrunden til Brugsforeningen. Ligeledes købte han den grund nord for Støvring Station, hvor tørvefabrikken havde ligget, da denne måtte stoppe produktionen ca. 1887.

Beboerne i Støvrings vestlige opland ønskede en mere direkte forbindelse til stationsbyen. Derfor blev Aalborg-Viborg landevej omlagt og nyetableret fra Hjedsbæk til Støvring Station. Kroen kom derved til at ligge ved en korsvej, og dens marker lå henholdsvis ved den nordgående Aalborgvej og den vestgående Viborgvej. Langs Viborgvej havde kroen marker næsten til toppen af bakken. Desuden havde Lars Jensen stadig en mark i Hjordal og et par hedeparceller i Hæsum⁷⁰). Kroens folkehold steg støt. 1891 havde kromanden 2 tjenestepiger, 1 staldmester og 1 tjenestekarl. De 3 hjemmeboende børn måtte formodentlig også yde deres til virksomhedens daglige drift.

Engeline blev kun 40 år, hun døde 30/7-1871. I kirkebogen skrev præsten lakonisk ”Abortering”. Efter 2 1/2 år som enkemand giftede Lars Jensen sig med Ane Andersdatter. Hun var født 10/5-1848 og døde 14/4-1932.

Der er ikke bevaret prislister eller menykort fra Lars Jensens tid, men da priserne ikke varierede nævneværdig fra den ene landevejskro til den anden, skal der her gives et eksempel på prisniveauet på Store Binderup kro fra årene 1877-90⁷¹). En komplet liste over det, kroen kunne byde på, er der ikke tale om, her er kun nævnt de mest relevante ting, som de vejfarende nød under et kortere ophold. En kop kaffe med 2 stykker Wienerbrød kostede 17 øre, 3 mellemadder med pølse eller fårelår kostede 35 øre, en snaps 4 øre, hvorimod 2 kaffepunche kunne fåes for 25 øre. Set med nutidens øjne var det rørende billigt. Sat i relation til en dagløn i årene 1877-90 er det faktisk nogenlunde samme forhold som i dag.

Lars Jensen døde 19/12-1898. Han havde da været på Støvring kro i 39 år. Hans gravsted er endnu at finde på Buderup kirkegård ved den gamle sognekirke, der blev nedlagt 1907.

Dette billede af kroen er fra perioden 1898-1904, Billedet er taget fra nord - vest. I passagen imellem kroen, øst for vejen, og avlsbygninger og gæstestald, vest for vejen, skimtes den nye brugsforening, der blev bygget 1898. Længst til højre ses bagbygningerne til købmand Møgelvangs forretning, og de 4 skorstene i baggrunden er sandsynligvis på skolebygningen.

1899-1903: Skiftende ejere.

I årene frem til 1903 gennemgik kroen en periode med skiftende ejerforhold. Ingen nåede som Lars Jensen at sætte sig nævneværdige spor i stationsbyen i form af bestyrelsesposter i sparekasse, brugsforening e.l. Ser man på de stagnerende priser på kroen ved ejerskifterne, kunne det tyde på, at det netop i denne periode ikke var nogen særlig attraktiv forretning at være kromand i Støvring. I modsætning til Lars Jensen, der sad i en gældfri kro, havde hans efterfølgere en forholdsvis stor prioritetsgæld at tumle med. Set med nutidens øjne kan en gammel, stråtækt kro i bindingsværk (med et godt køkken) være ret tillokkende. De nye jernbanehoteller, der voksede op i takt med stationbyerne, var betydelig mere moderne og rentable. I Støvring var der ikke noget jernbanehotel, men "Den kørende post", Poul Nielsen, drev som bibeskæftigelse afholdshotel på Hobrovej 63. Han havde opsat et skilt i Jernbanegade

umiddelbart over for kroen på en telefonpæl, hvorfra evt. kunder kunne skyde genvej til afholdshotellet ved at køre igennem brugsforeningens gård⁷²). Dette afholdshotel, som Poul Nielsen afhændede 1916, har i øvrigt ikke udvendig gennemgået nævneværdige forandringer, indtil det i 1986 blev ombygget til grillbar.

Efter Lars Jensens død i december 1898 sad enken Ane Andersdatter Winther kun en kort periode som krokone i Støvring kro. I ægteskabet var der 3 voksne børn: Marius Andreas Jensen, 24 år, Anders Chr. Jensen, 23 år, og den 17 årige Elfrida Marie Florentine Jensen. Men hverken den 50 årige enke eller hendes sønner havde til hensigt at drive kroen videre, og efter at matr. nr. 8b, 9e og noget af matr. nr. 7 var udskilt fra kroens øvrige jorder, fik Ane Andersdatter bistået af lærer Vestergaard, Støvring, kroen solgt.

Kroens landbrugsjord var derefter stærkt reduceret. Den bestod af hovedmatriklen nr. 18, 9c, hedeparcellerne, Hæsum matr.nr. 12. Tørvelodden i Søgårds mose var solgt fra tidligere. Kroen blev udbudt til salg, og der var ikke mangel på interesserede købere. Mejerist Chr. Drejer Sørensen og Jens Pedersen, begge Skørping, skulle i kompagni købe kroen for ialt 28000 kr. med en udbetaling på 13000 kr. og et pantebrev på restbeløbet. Men så indtræffer der et eller andet, denne handel bliver ganske vist tinglyst 8/3-1899, men annulleres igen samme dag. Om årsagen skal søges i manglende kontanter, eller der har været problemer med at få bevillingen igennem, kan egentlig være ligegyldig, for de overtog kroen på et senere tidspunkt⁷³).

De næste købere, der meldte sig, var Niels Chr. Christensen og Frederik Peder Søndergaard, Nibe. De købte kroen for 28000 kr. med en udbetaling på 8000 kr. og restsummen 20000 kr. i obligationer. Kroen var da i hartkorn sat til 1 tønne, 1 skæppe, 1 fjerdingkar, 3/4 album. Dens jordtiliggende bestod af en mark ved kroen, 1 udmarkslod, 3 hedelodder i Hæsum og 2 små kærlodder. Der medfulgte kakkelovne, komfur, gruekedel, reoler i skænkestuen, disk, bord og bænke i skænkestuen, avl og afgrøder, den tilstedeværende gødning, brænde, 5 heste, et føl, 13 køer, en kvie, en stud, en tyrekalv, 14 kviekalve, 14 får, en vædder, 8 svin, 10 høns, en arbejdsvogn, 3 stive vogne, en gammel tosædet fjedervogn, 2 jernpløve, en kartoffelplov, 2 træharver, 3 jernharver, en trommel, samt

halvparten af en rivemaskine, (J.P. Georgesens ejede den anden halvpart), en tærskemaskine osv. Sammenligner man kroens hartkorn og besætning med andre halvstore husmandssteder, ses det, at kroen havde en betydelig større besætning. Her gør den store varierende husholdning sig gældende; man var til stadighed afhængig af såvel mælkeprodukter som af høns og slagtekvæg i den daglige drift⁷⁴).

Her kommer de første, der forsøgte at købe kroen, ind i billedet igen. For 28/3-1899 overgik rettigheder og forpligtelser, der påhviler Støvring kro, til mejerist Chr. Drejer Sørensen og Jens Peder Pedersen. Hvorfor nu denne transaktion, og hvad lå bag? Dette lader sig næppe opklare i dag, men er uden større betydning, for knap et år efter blev dette partnerskab opløst og kroen igen solgt. Derefter købte Chr. Drejer Sørensen (gift med Jacobine Andersen) Hjedsbæk kro, som han drev til sin død 1927. Jacobine levede til 1936, og Hjedsbæk kro blev ført videre af sønnen Theodor fra 1930. Kort før næste ejerskifte blev afgifterne for krohold og brændevinssalg fastsat for de næste 3 år⁷⁵). Afgiften for krohold blev sat til 100 kr. pr år og brændevinssalget ud af huset til 200 kr. pr. år. Nogen bevilling til at drive høkerbutik ses aldrig nævnt ved ejerskifterne, hvilket også ville være i modstrid med, at Lars Jensen var med til at starte brugsforeningen. Men retten til at sælge brændevin ud af huset har for Støvring Kros vedkommende eksisteret siden 1722.

Den næste kromand blev Chr. Houtved Pedersen gift med Maren Nielsen. Han havde tidligere været mejeribestyrer i Kvissel. De overtog kroen 25/2-1900, skødet blev tinglyst 16/3-1900. Købsprisen var nu 32000 kr. Løsøret blev sat til 9000 kr. Han kunne give en udbetaling på 6000 kr. Chr. Drejer Sørensen, Hjedsbæk, fik et pantebrev på 3000 kr. Aalborg og Hjørring Amters Brandkasse fik en 1. prioritet på 23000 kr. Ved folketællingen kort efter Chr. Houtveds overtagelse var der foruden ægteparrets 2 børn, 6 tjenestefolk og 3 logerende med fast bopæl på kroen⁷⁶). Måske stod omsætningen ikke mål med forventningerne - måske var springet fra mejeribestyrer til kromand større, end Houtved havde regnet med, for allerede 1903 efter knap 3 år i Støvring var han parat til at forlade byen. Noget kunne tyde på, at han solgte til den første køber, der meldte sig, for han lod sig nøje med en udbetaling på 2000 kr. kontant ved skødets underskrivelse 11/3-1903. Senest 11/12 skulle der yderligere betales 6900 kr. Aalborg By's og Omegns Sparekasse havde en prioritet

på 15000 kr. Og Chr. Drejer Sørensens obligationer på 3000 kr. blev stående i kroen. Der var en stigning på kroens løssøre, der nu var sat til 13000 kr. Men kroens handelsværdi nemlig 32500 kr. var næsten uændret fra tidligere⁷⁷). Den nye ejer var Manderup Winther, København. Han måtte, som skik og brug var, også søge ny bevilling, og da denne foreslå den 22/6-1903, havde han allerede solgt kroen igen⁷⁸). På papiret var Manderup Winther, København egentlig kun ejer af kroen i 11 dage. Den 21/3-1903 blev der tinglyst nyt skøde, og den nye ejer skulle overtage kroen 1/8-1903.

1903-07. Kroejer: Bertel Clausen Jensen Lebæk.

Den nye ejer havde tidligere drevet Hammerum Gjæstgivergård ved Herning og var således modsat flere af sine forgængere kendt med branchen. Noget, der viser, at Manderup Winther var ivrig efter at få kroen solgt, er den reelle handelsværdi, der var faldet til 30800 kr. Løssøret var sat til 14000 kr. Manderup Winther fik en obligation på 2800 kr, og de øvrige prioriteter var uændret. Som noget nyt i forhold til de øvrige ejere blev det tinglyst, at Lebæk måtte forpligte sig til at benytte vinhandler Braun og bryggeriet Limfjorden i Aalborg, med hvem der var indgået leveringskontrakt⁷⁹).

Uden at forklejne nogen kan man vist roligt sige, at de mange ejerskifter i perioden 1898-1903 ikke har haft nogen gavnlig virkning på kroens omsætning og omdømme. Handelsrejsende og andre, der i en årrække har benyttet sig af kroer og hoteller, er et klientel, som branchen ikke kan undvære. Her er der tale om vanemennesker. Sker der bare små udsving i forhold til den service, de er vant til, reageres der omgående. Selv for så dygtig en krokone som Jacobine Sørensen var 11 måneder i Støvring kro ikke nok. De følgende 36 år var hun medvirkende til at gøre Hjedsbæk kro til en god og attraktiv landevejskro og beviste herved sin faglige dygtighed. Selvfølgelig er det hyggeligt, at kromanden går rundt blandt gæsterne og af og til giver en lille en på husets regning, men det er nu trods alt kromutter, der ved hjælp af sit køkken er i stand til at skabe et landskendt spisested. Det er ikke noget, man bare gør fra den ene dag til den anden.

Skønt Lebæk kun var kromand i 4 år, kom han til at præge kroen og dens omgivelser på en måde, der satte sig spor op til nutiden. Han blev nemlig udsat for en ulykke - nogen kalder det lykke - at den gamle stråtækte kro med sine skæve mure af bindingsværk brændte ned til grunden. At dette netop skulle ske nøjagtig 100 år efter dens udflytning, var selvfølgelig en lidt speciel måde at fejre jubilæum på. Der er bare ingen tvivl om, at dette blev Lebæks og måske Støvring kros redning.

Den nye kro stod færdig 1904, og på ældre fotografier ses årstallet anbragt på tværs over hjørnet, der vender ud mod hovedvejen. Det følgende foto er fra perioden 1905-10, hvor man ser kroen og de fleste af dens landbrugsbygninger fra Gl. Viborgvej. I forgrunden på Hobrovejens vestside ses lade og stald. og langs hovedvejens østside ses kroen i Jernbanegade sammenbygget med gæsteladen langs Hobrovej.

Dette billede er taget fra Gl. Viborgvej, ca. 1905-10. Bag hegnet til venstre ses kroens avlsbygninger, og i baggrunden gæstestalden langs Aalborgvej, og til højre i billedet ses kroen, på hjørnet af Jernbanegade. Her er gæstestalden flyttet øst for hovedvej 10, og bygget sammen med kroen.

Der var ikke bare tale om ny krobygning i en moderne og tidssvarende byggestil. På foranledning af amtet blev den gamle gæstestald vest for hovedvejen revet ned, og opført øst for vejen. Herved opnåede man at få en acceptabel vejbredde. Samtidig fik Lebæk tilladelse til at brolægge arealet langs landevejen i en bredde af 5 alen ud fra de nye krobygninger. Han måtte dog tage hensyn til overfladevandet og måtte derfor ikke lave brolægningen højere end vejbelægningen. Desuden skulle han nedlægge afløbsrør under brolægningen, således disse havde forbindelse med landevejsgrøfterne⁸⁰). På vestsiden af hovedvejen fik han lov til at ændre lidt på vejføringen af en mindre vej, der gik bag om avlsbygningerne. Dog måtte han her forpligte sig til at anlægge en ny skolesti, hvis man senere fandt dette nødvendigt⁸¹).

De ikke særlig stabile tilstande i årene efter århundredskiftet fik også økonomisk betydning for kroen. På foranledning af en forespørgsel fra herredskontoret vedrørende kroens afgifter for krohold besluttede Buderup-Gravlev sogneråd at forhøje den årlige afgift fra de hidtil 100 kr. til samme beløb, som Brugsforeningen og købmand Poulsen, Oplev, betalte, nemlig 200 kr. årligt. Da der i denne forbindelse ikke er nævnt nogen afgift for salg af brændevin ud af huset, er denne tilladelse formodentlig blevet inddraget til fordel for andre handlende i stationsbyen⁸²).

1907-26: Kroejer Chr. Skibsted.

Landbruget var ikke mere et fast supplement til krodriften, og det meste af den ved kroen liggende markjord var opdelt i 11 nye matrikler med henblik på salg. En almindelig byggegrund kunne i årene efter århundredskiftet sælges til ca. 400 kr. Efter kun 4 år som kromand solgte Lebæk kroen til Chr. Skibsted, der var gift med Louise Mathilda. Sidstnævnte var barnefødt på Sekshøjgaard ved Hjedsbæk. Chr. Skibsted kom fra Skørping, hvor han i årene 1903-07 havde Skørping kro og markedsplads. Før han flyttede til Støvring, solgte han markedspladsen fra kroen, hvilket vist nok var en stor ulempe for de efterfølgende ejere. Støvring kro med tilhørende inventar var på få år steget til det tredobbelte. Købesummen, som Skibsted måtte udrede var 65000 kr., og løseøret blev sat til 25000 kr. Foruden hovedmatriklen 18a købte Skibsted de udstykkede grunde: 18c-d-e-f-g-h-i, samt 9c-ø, men der gik kun få år før

Støvring kro o. 1914.

disse grunde var solgt og bebygget. De parceller, som Lars Jensens enke Ane Andersdatter havde taget fri og udstykket fra kroen, var efterhånden også indgået i bybilledet.

Skibsted overtog en kro, der i opbygning og indretning lignede mange af de jernbanehoteller, der netop i disse år skød op i de fleste stationsbyer. Til Bertel Lebæks ros skal nævnes, at han byggede en kro, der uden de helt store ændringer stadig fungerer.

Chr. Skibsted døde i 1921, og hans enke Louise blev den 21/1-1922 i skifteretten tinglyst som kroejner. Hun blev dog kun boende i Støvring til 22/5-1926, da solgte hun Støvring kro til H.P. Rasmussen.

Konklusion.

Har man fået det indtryk, at Støvring kro tidligere var lille og primitiv, er der ingen tvivl om det første, men primitiv var den bestemt ikke. Sammenlignet med andre himmerlandske kroer har der ikke været den store forskel på indretning og inventar. Kroen har opfyldt de skiftende tiders behov, oplevet og overlevet generationer, der stillede helt andre nøjsomme krav til tilværelsen, end vi i dag kender. Man må ikke

glemme, at kroens hovedfunktion var at betjene de rejsende i en tidsalder, hvor de ofte risikofyldte rejser kun blev foretaget, når det var strengt nødvendigt. Nutidens velfærdssamfund med de hurtigere og mere bekvemme transportmidler rejser mere af lyst end af nødvendighed.

Kroen har egentlig aldrig været afhængig af landsbyen eller dens nærhed, hvorimod byen havde gavn af kroen. Bønderne kunne måske her afsætte en del af deres produkter. I mange år var kroens landbrug af en størrelsesorden, der krævede, at man købte varer af de omkringboende for at klare spidsbelastningerne. Efterhånden som kromanden afhændede sine marker til byggegrunde, gled landbruget ud og ophørte ca. 1912-15. Når man i dag betragter Støvring kro med de tidssvarende bygninger og det bagved liggende moderne motel, er det svært at forstå og forestille sig, at der her tidligere lå et mindre husmandssted med krohold som bierhverv. Når mange gamle kroer på trods af motor- og omfartsveje stadig eksisterer i bedste velgående, kan det kun skyldes en kombination af nostalgi, et godt menykort og en dygtig forretningsmand.

Når Støvring kro har kunnet overleve siden 1722, er der mange menneskelige aspekter inde i billedet. Uanset de respektive enkers alder og attraktivitet har kroen aldrig manglet bejlere. At det var kroen, der blev bejlet til, har selv enken ikke været i tvivl om, men det var spillets regler. Men hvis alternativet for den unge mand var at gå på dagleje, var Støvring kro langt at foretrække - og enkerne var jo som oftest godt op i årene.

Litteratur:

- Bure, Kristjan: Danske Veje, 1964
 Danstrup, John & Hal Koch: Politikens Danmarkshistorie, 1977
 Dansk Biografisk Leksikon, bind VI, 1982
 Huhle, Robert: Bogen om Himmerland, 1958
 Jeppesen, Alfred: Rejseliv i Danmark, 1978
 Klitgaard, Carl: Vendsyssels veje, 1936
 Kronens Skøder, register, bind 5, 1955
 Larsen, J. P.: Korporationens historie 1818-1918, 1918
 Matthiessen, Hugo : Viborg veje, 1938
 Pedersen, Henrik : Dansk Landbrugs historie - Chr. Vs Matrikel
 Secher, V. A.: Den Grotumske Legatstamtafle - stifter Maren Grotum
 Staunskjær, Jørgen : Landinspektøren, 1981

Stoklund, Bjarne : Bondegård og byggeskik, 1969
Tauber & Nielsen : Bestillingsmænd i Aalborg, 1879
Thiim, F. H. : Vore gamle privilegerede Landevejskroer, 1972
Hassings forlag : Danske Slotte og Herregårde III, 1946
Wittendorff, Alex : Alvej og Kongeveje, 1973
Trap, Aalborg Amt
Fogtmann, Algreen-Ussing: Reskriptsamling

Utrykte kilder:

Buderup - Gravlev, sognerådsprotokoller
Buderup sogns kirkebøger
Buderup sogns folketællinger
Buderup sogns matrikler 1688 & 1844
Buderup sogns realregistre 1844 - 1920
Buderupholms Godsarkiv, (hovedsaglig pakker med løse folieark)
" adkomster og skøder
" fæstebreve
" hartkornsspecifikationer
" hoveriforordninger
" jordebøger
" korrespondance med amtet
" retssager
" skiftearkivalier
" udskiftningsarkivalier
Christensen, Andreas: Maltgørebogen Støvring lokalarkiv
Gjedsted, H.: Kilder vedr. St. Bunderup kro
Hornum Herreds brandtaksationer
" skifteprotokoller
" skøde & panteprotokoller
" tingbøger
Oplysninger fra tinglysningkontorer i Aalborg og Nibe
Aalborg Amts forhandlingsprotokoller
" kopibøger 1719-23
" auktionsprotoller, over krongods

Kort:

Videnskabernes Selskabs kort ca. 1760, Støvring lokalh. arkiv
Udskiftningskort 1804, Støvring lokalh. arkiv
Matrikelkort 1844, Støvring lokalh. arkiv
Mansas kort, Hornum Herred 1841, Støvring lokalh. arkiv
Hedeselskabets kort før 1938, Landsarkivet f. Nørrejyll.
Nyere Matrikelkort 1982, Støvring Kommune

NOTER:

- 1) Hornum Herreds Tingbøger 1679-81
- 2) Wittendorf: Alvej og Kongevej
- 3) Gjedsted H.: Kilder vedr. St. Binderup Kro
- 4) Hornum Herreds Tingbog 1642
- 5) Larsen: Korporationens Historie 1818-1918
- 6) Trap Danmark, Gravlev sogn
- 7) Huhle: Bogen om Himmerland
- 8) Pedersen H.: Chr. Vs' Matrikel
- 9) Christensen, Andreas: Maltgørebogen, Lok.hist. arkiv. Støvring
- 10) Staunskjær: Landinspektøren
- 11) Udskiftningen 1804: Buderupholms Godsarkiv G 138-8
- 12) Aalborg Amts Kopibog 1719-23, Bo-D8
- 13) Dansk Biografisk Leksikon, bind VI
- 14) Som note 12
- 15) Som note 12
- 16) Secher: Den Grotumske Stamtavle
- 17) Adkomster & Skøder, Buderupholms Godsarkiv, G 138-2
- 18) Klitgaard: Vendsysselske veje
- 19) Retssager, Buderupholms Godsarkiv, G 138-5
- 20) Som note 19
- 21) Jordebog, Buderupholms Godsarkiv, G 138-7 & fæstebreve
- 22) Som note 21
- 23) Som note 19
- 24) Som note 19
- 25) Som note 19
- 26) Hornum Herreds Skøde- & Panteprotokol, B 35 D, SP 9
- 27) Politikens Danmarkshistorie, bind 9
- 28) Trap Danmark, Buderup sogn
- 29) Adkomster & Skøder, Buderupholms Godsarkiv, G 138-2
- 30) Buderup Kirkebog
- 31) Som note 30
- 32) Jordebog, Buderup Godsarkiv G 138-7
- 33) Som note 19
- 34) Som note 29
- 35) Som note 29
- 36) Kgl. Reskripter 1754-65
- 37) Fæsteprotokoller, Buderupholm Godsarkiv G 138-9
- 38) Skifteprotokol, Buderupholm Godsarkiv G 138-37
- 39) Hornum Herreds Brandtaksationer, 1800-30, B 35 D, BrD, 7-11

- 40) Som note 37
- 41) Stokkelund: Bondegård og byggeskik
- 42) Kgl. Reskripter 1719 (bind 1699-1730)
- 43) Gjedsted H.: Kilder vedr. St. Binderup Kro
- 44) Som note 26
- 45) Som note 38
- 46) Hornum Herreds Skøde- & Panteprotokol & Realreg. Buderup sogn
- 47) Som note 38
- 48) Som note 37
- 49) Som note 37
- 50) Som note 39
- 51) Hornum Herreds Skifteprotokol B 35 D, 123, side 265-66
- 52) Hornum Herreds Skødeprotokol B 35 D - SP 12, side 286
- 53) Trap Danmark, Aalborg Amt & Danske Slotte & Herregårde
- 54) Hornum Herreds Skøde- & Panteprotokol SP 13, side 154
- 55) Politikens Danmarkshistorie, bind II
- 56) Som note 39
- 57) Som note 55
- 58) Hornum Herreds Skøde- & Panteprotokol, B 35 D, SP 16, s 553
- 59) Hornum Herreds Skifteprotokol B 35 D, 125, side 301
- 60) Som note 59
- 61) Matriklen 1844
- 62) Buderup/Gravlev sognes Taksationsprotokol 1843 (Støvring Kommune)
- 63) Buderup/Gravlev sognes forhandlingsprotokol (i privateje)
- 64) Hornum Herreds Skøde- & Panteprotokol B 35 D, SP 80, side 52
- 65) Aalborg Amts Forhandlingsprotokol (Universitetsbiblioteket)
- 66) Som note 64
- 67) Som note 65
- 68) Som note 65
- 69) Buderup Sogns Realregistre
- 70) Som note 69
- 71) Gjedsted H.: Kilder vedr. St. Binderup Kro
- 72) Foto af Jernbanegade (Lok. Hist. Arkiv, Støvring)
- 73) Hornum Herreds Skøde- & Panteprotokol B 35 D, SP 41
- 74) Som note 73
- 75) Buderup/Gravlev sognes Protokol, AFP Ia, 1890-1909
- 76) Som note 73, fol. 128
- 77) Som note 73, SP 42, fol. 689
- 78) Som note 75
- 79) Som note 73, B 35 D, SP 43, fol. 179
- 80) Som note 73, B 35 D, SP 43, fol. 566 (af 2/7-1904)
- 81) Som note 75
- 82) Som note 75 - dateret 27/8-1906

Ved juletid og jul i Rostrup skole 1919

Af Ejvind Fredsholm †

Mon ikke julen begyndte, når Brugsen og købmanden, der begge lå over for og skråt over for skolen, hængte glaskugler, kræmmerhuse og flag i vinduerne. Da samledes vi børn af landsbyen med næserne mod ruden for rigtig at beskue herlighederne og småskændtes om de poser eller glaskugler, vi kunne ønske anbragt i vort juletræ.

Efterhånden rygtedes det, at nu havde Brugsen fået figner hjem, lidt efter lidt også dadler og appelsiner, og endelig chokoladefigurer og konfekt; sådan kaldte man det, det bestod af farve, vand og sukker og forekom alt i små trækasser. Jeg tror, at alle børn i den tid var særlig opmærksomme for at gå et ærinde i Brugsen for mor, men kun for at se på alle herlighederne, for slig en luksus fik man kun til jul.....

Storvasken var nok det, vi begyndte med, det stod gerne på i to dage. Dagen før første vaskedag var et kar på ca. 1 meter i diameter samt små baljer blevet fyldt med vand til iblødsætning af tøjet. Endvidere blev gruekedlen fyldt med vand til kogning af tøjet. Den, der kom først op næste morgen, tændte op under gruekedlen, så tøjet kunne koges. Min mor, husker jeg, trak vaskemaskinen, og søstre Anna og Adda, når de begge var hjemme, sled med vaskebrædtet, som var anbragt i en balje på en stol. Et vaskebrædt er et brædt af træ, beklædt med bølgeformet zink- det kunne nok slide skindet af fingrene. Efter skoletid hjalp jeg - ikke ganske frivilligt - med at pumpe vand og bære det ind i bryggeret, hvor der mange gange var en damp, så man ikke kunne se vaskepigerne.

Som regel blev det vaskede og skyllede tøj hængt på loftet om vinteren. Efter en uges tid var tøjet tørt og skulle da rulles og stryges. En rulle er et stativ af træ, ca. 1 m. høj, på hvilken der var anbragt en bordplade. Derpå lå tre træstokke, glatte og fine. Omkring dem rullede man det rene tøj, og ovenpå det igen var anbragt en kasse på størrelse med bordpladen. Denne kasse var fyldt med sten, således at, når man trak den frem og tilbage, rullede stokkene med tøjet med, og tøjet blev derved glat og pænt. Det var heller ikke fordi jeg meldte mig frivilligt til at trække og skubbe i den ene ende af rullen, men sådan var det bare, og ved juletid sled jeg ekstra hårdt, for ellers truede søstrene med, at jeg ikke fik nogen julegave. En gang drillede jeg søstrene så meget, at jeg blev sendt ned, men det var ikke ved juletid.

Julebagning tog vel også et par dage, og da var jeg meget mere interesseret. Der blev bagt mange slags småkager: brune kager, jødekager, vanillekranse og til sidst klejner og mange pebernødder, for dem skulle der bruges mange af til poser til børnene til skolens juletræsfest.

Den dag julegrisen skulle slagtes, var en stor dag. I god tid var husslagteren, en forhenværende murer - han hed Hans Peter Borup og var nok nær de 70 - bestilt. Endvidere kom Kai Peter, han var arbejdsmand og tærskede skolens korn.

Dagen før var gruekedlen fyldt med vand til at skolde grisen i. På slagtedagen var vi tidligt oppe og fyre under vandet. Jeg tror nok, at slagteren og Kai Peter drak kaffe i køkkenet inden mordet skulle foregå. Slagteren gik ind i svinestien til grisen og lagde et stykke reb omkring snuden på den, så han havde lidt hold på den. På et omvendt kar blev grisen nu lagt op, og mordet kunne begynde. Det første, der skete, var at grisen tissede i Kai Peters træsko, så han følte en behagelig varme ved foden på en kold vintermorgen. Medens Peter var optaget af dette, glemte han at holde godt ved grisens bagparti. Grisen slog et kraftigt slag med hovedet og så lå slagteren på ryggen på brostenene, og grisen løb sin vej. Nå, grisen blev fanget, og nu blev der passet godt på den. Hverken slagteren, der fik den hårde medfart, eller Kai Peter havde mistet modet. Når man slagter en gris, holder slagteren med venstre hånd grisens hoved fast med den snor, der er bundet om dens tryne, og med den anden hånd skære han en flænge på langs på grisens hals, hvorefter han med kniven støder ind til grisens hjerte, og det lykkes som regel. Blodet strømmer

eller bliver pumpet af hjertet ud i en spand, som en tredie medhjælper bestandig rører i. Når grisen er død, væltes den ned af karret, og dette vendes om, og så skal der kogende vand i fra gruekedlen i bryggerset. Grisen kommes i det kogte vand, så børsterne, ”hårene”, kan skrubes af. Når det meste er skrabet af, lægges grisen på en stige over karret, og den finere barbering kan begynde. Når grisen er pænt hvid og glat, bindes bagbenene fast til stigen, og denne rejses med grisen på op mod en mur. Derefter skærer slagteren grisen igennem på langs, og de indvendige dele vælter ud. Hjerte, lever, o.lign. kommer i en spand med koldt vand, og resten smides på møddingen. Nu er slagteren færdig med sin del og kan gå ind i køkkenet og få kaffe samt sin betaling.

Så snart indmaden var ude af grisen, gik pigerne i gang med at rense tarmene. De tynde skulle bruges til medisterpølse, og de tykke blev brugt til blodpølse, og blodpølserne blev kogt i gruekedlen. Til sent på aftenen var der travlt med at skære ud og kokkerere og lave pølse. Det var en særlig stemning, når vi ved aftensbordet fik medisterpølse, jeg tror kun, det skete, når vi slagtede gris, vi havde jo ikke fryser eller køleskab den gang, så alt hvad der ikke skulle spises i julen, blev saltet ned i saltkarret i kælderen. Næste dag til middag fik vi blodpølse.

Juleindkøb: En dag inden jul fik børnene fri fra skolen hele dagen. Da skulle mor og far køre med vore to små heste 15 km. til Hobro for at gøre juleindkøb, bl.a. julegaver. Inden da var der skrevet ønskesedler, og det skete vel også, at man fik en af de ting, man ønskede. Jeg husker, et år jeg fik en stald med to heste, en brun og en hvid, samt en vogn. Det var vist nok en stor gave, vel nok i overkanten af det, man kunne tillade sig at ønske sig. Jeg tror nok, klokken var 20.00 måske 21.00, inden de vendte tilbage, men så havde mor wienerbrød med til kaffen - jeg tror kun det skete, når mor og far havde været på indkøb i Hobro, vel nok 3-4 gange om året. En eftermiddag efter skoletid kørte jeg sammen med far til Stenstrup lund for at hente juletræ, et stort til skolen og et mindre til eget brug, men det skulle jo gerne nå loftet, og der var højt til loftet i den gamle skole.

En uges tid før jul blev der fyret i kakkellovnen i fars stue, kontoret, for da skulle far skrive julebreve til slægt og venner, og jeg tror, der var mange, som ved juletid fik en hilsen fra skolen i Rostrup. Der skete også det sjældne, at vi i Brugsen købte et anker øl, juleøl. Et anker er en lille

tønde, der nok rummer 10-20 liter. Når vi fik det bakset hjem, blev der sat en hane i den ene ende, og ankeret blev lagt på en hyld i kælderen, og så kunne man åbne hanen og holde en kande under.

Jeg ved ikke, hvornår posten begyndte at cykle, men jeg husker tydeligt, at han kom gående med den tunge taske med breve og særlig aviser på ryggen og en solid stak i hånden fra Arden Station til Rostrup og videre til Vrå Mølle - ca. 12 km plus nogle km ud og ind til huse og gårde ude over markerne i al slags vejr. Det var en drøj tur. Jeg husker to postbude fra min barndom. Den ene var mørkhåret og lille og hed Gram, den anden var høj, lys og hed Chr. Jensen. Juleaftensdag lå der på fars skrivebord, der hvor posten blev lagt, en konvolut til posten - jeg tænker, der var penge i, en julegave til en tro slider. Juleaftensdag var ikke sidste gang; posten kom også Juledag, men da var der vist ingen aviser. Juleaftensdag om formiddagen kom der en repræsentant for skolekredsen sammen med et par af børnene, vistnok en pige og en dreng, med julegave til far - som regel sølvtøj, skeer og gafler. Men jeg husker én jul fik far et stueur, et andet år en slæde (kane), og skrivebordet, jeg nu sidder ved, var en julegave til far fra skolebørnene i Rostrup.

Den sidste skoledag var det brændende spørgsmål: "Hvornår holdes skolens juletræ?" (juletræsfest), og da det ved sidste time, inden vi sluttede med at synge en julesalme, blev meddelt, at juletræet ville blive holdt 5. juledag, havde alle noget ganske særligt at glæde sig til - derom senere.

Jeg husker, at mor juleaftensdag pakkede kurve til to, måske tre, enlige kvinder - ældre - og jeg var gerne med en af søstrene på denne højtidelige færd. Når julen står så tydeligt for mig som noget ganske særligt, skyldes det nok, at alting, når skolen var uden skolebørn, ændredes totalt: til daglig spiste far og jeg vores øllebrød ved køkkenbordet eller måske rettere slugte vores øllebrød, og derefter på nakken af hinanden ind i skolen, men fra jul til Helligtrekongersdag var det anderledes.

Jeg må lige have med, at vi et par aftener inden jul så juletræspsynten efter og lavede, hvad der manglede af engle, kræmmerhuse, o.lign.

En aften blev der lavet marcipan, og med frugtfarve kunne søstrene fremtrylle både rullepølse og æggemadder, man det skulle jo gemmes til jul. Der var megen forskel på det daglige liv i skolen også om julen, hvor alle herlighederne blev båret frem.

Julen begyndte nok juleaftensdag kl. 12.00, da vi mod sædvane spiste frokost. Der var hvid dug - til daglig voksdug - og på bordet var rullepølse, leverpostej med rødbeder, sylte - alt hjemmelavet - nybagt franskbrød, og dertil drak vi kogt øl. Vi begyndte med at synge en julesalme - og sligt frådseri fortsatte så til Helligtrekongers - så var det øllebrød ved køkkenbordet igen. Måske en arv, min mor havde med fra sit eget hjem, en gård i Sjørup ved Farsø.

Juleaftensdag var jo for mig som for alle børn en meget lang dag, men alt får jo en ende. Som allerede fortalt, spiste vi juleaftensdag frokost kl.12 med alle herlighederne og dertil kogt øl med sukker i. Der var ingen gudstjeneste i Rostrup kirke juleaften, jeg ved ikke, om der var i Vive, hvor præsten boede, men det var der vel nok. Når kirkeklokken vel ved 16-tiden kimede julen ind, samledes vi i den pæne stue ved orglet, hvor en af søstrene spillede og vi andre sang "Det kimer nu til julefest", og så var julen begyndt i skolen, måske var der kommet julegæster. Rostrup mejeri lå skråt over for skolen, og mejeribestyreren der var er par år forinden død fra kone og fire børn plus et i vente. Den gang var der ingen bilstandskontor, og de sociale forhold var meget dårlige, så de var meget fattige. Ellen, som moderen hed, var flyttet til Nørager, hvor gode mænd havde hjulpet hende til en lille butik med fedevare, som det hed. Jeg kan huske, at de en jul var vore gæster - børnene var på min alder. På et af loftsværelserne var der to store senge, dér sov alle vi børn, uanset køn, det tror jeg nok var meget morsomt.

Julemiddagen bestod af risengrød med mandel i, dertil øl med sukker i - koldt denne gang. Endvidere fik vi flæskesteg og medisterpølse. Desserten mindes jeg ikke, nok noget med frugt. Når opvasken var til side, gik far ind i den pæne stue og tændte juletræet, alt imens mor havde fundet pakkerne frem og fået dem anbragt under juletræet. Dette arbejde deltog de ældste af mine søskende i. Når vi havde set lidt på det smukke træ, der jo sjældent var så smukt eller måske smukkere end det, vi havde det foregående år, tog vi hinanden i hænderne og gik rundt om træet, medens vi sang flere salmer, og endelig fik vi vor mor anbragt på gulvet, så hun kunne nå pakkerne under træet. Derefter fik vi lov at smage marcipanbrødet og vist også appelsinerne. Efter pakkerne tog vi fat på juleposten, der blev læst højt af far eller hellere en af pigerne, medens far sad i gyngestolen med sin lange pibe. Der var mange, der sendte brev

eller julekort til skolen. Jeg tænker nok, vi fik kaffe, inden vi trætte og glade slumrede ind.

Julemorgen var der en egen stilhed, for det var den eneste dag i året hvor mejeriet ikke var i drift. Da havde mejerister og mælkekuske fri. Ved 9-tiden samledes vi alle om morgenbordet med den hvide dug, rullepølsen og den kogte øl. Vi begyndte med at synge en julesalme; kl. 10 eller kl. 14 skulle i al fald far i kirke, fordi han i mange år var degn, dvs. kirkesanger. Juledag om eftermiddagen fik vi besøg af nogle venner. De var ikke inviteret, de kom bare. Jeg husker helt tydeligt gårdejer Lauritz Lauersen og hans kone Annette fra Lundgård. Jeg beundrede hans guldkæde over maven og hans tykke tegnebog med flere bundter 10-kronesedler.

Den helt store begivenhed i julen var uden sammenligning skolens juletræ(sfest) 5. juledag (29. december). Tænk på, hvor lidt der skete ude på landet den gang. I mellemdagene mellem de to helligdage og den store dag blev brugt til forberedelserne til juletræsfeften. En aften blev vi anbragt omkring spisestuebordet med julelys og knappenåle. Over et tændt lys holdt vi hovedet af knappenålene, og når det var glødende, stak vi det op i et lys, så når det stivnede, havde vi et julelys med indbygget lyseholder, man stak bare nålen gennem grangrenen, så sad lyset godt fast, og der var ikke noget at pille af, når træet blev smidt ud.

En aften skulle vi lave 100 poser (godteposer) til børnene + en appelsin. Der blev anbragt rundt om bordet: en kasse med konfekt, en kasse med figer og en med dadler, og endelig en kasse med hjemmelavede pebernødder, og vist også en kasse med hasselnødder. En person blev anbragt ved hver kasse, og så gik posen rundt for til sidst at blive lukket og anbragt i en stor kurv. Vi satte også snore i appelsinerne, der blev hængt på træet som pynt.

Når den store dag oprandt, kom om formiddagen en hel spand sødmælk fra Rostrupgården. Den ejede før omtalte L. Lauersen. Der kom vist også en kringle op ad dagen. Store piger, der var konfirmerede, men kommet ud at tjene, kom og spurgte, om de også måtte komme med, nogle gange spurgte deres mor for dem. Festen blev annonceret fra mund til mund til kl. 17 - vel nok et mærkeligt tidspunkt, men sådan var det, og ved den tid begyndte vognene at rulle op fyldt med mand, kone samt de børn, de var i besiddelse af i alle aldre. Der var en stald ved

mejeriet, hvor de kunne sætte hestene ind. I løbet af en times tid kunne festen så tage sin begyndelse. Træet blev tændt, og for de fleste børn fra de mange små hjem var det det rene eventyr. Børnene dannede kæder med hinanden i hånden, de mindste inderst, vel nok mindst 100 børn. Far gik med imellem børnene og sang flere julesalmer. Derefter læste far juleevangeliet og holdt en lille tale, og efter endnu en salme gik det løs med godteposer og appelsiner.

Imens det stod på, var de voksne, så mange som kunne være der, gået ind i to stuer, hvor der senere blev serveret kaffe og måske cigarer. Når poserne var tømt og ”knaldet” og appelsinskræl var strøet over det meste af gulvet, blev juletræet båret ud, og så gik det løs med legen, og da gjorde de store piger, der havde fået lov at være med, god fyldest. Skolebordene, der var beregnet til to, var stillet langs ydervæggene, og der fik alle børn i løbet af aftenen al den chokolade, de kunne drikke og kringle til. To gange kan jeg huske, at vi har haft julenisse til at komme med poserne, den ene gang var det byens smed - en ældre mand - og den anden gang var det en pige på ca. 12-13 år, som vi havde som gæst. Hun talte et rent vestjysk sprog og fortalte, at hun var kommet ude fra højen, hvor hun havde 8 unger. Hun gjorde megen lykke.

Når der var sne eller pløre udenfor, så det grusomt ud ikke bare i skolen, men også inde i stuerne. Jeg vil tro, kl. 23 samledes alle i skolestuen, og så læste far en julehistorie, og vi sluttede med at synge ”Dejlig er jorden”. Når de sidste var ude af huset, kom gerne to mejerister fra mejeriet med varmt vand i spandervis, og alle hjalp med at gøre rent, både i skolestuen og i stuerne, og jeg tænker nok, at de unge mennesker har hygget sig med en kop kaffe, da det hele var forbi.

Nytårsaften var omtrent som juleaften, med spisning, og vi havde juletræet tændt, men vi fik jo ingen gaver. Den aften var det skik, at man løb med folks havelåger, trillebører osv. og højste spande og sligt op i flagstangen, lagde glasplader over skorstenen, så røgen ikke kunne komme ud. Den gang var der jo unge karle på gårdene, det er der jo ikke i dag. Den gang var der ikke noget, der hed ferie på landet, men jeg tror ikke, der blev arbejdet på gårdene om eftermiddagen mellem jul- og nytårs-helligdagene. Det var med vemod, jeg mødte de kolde våde, mørke januardage efter Helligtrekonger, og kun sne og kælke kunne gøre livet værd at leve.

Rebstrup Vandmølle

Af Irene Fjelsten

I de sidste årtier er der blevet rejst et utal af vindmøller overalt i Danmark, og formålet har været at udnytte vindkraften til elproduktion. Der dannes til stadighed nye møllelav. Med hensyn til vandmøller er det gået i den anden retning, det er meget få møller, som stadig er rentable og i stand til at producere tilstrækkelig drivkraft. Selv om Danmark har mange vandløb, kan man ikke opnå vandmængder og faldhøjder som i vore nordlige nabolande, hvor man stadig udnytter vandkraften til hovedparten af deres elproduktion. Men vi skal ikke mange år tilbage i tiden for at finde vandmøller, som blev brugt til flere forskellige formål. Langt den overvejende del af møllerne var indrettet til at male korn til mel, men der var også gryn- og benmøller, sidstnævnte dog mest i form af stampemøller. Sammen med kornformalingen foregik der ofte helt andre ting i møllen, hvortil man også kunne anvende drivkraften fra vandet. Det kunne være fabrikationer, som havde tilknytning til smedefaget, det kunne også være garverier, oliemøller eller væverier. Men afvanding af søer og moser og dræning af landbrugsjorden har de sidste hundrede år bevirket en grundvands-senkning, - generelt på 1,5 til 2 m, - og har således været medvirkende til at kvæle vandmøllerne.

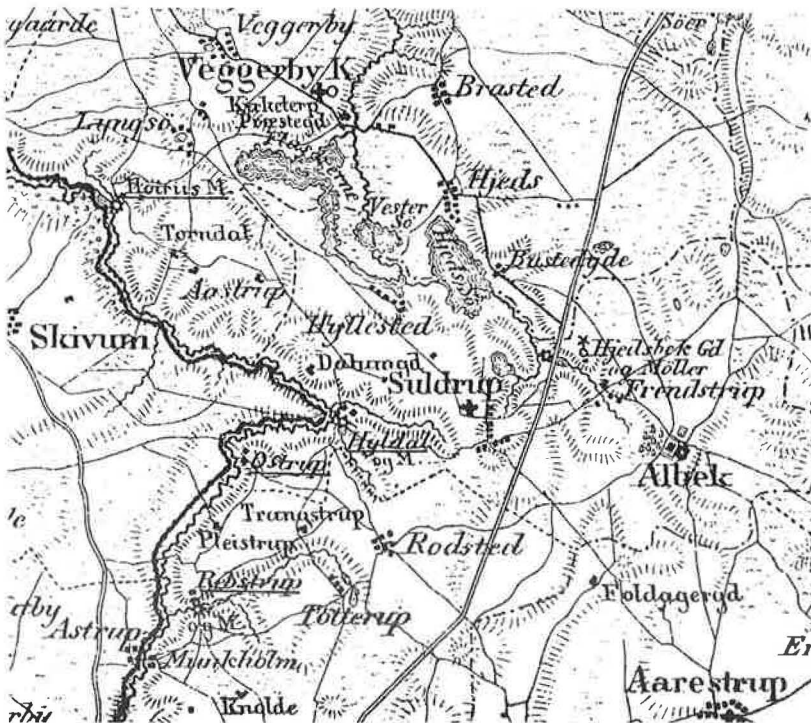
Vandmøllernes oprindelse fortaber sig langt tilbage i oldtiden, og mange danske møller kan føres mere end tusind år tilbage. I det følgende er der fokuseret på en bestemt mølle, som desværre ikke eksisterer mere, nemlig Rebstrup Vandmølle. Da kildematerialet er ret mangelfuldt, er der lagt mest vægt på tiden efter 1600-årene. Formålet har været at undersøge, hvem der ejede møllen, hvem der havde den i fæste, samt en uddybning af hvor mange ting man egentlig syslede med på Rebstrup Vandmølle. Da der allerede er skrevet meget om mølledrift i almindelighed, om udviklingen fra de første simple skvatmøller til de hypermoderne peltonturbiner, skal denne del af historien ikke uddybes nærmere.

Rebstrup gård og vandmølle ligger i Sønderup sogn i det sydvestligste hjørne af Hornum herred, ikke langt fra Sønderup å, som udgør herredsskellet til Års herred. Møllens drivkraft var ikke Sønderup å, men et mindre tilløb, som kaldes Blindbæk. Blindbækken består af et nordre og et søndre tilløb til mølledammen, og afløbsvandet fra møllehjulet løb ud i Sønderup å. Som mange andre himmerlandske ådale er terrænet omkring Rebstrup jævnt bakket med sandmuldet jord uden nævneværdig bevoksning.

Før i tiden havde lovgivningsmagten stor indflydelse på mølleriets rentabilitet. Mølleriet blev først givet fri i 1862, da en ny næringslov trådte i kraft. Var herremanden ejer af møllen, påbød han sine fæstebønder at benytte godsets egen mølle, - her var tale om den såkaldte møllepligt. Kongens eller kronens møller skulle ligeledes benyttes af rytterbønderne eller af fæstere af krongods. Vore gamle tingbøger afslører, at ikke alle rettede sig efter disse regler, og det var bestemt ikke alle møllere, der var lige populære. Afstanden til nabomøllen var af stor betydning for rentabiliteten, og lå man ved samme vandløb, kunne man også genere nabomøllen. Man kunne bare lukke for vandet eller lukke så meget vand ud på en gang, at den næste mølle praktisk talt skyllede væk.

Til en sammenligning med nabomøllerne er der i følgende tabel brugt nogle hartkornsansættelser fra Matriklerne 1664 og 1688. Da møllerne også drev landbrug, er jordens hartkorn anført særskilt:

	Matr. 1664				Matr. 1688			
	tdr.	skp.	fjk.	alb.	tdr.	skp.	fjk.	alb.
Rebstrup gård:	24	0	0	0	13	6	2	0
mølle:	6	0	0	0	2	5	1	0
Hylidal gård:	4	0	0	0	0	2	3	1
mølle:			?		1	0	2	0
Højris gård:	4	3	1	2	2	7	1	2
mølle:			?		0	3	0	2
Østrup mølle:	0	5	1	1	lagt øde			

Manzas kort fra 1841. Søndrup å med de omtalte vandmøller ses til venstre på kortet. De ligger i Sønderup, Suldrup og Veggerby sogne, Hornum herred.

Som forklaring til nævnte skema og de mindre hartkornsansættelser ved matriklen 1688 kan siges, at matriklen 1664 var alt for dårligt udført. Landdistrikterne var målt op før svenskekrigene og bydistrikterne efter. Opmålingen var et hastværk og blev derfor kasseret. Matriklen 1688 blev mere retfærdig, idet man opmålte og vurderede jordens bonitet på en bedre måde. 1688 matriklen blev brugt helt op til matrikuleringen i 1844, hvor vi samtidig fik de nu gældende matrikelnumre.

Møllen under fæstevæsenet.

Med hensyn til Rebstrup gård og Rebstrup mølles tilhørsforhold har begge ejendomme ofte været på samme hænder, men i perioder har de haft hver sin ejer. De har såvel været underlagt kronen/kongen som været i privateje i form af adelige godsejere eller borgerlige penge-mænd.

Rebstrup var oprindelig en mindre herregård, der i hartkorn var ansat som 3 gårdes hartkorn. Længere tilbage var den underlagt Torstedlund og Albæk godser og var da for det meste beboet af godsejerens familie. I 1642 mageskiftede Ivar Krabbes enke, Dorethe Daa, Rebstrupgaard med kongen, og møllen solgte hun til godsejerfamilien Skeel, som da havde stamhus på godset Katholm ved Grenå. Møllen tilhørte Alberth Skeel frem til 1672. Noget af tiden i disse 30 år var der en fæster på Rebstrup mølle ved navn Søren Andersen, og ved matrikuleringen 1664 skulle han udrede en mølleskyld svarende til 6 tdr. hartkorn.

Rebstrupgaard var dog ikke krongods i længere tid. Den blev solgt til Thøger Lassen i Aalborg før 1664. Thøger Lassen var i forvejen ejer af Rødslet, som lå, hvor Aalborg Lufthavn nu er. Da Alberth Skeel døde, solgte hans enke, Anna Rammel, bl.a. gods Rebstrup mølle til Thøger Lassen, der således var ejer af både Rebstrup gård og mølle. Thøger Lassen bortfæstede gården til Christen Jacobsen og møllen til Niels Christensen. Sidstnævntes søn overtog fæstet efter faderen. Fæsteren på gården, Christen Jacobsen, gift med Mette Jensdatter, var fæster på Rebstrup i næsten 40 år. Han var en markant skikkelse på egnen og figurerede ofte på herredstinget. Han døde i 1677, og hans skifte er bevaret. Det er en ret omfattende sag, som giver et godt indblik i denne periodes sociale forhold for en fæstebonde på en stor gård.

Mens Christen Jacobsen var fæster, mageskiftede Thøger Lassen Rebstrup med kongen i 1674. Christen Jacobsen oplevede således igen at blive fæster af kron- eller ryttergods. Møller var en god indtægtskilde for kongen, og derfor lod han jævnligt foretage syn af deres tilstand. På Hornum herredsting lod herredsfogeden udpege nogle syns- og vurderingsmænd, der skulle fortage syn af kronens møller i Hornum herred. Den 30. oktober 1682 blev følgende ført til protokols efter møllesyn på Støvring mølle, Ridemands mølle og Rebstrup mølle. Vedrørende Rebstrup mølle er der følgende bemærkninger i Tingbogen:

.... ”Endelig synet de Rebstrup mølle, som Christen Nielsen beboer. At overstenen på den, som er 14 qwt. (ca. 1 meter) ere en stor revne udi, saa den moxen (næsten) er uduelig,
.... kan den løbe et aars tid. Understenen er i mange stykker, saa og ganske utjenlig og forslidt. Qvernværket, dæmningen og flødgyden, er ganske og aldeles brøstfældig....

Man var altså langt fra tilfreds med Christen Nielsens måde at vedligeholde møllen på. Markbogen fra 1688 giver også mange interessante oplysninger om Rebstrup mølle, hvilket i hvert fald afslører, at mølledriften i Rebstrup mølle i sidste halvdel af 1600-tallet ikke var det helt store:

”Findes og herved gården en mølle, som består af en liden ofverfalds qvern, qvernens storelighed 1 3/4 alen bred og 1 1/16 kvarter tyck.

Vandet sambles ellers med møje og bekostning efter den ej efter beretning kan male udi vår og høst, møllen have ingen jord udi marken, ellers er der ikke slet søgning til bemeldte mølle, fiskeri findes intet”.

Frem til 1717 var Rebstrup gård og mølle krongods, men da kongen manglede penge til at føre krig mod Svenskerne for, lod han i disse år en masse krongods bortsælge på offentlige auktioner. Fuldmægtig Jens Hvass købte både gården og møllen og solgte det hele videre til Niels Sørensen Rebstrup, som var borger og handelsmand i Aalborg, og Jens Hvass var kun ejer i få måneder. Niels Sørensen var ejer i perioden 1717

til 1741, hvorefter han solgte til Thomas Hopp. Hvornår han døde vides ikke bestemt, men i 1741 stod hans enke som ejer af begge ejendomme. Fæsteren på møllen var da Laurs Sørensen, og for at gøre møllen mere rentabel blev der taget jord fra gården og lagt til møllen. Møllen fik så meget jord, at den i hartkorn blev sat til 2 tdr.

Møllen i selveje.

I midten af 1700 tallet ejedes den meste landbrugsjord af godserne med meget få selvejerbønder i forholdet ca. 60:2. Bøndergods blev dyrket i fællesskab, og udnyttelsen af jorden blev derfor meget dårlig. Bønderne kunne stort set kun producere, hvad de skulle bruge til skatter og afgifter, udsæd og eget forbrug, mens godserne havde et produktionsoverskud. Ved en fæstegård skulle der betales en kontant sum penge ved indfæstningen, der som regel var på livstid, og fæsteren havde sit at slås med. Han skulle yde hoveriarbejde og landgilde til godsejeren, tiende til kirken, være soldat og betale hartkornsskatter til staten.

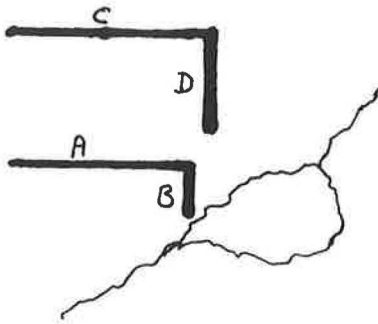
For at lette bondestandens vilkår og få landbruget udnyttet bedre kom de mange landboreformer sidst i 1700-tallet. Der var forordningen af 1781 om jordfællesskabets ophævelse og stavnsbåndets ophævelse i 1788. Livsfæstet blev forandret til arvefæste, hoveriet blev fastsat, og der blev mange flere selvejere. Bonden fik større lyst til at yde et stykke arbejde, når han ikke var så bundet mere.

I 1744 købte Chr. Sørensen Testrup Rebstrup vandmølle. Han ejede derforuden Viffertsholm og Vesterris godser plus en hel del strøgods. Chr. Sørensen Testrup var kendt for sin jævnhed og forståelse over for bøndernes problemer. Han hjalp dem og gav gode råd, når der var brug for det. Laurs Sørensen var stadig fæster på møllen (altså i ca. 40 år), indtil hans søn Gregers Larsen købte den af salig Chr. Sørensen Testrups enke, Maren Lynnerup, i 1779.

Det var første gang, at Rebstrup vandmølle var ejet af jævne folk, altså en søn af en tidligere fæster. Det havde altid været adelige og rige borgere, som havde ejet vandmøllen. Det kunne tænkes, at Gregers Larsens far havde sparet penge sammen, så sønnen kunne købe møllen kontant til en pris af 350 rdl. Faderen havde da været fæster på møllen i en menneskealder.

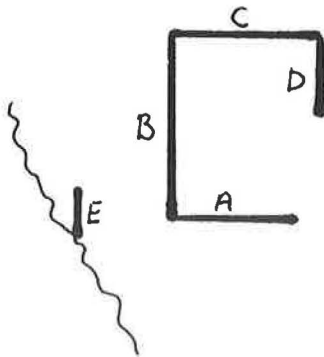
Da Gregers Larsen købte møllen i 1779, var mølleskylden 2 tdr. 5 skp. 1 fjk. og jordskylden 2 tdr. Han overtog bygninger, mølleværket, ejendommen og rettigheder i mark og eng, hede og mose med mere. Gregers Larsen ejede Rebstrup vandmølle til 1804, altså i 25 år. og i 1803 fik han bygningerne forsikret mod ildsvåde, og det var første gang, der var tegnet en brandforsikring.

Af bygninger var der:

- A stuehuset sønden i gården 12 fag
- B maleværket, 3 fag med 8 kvarter sten
- C lade, det nordre hus 13 fag
- D fære og vognhus, det østre hus 6 fag

Til sammenligning af bygningernes størrelse ses brandforsikringen fra Højris mølle, som da hørte under Lundbæk gods:

- A stuehuset sønden i gården 9 fag
- B kornlade vestre hus 12 fag
- C stald og fæhus nordre hus 10 fag
- D vognhus østen 6 fag
- E vandmøllen vesten 4 fag med 7 kvarter sten.

Der var ikke stor forskel på møllernes bygninger, men Rebstrup vandmølle blev forsikret for 350 rdl. og Højris vandmølle for 300 rdl. I 1829 udvidede Rebstrup vandmølle mølleværkets bygning med en mel- og

en pillekværn. Da steg brandforsikringen til 680 rdl. Om landbruget har været noget særligt, er svært at bedømme, da der i folketællingen 1787 kun er ansat 1 karl og 2 piger. Gregers Larsen havde kun 1 datter, Karen Marie, som var eneste overlevende af en søskendeflok på 5 børn. Hun blev forøvrigt gift med den næste møllejer, Niels Sørensen (Barmer). Ved FT 1801 er der kun ansat 1 tjenestedreng på 14 år, og dette kan måske forklares med, at mølleren nu brugte daglejere i stedet for at have tjenestefolkene boende. På grund af de mange landboreformer var der blevet mange husmænd, og disse gik ofte ud og arbejdede som daglejere. Møllen blev solgt til Niels Sørensen, som var møllerens svigersøn, og Gregers Larsen og hustru kom til at sidde på aftægt indtil deres død. Rebstrup vandmølle ejedes nu af 3. generation.

Niels Sørensen ejede møllen til 1834 og solgte derefter til Kristen Kristensen. I Perioden fra 1834 til 1874 var der 4 forskellige ejere, nemlig: Kristen Kristensen, Mourits Pisselhøj, Jens Nielsen (Søndergård) og Christen Jacobsen (Møller). 4 ejere inden for en kortere årrække. For at overskueliggøre folketallet på Rebstrup vandmølle ses en skematisk oversigt udarbejdet på grundlag af 9 folketællinger. Af skemaet ses tydeligt, at folketallet stiger i slutningen af 1800 tallet, og det var på dette tidspunkt, at kornmøllen også blev til smedie, men derom senere.

	1787	1801	1834	1840	1845	1860	1870	1880	1890
Møllejer	1	1	1	1	1	1	bortrejst	1	1
Hans kone	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Deres børn	1	1	3	1	1	3		9	7*
Tjenestepige	2		2	1	1			1	2
Tjenestedreng		1				1			1
Tjenestekarl	1		2	2	1	1	6		(3)
Aftægtsfolk			1	2					
Møllekarl					2	1		1	
Smede								5	(1)
Mølleforpagter								1	1
Hans kone								1	1
Deres børn								4	2

* 4 af børnene står opført som (3) karle og (1) smed.

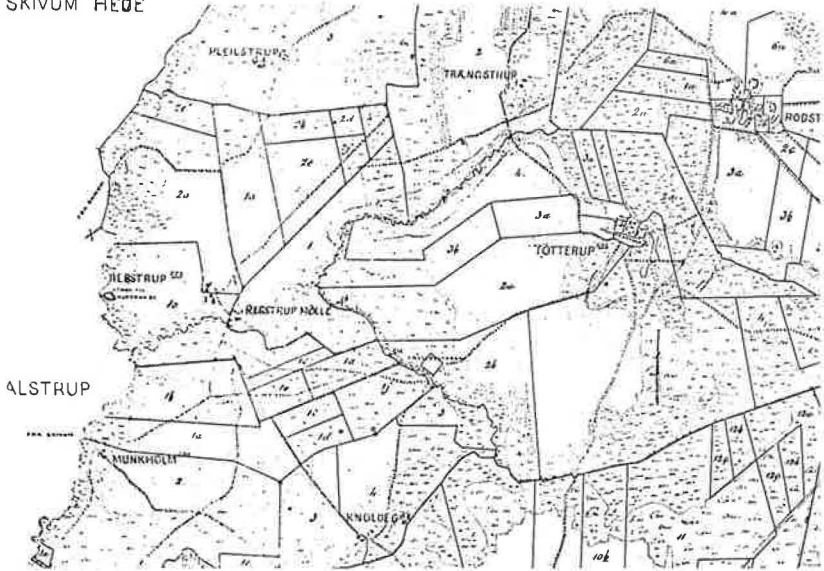
For at forstå udviklingen, specielt i sidste halvdel af 1800-tallet, en kort beskrivelse af tilstanden i Danmark generelt. Vi fik en ny matrikel i 1844, da man mente, at den gamle matrikel ikke var tidssvarende efter de mange landboreformer sidst i 1700-tallet. Økonomisk set var vi inde i en god periode, og befolkningstilvæksten øgedes herhjemme med 21,7 % i perioden 1870-1890. I 1870 boede 75,1 % af befolkningen i landdistrikterne og resten i byerne. I 1890 var landbefolkningen faldet til 66,6 %, hvilket viser, at folk flyttede til stationsbyerne.

Industrialiseringen kom for alvor i gang, og der blev et større behov for plante- og kødprodukter. Overdrevene blev opdyrket, så der kunne produceres mere korn, og der blev udviklet bedre redskaber til brug på markerne.

Der skete store forandringer i landbruget. I midten af 1800-tallet reduceredes fæstegårdenes antal fra ca. 1/3 til under 1/10 af samtlige gårde. Mange bønder ønskede at eje deres egen gård, og de fik lånemulighederne ved kreditforeningernes oprettelse midt i århundredet. I 1877 kom landbruget ind i en krise, da der havde været en dårlig høst, men andre faktorer spillede også en rolle. Det var blevet sværere at afsætte kornet, fordi udbudet af korn fra andre lande var steget stærkt, bl.a. på grund af de bedre transportmuligheder, der var under hurtig udvikling. Men den danske bonde lod sig ikke slå ud. Da han så, at kvægpriserne var mere stabile end kornpriserne, foretog han bogstavelig talt en ”kovending”. Han satsede fremover i langt højere grad på animalske produkter. Dette var med til at sætte gang i andelsbevægelsen, der bl.a. fostrede mejerierne, og man bevægede sig yderligere væk fra en naturalieøkonomi hen imod en pengeøkonomi. Den hastig voksende industri kunne nu forsyne bonden med de ting, han før havde måttet lave selv, og den hjemlige husflid døde ud.

Som skrevet før blev møllet et frit erhverv i 1862, og mange oprettede vindmøller. Gårdmændene fik samtidig tilladelse til at opføre små møller på gårdene, så de selv kunne grutte korn til dyrene. Vi fik også en lov i 1857, som kom til at få betydning for møllerne, - det var loven om fri næring. Med denne lov forsvandt købstædernes privilegium på handel og håndværk. Hvad disse love kom til at betyde for møllerne, kan måske forklares med oprettelsen af Dansk Mølleforening i 1884.

SKIVUM HEDE

Minoreret (formindsket) kort fra ca. 1850. Det skraverede område viser Rebstrup Vandmøllens jord og beliggenhed.

Møllejerne mente, at det var godt at stå sammen om de fælles problemer og samtidig lære af hinanden. Møllerne var inde i en udvikling med hensyn til de forholdsvis nye vindmøller og dampmøller. De havde mange problemer, som skulle overvindes, og samtidig følte de sig truede af alle de høje skatter. Derfor klagede de flere gange til finansministeriet over den forringelse, der var sket af værdien på mølleejendommene ved indførelsen af fri næring. De fik mindre indtægter p.g.a. de mange gårdmøller, som siden 1878 var fritaget for at betale afgifter. - Dette var ikke til at bære. - Møllejerne mente også, at de betalte for store bygningsafgifter, da disse var større på møllerne end hos andre næringsdrivende. Denne afgift blev bestemt ved en opmåling af møllerværket, loftet, soklen og hele pivtøjet - alt hvad opmåleren kunne finde at måle - sådan opfattede ejerne det. Der foruden skulle de også betale skat af jorden, hvis de havde nogen jord, og det, mente de, var for meget. De søgte derfor finansministeriet om en nedsættelse og omvurdering af afgifterne, og med i brevet fulgte en liste med indsamlede underskrifter,

så det kunne ses, at møllestanden stod bag. At der var en mening bag det hele, kan læses i slutningen af brevet: ”derfor, uden Overdrivelse sagt, går vor Møllerstand sin Undergang i Møde”. Brevet blev sendt i 1890.

I 1844, da mølleejeren hed Jens Nielsen, lejede han et stykke jord af Rebstrupgaards ejer ”i umindelige tider” mod erlæggelse af en årlig afgift på 20 rigsdaler. Formålet med den lejede jord var at opføre en nedre vandmølle, idet der var rigelig vand fra Blindbækken til udnyttelse. Han fik tilladelse af gårdens ejer til at lave en dæmning til møllen. På kortet kan man se, hvor møllen ligger i forhold til jorden og Rebstrupgaard. Jorden til møllen - ca. 90 tønder land - har altid ligget samlet, og derfor har der ikke været nogen udskiftning. Nedre mølle er ikke med på kortet, enten fordi tegneren har glemt den, eller fordi den ikke var opført endnu.

Da Chresten Pedersen købte Rebstrup Vandmølle med tilliggende jorder i 1874, skete der en stor forandring på møllen. Han var tidligere gård-ejer og smed fra Skørbæk i Ejdrup sogn. Det var i hans periode som ejer, der kom en ny industri til møllen, nemlig smedie. Chr. Pedersen betalte 14.500 rdl. for møllen med bygninger og værker samt jorden.

I hartkornsansættelsen var han af jorden sat til:

3 tdr. 2 skp. 2 fdk. 2 3/4 alb.

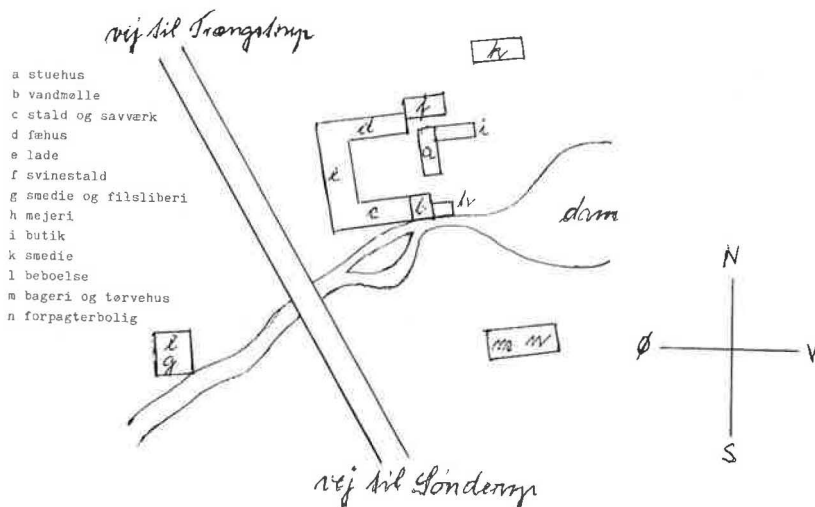
i mølleskyldshartkorn: 2 tdr. 2 skp. 0 fdk. 2 alb.

Til sammenligning med 2 andre vandmøller ved Sønderup å i mølleskyldshartkorn.

Hyldal vandmølle: 0 tdr. 5 skp. 0 fdk. 3/4 alb.

Højris vandmølle: 0 tdr. 3 skp. 0 fdk. 2 alb.

Til møllen og landbruget har der været mange bygninger - den flere hundrede år gamle vandmølle og den nye nedre vandmølle. I den nedre mølle var der smedie og filsliberi samt bolig i flere årtier. Den blev senere til det berømte uldspinderi. Det var smedien, som blev Chr. Pedersens hovederhverv, og han var meget dygtig til smedehåndværket. Han opførte endnu en smedie nordøsten for hovedbygningen samt en forpagterbolig med bageri og tørvehus. Hovedbygningen bestod af et

Tegningen viser møllens bygninger, og hvad de indeholder. Tegnet efter oplysninger fra interviews og brandforsikring.

stuehus med butik, hvor man solgte bagerbrødet. I gårdlængerne var der stald, fæhus, lade og svinesti samt mejeri i en tilbygning til vandmøllen. Fra at være en mølle, der malede korn og havde bageri, blev den til en forskelligartet industrimølle. I følge taksationsprotokollen - Den alm. Brandforsikring for Landbygninger - var der kornmølle, bageri med maltgøreri, smedie og slibemølle, mejeri, savværk, en smedie ved gården, stald, lade og beboelseshuse. Man producerede også benmel på møllen, hvilket brugtes til kunstgødning. Han har haft mange jern i ilden - den Chresten Pedersen.

Af konkurrence til andre nærliggende møller har der ikke været megen. De nærmeste var Hyldal vandmølle og Sønderup vandmølle. De malede korn og havde måske bageri, men de lå tilpas langt væk fra Rebstrup. Den nærmeste konkurrent til smedien var Støvring Hammerværk (vandmølle), som lå ca. 14 km fra Rebstrup. De har produceret det samme, men efterspørgslen har været stor nok til, at de begge har kunnet eksistere.

Ved Chresten Pedersens død i 1891 fremgik det af salgsannoncen, at kreaturbestanden var blevet udvidet en del. På daværende tidspunkt var der 4 heste, 8 køer, 2 trækstude, 10 stk. ungvæg, 20 fækreaturer, 24 får med yngel og 12 svin. Han havde nok kreaturer til at sælge videre og fik megen gødning til jordens forbedring. Hans enke skrev i salgsannoncen, at det var god jord i særdeles god gødningskraft. At dømme af førnævnte har Chr. Pedersen forstået at dyrke jorden godt og derved fået en rimelig biindtægt.

Ved interviews blev der fortalt om Chr. Pedersen, at han var en meget dygtig og holden mand. Han havde et godt ry viden om for veludført smedearbejde. Når han skulle lære sine smedesvende og lærlinge et stykke arbejde, sagde han: ”Det nytter ikke med den megen snakken, - det gælder om, at de unge i smedien lærer at se og tænke”. Chresten Pedersen drev begge smedier i begyndelsen, men overlod senere smedien ved gården til en smedesvend. I den nedre smedie og filsliberi brugtes vandhulets kraft til at drive smedehamrene, men hvor mange der har været, ved man ikke. Kræn Smej opfandt en 2-furet hesteplov, som han forsøgte at få patent på. Han rejste til Sjælland, hvor prøven på ploven skulle foregå. Der var imidlertid en anden smed, som havde lavet en lignende, og han fik patentet, da hans plov bedre kunne pløje i den lerede jord, hvor prøven stod. Men at smedeindustrien var stor og smeden dygtig, kan måske forklares ved den jævnlige transport af godt

Foto af Chr. Pedersen ejer af Rebstrup Vandmølle 1874-1891, også kaldet Kræn Smej.

håndværk til jernbanestationen i Støvring. En karl havde det job at køre ud til de fjernere boende kunder.

Af mennesker i og ved møllen var der mange ved folketællingerne i 1880 og 1890. Som det kan ses i den skematiske oversigt af FTerne, var møllerfamilien stor med mange børn, hvoraf mindst 6-7 var arbejdsdygtige. Kræn Smej havde 2 ansatte smedesvende og 1 smedelærling, 1 malesvend til kornmøllen og 2 tjenestepiger. Mellem de 2 FT blev folkeholdet udvidet med endnu en smed, hans kone og børn plus 1 karl. Den sidst ansatte smed skulle drive smedien nordøst for gården.

En møllersvend forpagtede kornmøllen inden FT 1890. I forpagterens at knuse ben til benmel, eller det foregik på nedre mølle, ved man ikke. I omkring to årtier har der været ca. 20 personer på Rebstrup vandmølle, og ved interview fortalles der, at de unge aldrig tog nogen steder hen for at more sig, da der var nok til, at de kunne underholde hinanden. Det har også været småt med fritiden, da arbejdsdagen var på mindst 12 timer.

For en vandmølleeejer kunne der let opstå kontroverser p.g.a. dæmninger i åen, rensning af åen og bro over - evt. vej o.s.v Dette skete også for Chresten Pedersen, idet han fik besked på at møde i Nibe købstads ret i 1884, da Sønderup-Suldrup sogneråd var utilfredse med mølleeejers pasning og vedligeholdelse af broen over det sydlige vandløb på offentlig bivej. Broen var blevet anlagt i 1844 af daværende mølleeejer Jens Nielsen efter overenskomst med sognerådet. Parterne var enige om at dele regningen for opførelsen, og Jens Nielsen forpligtigede sig til at vedligeholde broen uden udgift for sognerådet. Samtidig skulle han underskrive og lade tinglæse et dokument, som senere mølleeejere skulle overtage. Men dette dokument blev aldrig oprettet. Sønderup-Suldrup sogneråd forlangte nu 24,60 kr. for reparation af broen, og der foruden ville de have Chr. Pedersen til at vedligeholde den for eftertiden. Efter en længere diskussion parterne imellem endte det med, at han blev dømt både til at betale og vedligeholde broen. I slutningen af domskendelsen står, at den indstævnte var utilfreds med dommen og ville appellere. Sagen gik til Den Kongelige Landsoverret i Viborg, og denne frikendte ham for begge byrder. Kræn Smej var en mand, der holdt på sin ret og fik den.

Foto af maleri af Rebstrup Vandmølle ca. 1880.

Inden Chresten Pedersen døde i 1891, flyttedes den lille smedie til Sønderup, og en søn drev den videre. Det blev ikke en af sønnerne, som overtog møllen ved faderens død, da han havde kautioneret for et stort beløb for 2 bekendte, og det endte med, at Kræn Smej mistede sine penge. Enken Ane Nielsdatter fik kongelig tilladelse til at udstykke noget af møllens jord, og hun kom selv til at sidde på aftægt ved en sted-søn, Peder Christensen.

Ved udstykningen blev møllegårdens sydlige fløj, kornmøllen, og et lille stykke jord solgt til en møllersvend. Bageriet med hus og et passende stykke jord solgtes som husmandsbrug. Resterne af bygningerne blev revet ned, og materialerne anvendtes til at bygge 2 gårde på møllens jord. Det nordre vandløb af Blindbækken fungerede som skel mellem de 2 gårde, hvor et par af Kræn Smejs sønner kom til at bo.

Den store virksomhed på Rebstrup vandmølle var afsluttet, men kornmøllen blev dog ved som sådan indtil ca. 1960. En dygtig møller, Anton Guldborg Rasmussen, købte møllen i 1920 og havde både kornmølle og savskæreri. En af de sidste ejere var ikke møller, men savede udelukkende generatorbrænde i krigsårene. Han standsede kornmøllen og lavede fiskeridamme i mølledammen. En lang epoke var slut.

Den nedre vandmølle fik endnu en opblomstringstid - ikke som smedie, men som uldspinderi. Dette begyndte sidst i 1890-erne, da ejeren af smedien kom i forbindelse med en uldspinder Engelbrecht. Smedien og filsliberiet blev nedlagt, og man indrettede uldspinderi, men det er en helt anden historie, som der kan skrives meget om. Dog skal det nævnes, at Nationalmuseet i Brede har bragt bygninger og inventar til Stampen ved Dyrehaven, hvor Rebstrup Uldspinderi er opført igen som et levende museum.

Kommer man forbi Rebstrup i dag, er der ikke meget at se, en enkelt bygning og fiskeridamme. Der er svært at forestille sig det liv, der har været, og den megen industri, men vandet fra Blindbækken løber endnu.

Kilder:

- Kronens skøder, bind 3 - 1689 til 1719, udg. 1941.
 Det danske landbrugs historie af K. Hansen m. fl., udg. 1945.
 Bogen om Himmerland, ved Robert Huhle, Gad 1958.
 Statistisk tabelværk, bind V.
 Danmarks økonomiske hist. siden 1750, Erling Olsen 1962.
 Dansk Mølleforenings 14 dages hæfter 1886-1891.
 Barndoms- og Ungdomserindringer af Jens Jensen Sønderup, Kolding 1937.
 Uldspinderiet fra Rebstrup, Nationalmuseets folder 1981.
 Hornum herreds tingbog 1682, Støvring arkiv.
 Markbogen 1688, Rigsarkivet.
 Viborg Landstings Skøde- og Pantebøger, B 324 - 624 og 644.
 Hornum og Fleskum herreders Skøde- og Pantebøger, Viborg Landsarkiv.
 Taksationsprotokol 1800-1830, Viborg BrD - 7.11.
 Folketællingerne, Støvring arkiv.
 Sønderup sogns kirkebøger, Støvring arkiv.
 Den alm. Brandforsikring for Landbygninger, 1883, Erhvervsarkivet.
 Retssagen fra politiker Jens J. Sønderups kasse, Støvring arkiv.
 Realregister for Sønderup sogn, Støvring arkiv.
 Matriklen af 1664, 1688 og 1844, Støvring arkiv.
 Stående regulativ af Aalborg Stiftamt, Støvring arkiv.
 Interview med fru Kristensen, efterkommer af Chr. Pedersen.
 Interview med Alfred Jørgensen, hans far har arbejdet på møllen.
 Interview med Anton Blåberg, slægtsforsker.
 Minoreret kort ca. 1850, Støvring arkiv.
 Foto af Rebstrup vandmølle, Støvring arkiv.
 Personfoto af Chr. Petersen, fru Kristensen, Støvring.

Fra Veggerby til Okanogan, USA

Erindringer af Ulrik Friis, f. i Horne, 1866,
opvokset i Veggerby præstegård.

Ved Ingv. Mølbjerg

Ulrik Friis blev født 19. december 1866 i Horne præstegård i Vendsyssel som søn af sognepræst Jakob Jørgen Frederik Friis og hustru Hanne Signe Friis, f. Seehusen. Han var deres 15. barn (af 18).

J. J. F. Friis var født i Fåborg 4. april 1815. Han tog teologisk eksamen 1842 og blev 1858 - efter at have haft forskellige lærerstillinger på Lolland - kaldet til sognepræst for Horne-Asdal i Vendsyssel, hvorfra han 1871 flyttede til Veggerby-Bislev. Her døde han 1879. Hans hustru f. 1832 døde 1918. Deres ældste barn var tandlæge Jørgen Jakob Lønborg Friis (1852-1912), stifteren af Vendsyssels historiske Museum i Hjørring. Om pastor Friis' levned henvises til P. Christensens artikel „Gamle præster i Horne og Asdal“, Vendsysselske Årbøger 1918, s. 282-305. Han benyttede allerede i tiden på Lolland lokalhistoriske emner, f. eks. Svenskerne på Lolland, 1856, og efter ansættelsen som præst i Vendsyssel benyttede han flere strandingshistorier som emner i sine bøger (Pengeskrinet i 1862, Strandingskommissionæren i Skagen 1874, og især Strandrøveren på Asdal 1874), hvor han går stærkt ind for at bibringe folk en anden opfattelse af retten til strandingsgodset. At leve kristeligt

J. J. F. Friis, sognepræst i Horne-Asdal.

og ernære sig af vrag var en leveregel, som Friis ikke kunne godtage. Han har dog også skildringer af præstegårdsliv og enkelte træk fra sagn og folketro, og han fortsatte med en række historiske noveller og romaner, mange knyttet til Vesterhavet med skildringer af fiskere og strandinger, og han er således en forløber for senere digtere som Harry Søiberg og Thomas Olesen Løkken. Om hans forfatterskab henvises yderligere til August F. Schmidts artikel „Forfatteren J. J. Friis” i Vendsysselske Årbøger 1933-34 s. 25-38.

Desuden er pastor Friis kendt for at have brugt ubenyttede blade i Horne sogns kirkebøger til optegnelser i dagbogsform, (nu i Landsarkivet i Viborg). Og endelig har han efterladt mange optegnelser, der rummer interessante enkeltheder og giver gode bidrag til belysning af forholdene i Vendsyssel. Et fyldigt uddrag er givet af P. Christensen i Vendsysselske Årbøger 1949-50 s. 249-316.

1871 blev J. J. Friis sognepræst for Veggerby-Bislev sogne, vel mest fordi dette embede var bedre aflønnet end Horne-Asdal. Hans syn havde i mange år været meget nedsat, og til sidst var han næsten blind. Han passede dog sit embede fuldt ud, idet en af døtrene læste søndagens tekst for ham, og han gengav den så - takket være en stor hukommelsesevne - for hende, indtil den var korrekt. Desuden fortsatte han sine dagbøger og optegnelser.

„Vor slægt, såvidt den kendes” indeholder en redegørelse for alle hans børns skæbner. Den er forfattet - ikke udgivet - af præstens søn Thorvald Friis. Her omtales sønnen Ulrik Engelhart Friis, f. 19. 12. 1866. Han emigrerede 1884 til U.S.A. for derovre at skabe sig en tilværelse i landbruget, som han var stærkt optaget af. Desuden udvandrede tre brødre og en søster til Amerika. Af dem vendte den yngste broder, Thorvald, tilbage til Danmark. De stiftede alle familie, og efterhånden fødtes der 17 børnebørn i Amerika og 20 her i landet. Ulrik blev derovre og fik sine ønsker om landbrug opfyldt. Da han var 73 år gammel, opfordrede hans søn Emil Fries ham til at slappe af med arbejdet på farmen og i stedet nedskrive sine erindringer om et langt liv. De er udsendt på engelsk derovre. De begynder med barndommen i Veggerby præstegård, beretter om flytningen fra Veggerby efter faderens død 1879, om rejsen til U.S.A. 1884 og om hans tilværelse derovre. Her gengives beretningen om tiden før hans afrejse.

Veggerby præstegård.

Denne historie må nødvendigvis begynde med min barndom i Danmark under ledelse af en luthersk sognepræst med ufravigelige principper.

Min fader og hans familie boede i en statsejet præstegård på landet. Han var ordineret i den lutherske statskirke og var udpeget af ministeren som alle sognepræster i Danmark. Han havde et svagt syn, og i 40-års alderen blev han helt blind, men kunne fortsat passe sit embede som den eneste blinde præst i Danmark.

På den tid blev de mere velhavende familiers børn undervist af privat ansatte lærere i deres eget hjem. En af faders elever var Hanne Signe Cecilia Seehusen, som senere blev hans kone, skønt hun var 17 år yngre end han. Hendes familie boede på et stort gods, Øllingsø, på Lolland. Mine forældre fik 18 børn, hvoraf seks døde som spæde eller i barnealderen. Jeg var det 15. barn, født 19. dec. 1866. På den tid boede familien i Horne i det nordlige Jylland tæt ved Vesterhavet.

Da jeg var fem år, blev min fader forflyttet og blev præst ved Veggerby og Bislev kirker syd for Limfjorden. Han holdt hver søndag morgen- eller eftermiddagsgudstjeneste i sine to kirker, og ind imellem var der bryllupper, barnedåb og begravelser, ligesom han havde tilsyn med skolerne i pastoratet.

Til præstekaldet hørte et landbrug på næsten to hundrede tdr. land, af hvilket præsten erholdt en del af sin indkomst. Anden indkomst fremkom som offer ved bryllup og dåb eller som indtægt fra bøger, han havde skrevet.

Præsten kunne vælge at forpagte landbruget bort eller selv drive det. Fader valgte det første, idet han beholdt en td. land som køkkenhave. Fader havde en karl og et spand heste, der befordrede ham til og fra kirke og på hans besøg hos de syge i pastoratet. Hestene var kavalleri- heste, som regeringen i fredstid overlod til brug for ansvarlige folk. Regeringen betalte femten kroner pr. spand om måneden for dyrenes underhold, og de kunne bruges til kørsel og let arbejde. Omkring hver tredje måned blev hestene inspicerede af en officer fra hæren. Hvis denne fandt, at hestene ikke fik den rette pleje, kunne dyrene fratages

brugeren af dem. Dette var den sikre straf, hvis hestene blev dømt som uegnede til militærtjeneste. En gang om året blev hestene indkaldt til militære øvelser, som varede i seks uger.

Præstegården i Veggerby var en gammel murstensbygning med et stråtag af rughalm, omtrent 10 tommer tykt. De lange rugstrå blev lagt i et særligt mønster og syet til de horisontale lægter med snoede bånd af havrestrå. Dette arbejde krævede to mand, den ene arbejdede udvendigt og den anden indvendigt. Da næsten alt træ måtte importeres (navnlig fra Norge), og rughalm var til stede i overflod, var et sådant tag så langt det mest økonomiske. Det var i sandhed en kontrast til de tegl- og spåntage, vi bruger i dag (i Amerika), men de var forbavsende gode til at holde både kulde og regn ude. Vort stuehus var en meget lang bygning med 17 rummelige værelser. Det var en gammel bygning vedligeholdt af præsten, men årlig inspiceret af et kirkesyn bestående af en tømrer, en murer og en provst. Det samme syn inspicerede kirkebygningerne, som på landet i regelen var ejet af adelige, som ofte havde arvet enorme feudale godser. Den afskyelige feudale undertrykkelse fik ende, da en frihedelskende konge gjorde bønderne frie omkring 1775. Siden da har mere liberale love tvunget adelen til at sælge store dele af deres godser til deres fæstere. Men de beholdt ofte kirkerne som deres private ejendom, skønt de endnu er under statens tilsyn. På en lille tavle i faders kirke i Veggerby var indskrevet navnet på dens første præst og tidspunktet for dens bygning anno domini 1100.

Af faders børn var jeg favorit hos kammerherre Juel, som ejede godset Lundbæk og i konsekvens heraf også faders to kirker. Han tilbød at bekoste min uddannelse ved Københavns Universitet, men jeg afslog, fordi jeg var mere interesseret i landbrug og eventyr. På trods af mit afslag gav han mig et nyt sæt tøj, da jeg drog af til Amerika. Således solgte jeg min lejlighed til at få en universitetsuddannelse for at prøve lykken som nybygger i Amerika.

I min faders tid som præst var der en kirkeskat kaldet tiende, som skulle betales af alle sognets beboere på en bestemt dag i det tidlige forår. Den dag kaldte vi tiendedag. Både fader og kammerherre Juel var til stede for at modtage deres andele af tienden. Baronens andel var betydelig større end faders. På den dag var fader vært for alle sognebørnene. Han traktede dem med smørrebrød, kaffe, hjemmebrygget øl og tobak. I værel-

set, hvor de betalte deres skat, åd og drak, var luften altid blå og tyk af tobaksrøg. Måske denne gæstfrihed forklarer, hvorfor jeg aldrig hørte vrede ord over denne pålagte skat.

Fader var aldrig uden tobak og cigarer i sit kontor, for rygning var en almindelig vane blandt gårdmænd. Da gæstfrihed er en anerkendt dyd hos det danske folk, tilbød en vært næsten altid et eller andet traktement til sine gæster. En pipe tobak eller et glas whisky havde stor virkning i retning af at fastholde venskaber. Skulle fader bestemme, valgte han whisky fremfor tobak til en gæst. Men selvfølgelig var vin og cigarer reserveret for kaldsfæller og adelige. Skønt det var skik og brug at drikke en whisky og ryge en pipe tobak, gjorde fader ingen af delene. Somme tider, når jeg gik med fader på sygebesøg, blev han budt på et glas brændevin, men han sagde altid nej tak med den begrundelse, at han aldrig nød brændevin. Bonden ville derpå ikke presse ham yderligere, men omhyggeligt hælde den værdifulde væske tilbage i flasken. Nogle familier ville insistere på, at han tog mod en kop kaffe og noget smørrebrød, og det gjorde han sædvanligvis - til min store glæde.

På den tid levede nogle af bønderne under de mest usunde forhold. Deres murstenshuse var så lave, at fader, der var 6 fod (188 cm) høj, måtte bøje sig for at gå ind gennem døren. En stor del af husene havde kun lergulve. Engang hjalp jeg til med at lægge sådan et lergulv. Leret blev taget fra en nærliggende lergrav og lagt der, hvor gulvet skulle være. Så blev der hældt vand over, til leret var helt gennemblødt. Til slut blev noget kvæg drevet ind i huset og trampede rundt, indtil materialet var tjenligt til pakning. Pakningen blev foretaget ved at stampe leret med et tungt redskab lavet af en tolv tommer planke, tyve tommer lang, forsynet med håndtag. Med dette redskab blev lerets overflade gjort fuldstændig glat og plan. Dette dannede et rimelig godt gulv, som kunne fejtes og holdes rent. Dets hovedsvaghed var, at det sædvanligvis var fugtigt, selv om det lå adskillige tommer over grunden udenfor. Andre gulve lavedes af mursten eller træ. Bøndernes huse var i et rum, oplyst af et lille vindue. De havde ingen ovn, men i stedet et åbent ildsted omtrent tre fod højt med en murstenshætte over, hvor der var anbragt jernkroge til at hænge kedler på. På arnen stod en eller to trefødder til stegepander.

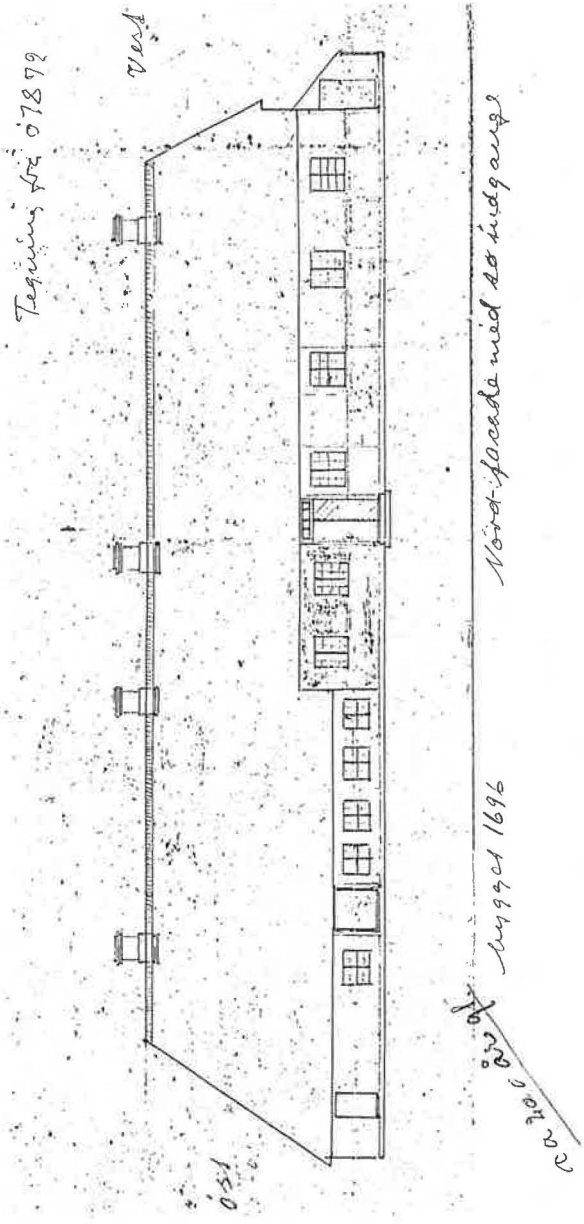
Med hensyn til moderne standard ville præstegården, som vi boede i, ikke på nogen måde imødekomme de nødvendige sanitære krav, men sammenlignet med bondehjemmene var vort hjem i særklasse.

Omstående facadetegning og grundplan til Veggerby præstegård hører helt klart sammen med følgende erklæring i liber daticus (præstens kaldsbog, d.v.s. den bog, hvori indehaveren af et præstekald indfører optegnelser bl. a. om præstegårdens bygninger, om legater i pastoratet o. lign.).

Efter opfordring fra sognepræst Friis til Veggerby-Bislev bevidnes herved, at vi i dag har taget syn over Veggerby præstegård og fundet den ved samme våningshus foretagne ombygning og sammes indretning smukt og godt udført alt overensstemmende med det i sin tid indsendte forslag, 27/6 1873. Niels V. B. Albrektsen. P. Chr. Oddershede. J. P. Rasmussen. Det er altså Ulriks barndomshjem, rammen om det præstegårdsliv, han beskriver med så stor pietet. Mindre forskelle må tilskrives afstanden i tid mellem tegning og beskrivelse. Når det angives, at bygningen er 200 år gammel, rammer det kun lidt ved siden af, da den gamle præstegård blev opbygget efter en brand i 1698.

Den blev 1958 erstattet af den nuværende moderne præstebolig. Den blev bygget en vejs bredde syd for og parallelt med den gamle præstegård.

Vort stuehus i et stokværk må have været i det mindste 125 fod langt og 30 fod bredt, da det indeholdt 17 værelser. Der var en indgang på vestsiden og to på østsiden. Hoveddøren åbnede ind til en snæver forhal, der blev brugt som garderobe for overtøj og træsko. Bønderne satte altid deres træsko i dette rum og gik ind i faders kontor i strømpefodder. Ved en særlig lejlighed, mens nogle af dem var til møde med fader, morede jeg mig sammen med en kammerat med den lange række af træsko. Vi blandede dem, så da bønderne kom ud, var der ikke et eneste par, der passede sammen. Dette vakte røre og vrede ord, og fader kom til og bad dem ordne sagen udenfor. Ved at skjule os undgik vi mistanke og straf. I hallen var der tre døre: en ledte til en dagligstue, en til faders studereværelse og en til et soveværelse. Gennem dette soveværelse kom man

ind i to andre soveværelser, som var i bygningens sydende. En dør i dagligstuen ledte til et andet soveværelse, mens en anden dør ledte til en meget stor spisestue, hvor fader og moder indtog deres måltider sammen med de ældre børn. Døren i den ene ende af spisestuen åbnede ind til en stor dagligstue, som var en tilbygning til den lange hovedbygning, der fik bygningen til at tage sig ud som T-formet. Denne dagligstue blev kun brugt om sommeren, da den ikke havde nogen ovn. Der var mange vinduer og en glasdør ud mod en blomsterhave, og den blev derfor kaldt havestuen.

Fra spisestuen gik man også ind i det værelse, der blev brugt til skole- og legestue og som spisestue for os små børn.

Tjenestepigerne og gartneren havde også en speciel folkestue, hvor de spiste. Den var fattigt udstyret med møbler. I forbindelse med disse rum var der et spisekammer og et køkken samt et udstrakt rum, som blev kaldt bryggerset. Det blev brugt til vask, slagtning og ølbrygning. Gulvet var her af små granitsten, der var passet sammen og stampede i jorden (stenpikning). I et hjørne af bryggerset var der en stor jernkedel indmuret i sten. Den var omtrent 4 fod i diameter og i dybden og med et ildsted under. Den brugtes udelukkende til at varme vand til slagtning og vask. At vaske tøj var ikke nogen let proces, for endog vaskebræt var ukendt. Tøjet blev gnedet mellem hænderne. Vaskevandet blev ledet ud i køkkenhaven gennem et hul i muren. Tøjet blev rullet på en kraftig trækonstruktion kaldet „rullen”. Den gjorde godt arbejde, men var streng at håndtere, og det krævede en mands styrke at trække den frem og tilbage.

Loftet på vort stuehus blev brugt som kornmagasin. Dette var skik på de fleste gårde, da loftet udgjorde det tørreste opbevaringssted for korn på hele gården. Kornet blev spredt ud i et lag på omkring en fods tykkelse og skulle kastes om ca. hver tiende dag for at forhindre mugning. Faders forpagter boede i et lille hus, hvor der ikke var plads til kornet, så fader tillod ham at opmagasinere en god del af det på vort loft. Jeg kan stadig se for mig forpagteren med en sæk rug på nakken, mens han gik op ad loftstrappen.

Til at varme huset op havde vi fire kakkellovne foruden komfuret, og de var næsten altid i brug samtidig. Det krævede en masse brændsel, hvilket for det meste var tørv, som var det mest brugte brændsel på den egn.

Da fader havde bortforpagtet gårdens landbrug, havde han forbeholdt sig at kunne grave de tørv, han behøvede. Tørvejorden fandtes i varierende dybde fra fire til seks fod på præstegårdens område.

Vor måde at leve på var i høj grad forskellig fra den amerikanske. På grund af den store familie anvendte moder megen tid med at strikke strømper og undertøj og med at stoppe og lappe for hele familien. Hun blev ekspert på dette område - hun var således i stand til at strikke en hel strømpe på en dag.

Hun var så optaget af at sy og reparere børnenes tøj, at hun aldrig gav sig af med madlavning eller andet husarbejde. Hendes eneste adspredelse var at dyrke blomster. Hun underviste gartneren og var meget stolt af sine blomster.

Et besøg i præstegårdshaven opleves som en historisk vandring. Præstegården ligger idyllisk i landskabet mellem den lave søbundsslette, der strækker sig mod horisonten i syd og det kuperede moræneland i nord. Der er endnu mange træer i haven, der var store, da fru Friis gik og puslede om sine blomster og fandt hvile i naturen. Efter årringstællinger skal de gamle kæmper være plantet o. 1850, da hr. Magdalus Brorson var præst i Veggerby.

Han var slægtning af den salmedigtende biskop H. A. Brorson i Ribe.

Husførelsen var overladt til mine ældre søstre. Hver af dem havde ansvaret for de yngste børn i mindst et år. Der var altid en tjenestepige, som gjorde grovere arbejde som at vaske op, bage eller gøre rent. Men alligevel var det her som i alle hjem, at omsorgen for børnene faldt på moderen. Hun kendte sandelig til problemer. Således husker jeg, at vi alle tolv lå med skarlagensfeber på en gang.

Der var fem af os små, tre søstre og to brødre, som udgjorde bagtroppen af søskendeflokken. Vi spiste ikke frokost eller aftensmad i den store spisestue sammen med vore forældre og de ældre brødre og søstre, men blev i skolestuen under opsyn af en ældre søster. Vore måltider der bestod af byggrød eller havrevælling og mælk og brød, men absolut ingen kaffe eller the. Efter aftensmåltidet gik vi altid i seng, men ikke før vi havde kysset fader og moder godnat og fremsagt vor aftenbøn.

Middagsmåltidet var en vigtig sag, for det var den eneste tid, hele familien var samlet. Vi børn bad efter tur bordbøn før og efter måltidet, ligesom fader og moder gjorde, når det var deres tur. (Da Ulrik Friis fik sin egen familie i Canogan, brugte han den samme bøn. I hans optegnelser er den gengivet på dansk: „Velsign vort hus, velsign vort bord, velsign den hele arme jord. Velsign os med din milde hånd. Gud, Fader, Søn og Helligånd”). Middagsmåltidet bestod af to forskellige retter. Den første var af den karakter, at den måtte spises med ske. Den anden var mere solid føde, såsom kød eller fisk, ost og somme tider grønsager. Af søbemaden var der mange variationer, som kærnemælksuppe, sødsuppe, mælkesuppe og ølsuppe. Denne var i virkeligheden lavet af hjemmebrygget øl, i hvilket hele stykker rugbrød var blevet kogt, indtil blandingen blev tyk. Så blev den sødet med sirup og serveret med fløde. Denne ret, kaldet „øllebrød”, blev spist af alle. Salater, rå frugt og grønsager var fremmede gæster på vort bord. Den stående lørdagsmenu var øllebrød og pandekager.

For di vore forældre var så optaget af deres arbejde, havde vi yngre børn meget lidt kontakt med dem, og det var i virkeligheden ikke dem, der opdrog os. Det ansvar var lagt på mine ældre søstre. De overvågede vor leg, fortalte os historier og lærte os vore bønner. Der var aldrig skænderier mellem os, men hvis vi var uartige, satte de os i rette.

Hvis de mente, at straf var nødvendig, sendte de os til faders kontor, hvor vore problemer kom frem, og hvor han afgjorde sagerne. Når jeg

tænker tilbage, kan jeg se, at fader havde en god dømmekraft. Engang sendte han bud efter mig, og da jeg forsigtig og angergiven trådte ind, sad han ved sit skrivebord. Med frygtsom stemme sagde jeg: „Her er jeg, far”. Han svarede ikke, men tog en hasselkæp på omkring 2 fod op af en skuffe. Han gik hen imod mig med stokken i hånden. „Ulrik”, sagde han, „du har været en uartig dreng den sidste tid. Jeg bad Peter skære mig denne hasselkæp til at banke dig med, men din søster fortæller mig nu, at du er en god dreng, så jeg får ikke mere brug for den. Derfor giver jeg dig nu kæppen, og du må gøre med den, hvad du vil”. Jeg husker tydeligt, at jeg gik hulkende ud af faders kontor, og da døren var lukket, gemte jeg kæppen under min trøje. Jeg skyndte mig derpå hen til den fjerneste ende af frugthaven og skjulte mig bag et stort æbletræ, hvor jeg var sikker på, at ingen kunne se mig. Først prøvede jeg at brække stokken i små stykker, men da det syntes umuligt, trak jeg min lille lommekniv frem, og ved at bøje og skære i stokken lykkedes det mig at bryde den i fire stykker. Jeg skrabadet nu en rende i jorden og begravede stokken; først da dette var gjort, holdt jeg op med at græde. Hvis det var fars hensigt at afprøve en ny form for disciplin, virkede den efter hensigten. Jeg må have begravet noget af min uartighed sammen med stokken, for jeg blev aldrig mere kaldt til fader for at blive straffet.

Mine ældre søstre var også til stor hjælp for min fader på anden måde. På grund af sin blindhed var han tvunget til at huske hele den kirkelige handling incl. kapitler fra bibelen, bekendtgørelser og prædiken.

For at hjælpe ham med at forberede søndagsprædiken læste de bibeltæsterne og bønnerne fra bønnebogen hver lørdag. Når jeg tænker derpå, må jeg altid beundre fader for hans evne til at huske et helt kapitel fra bibelen ved at få det læst højt, langsomt to gange. Han kunne så gentage det til min søster med kun få fejltagelser, som hun så rettede. I næste omgang gentog han ordene uden fejl.

På grund af at han var seende, da han første gang blev udnævnt til præst, gjorde det ingen forskel for myndighederne, at han havde mistet sit syn, når han blot passede sit embede.

En af mine søstre, Karoline, var hans sekretær og mest duelige hjælper, så længe han levede. Ud over at være i stand til at tage diktat af hans fortællinger, artikler og breve, kunne hun synge de sange, han komponerede. Hun og fire af vore andre søstre havde anlæg for at skrive poesi og

sange, men de udnyttede ikke deres evner dertil, som min ældste broder, Jørgen Lønborg. Han skrev hovedsagelig om arkæologi.

Fader var en af de frisindede præster i Danmark. Han brugte historiske romaner som middel til at påpege sociale, politiske og økonomiske onder. I 1864 skrev han kritisk om regeringens håndtering af krigen. Det er nu accepteret som en kendsgerning, at hadet mellem danskere og tyskere var et resultat af denne uretfærdige krig. Dette had kom til udtryk ved, at forældre for at straffe deres børn truede med at sende dem til Tyskland eller lade Bismarck komme og tage dem.

Under anden verdenskrig var faders bøger på Hitlers liste over forbudte bøger. Tre af mine søstre fik læreruddannelse, og fader beholdt en af dem hjemme til at undervise os fem små og samtidig nogle børn fra sognet, der deltog som betalende elever. På den tid var privatskoler meget almindelige. Til trods for at der var undervisningspligt, og at der ikke blev givet tilskud til privatundervisning. Det var tilladt for personer med eksamensbevis at starte deres egen betalings-skole. Dog med tilsyn fra det offentlige. Sådanne ordninger sparede det offentlige for udgifter. Noget andet var, at sådanne private betalings-skoler nok appellerede til forfængeligheden hos de mere aristokratiske familier.

Skolegang i Aalborg.

Efter faders død flyttede vi sammen med moder til Aalborg. Jeg var da 11 år. Grunden til at vi flyttede til Aalborg, var ikke blot faders tidlige død, men også hans kautionsgæld. Da en af hans søstre havde giftet sig, havde hendes mand købt sig ind i et handelshus. Han havde bedt fader og en ældre broder om at kautionere for sig. I 1869 gik han konkurs, og fader måtte svare til beløbet og betale renter og afdrag. Gælden var ikke betalt ud ved hans død, og moder var derfor nødt til at overgive alt, hvad hun ejede, til skifteretten, som solgte alt indbo, endog hendes køkkenredskaber. Mor fik dog af boet 200 kr., som hun brugte til at købe, hvad hun kunne, på auktionen. Hun brugte denne ret til at tilbagekøbe nogle nødvendige ting og nogle af møblerne, som var hende særlig kære. Denne auktionsscene har jeg siden aldrig kunnet glemme.

På grund af denne alvorlige tingenes tilstand startede min ældste søster en pogeskole i Aalborg, og jeg blev indskrevet i en kommuneskole, hvor

der var 400 børn. Der var to sådanne skoler; en, som blev kaldt den frie skole, som alle fattige børn gik i, og en anden kaldt betalingskolen. Den eneste forskel var, at i den sidste lærte man engelsk og tysk, og der skulle betales 1,45 kr. om måneden. Der var 5 klasser, og jeg blev sat i den fjerde. Skolen begyndte kl. 8 om morgenen. Der var et ophold på 5 minutter ved slutningen af hver time undtagen kl. 10, da vi havde fri et kvarter til at spise vor formiddagsmad. Hver klasse havde sin egen lærer. Skolen sluttede kl. 4. I undervisningen blev der lagt vægt på læsning, regning og skrivning. I femte klasse havde vi tysk, engelsk og dansk stil, skønskrivning, aritmetik, tegning og geografi. Desuden Danmarks-, verdens- og bibelhistorie, læsning, naturhistorie, fysik og sang.

Jeg brød mig ikke om engelsk og tysk, før jeg senere kom til Amerika, hvor det, jeg havde lært i skolen, var en stor hjælp for mig. Vor karaktergivning gik fra 0 til 5. 0 betegnedes slet, 1 betegnedes mådelig o.s.v. Et plus, d.v.s. en halv karakter kunne blive tilføjet. Alle karakterer blev skrevet op i to karakterbøger. En af dem blev på skolen, mens den anden blev sendt med hjem hver lørdag til forældrenes underskrift. Den skulle afleveres igen om mandagen. Ved udgangen af hver måned blev disse karakterer lagt sammen for at afgøre, hvilken elev der havde det højeste gennemsnit. Der var sjældent mere end tredive elever i en klasse. De elever, der havde de højeste karakterer, fik tildelt det ærefulde hverv at være duks. Det gav ret til at blive i klasseværelset i frikvarteret. Duksens pligter bestod i at omdele stile- eller skrivebøger eller tavler til aritmetik til hvert bord og siden samle dem sammen efter hver time. Såfremt læreren var nogle minutter forsinket, overtog duksen opsynet og var forpligtet til at skrive navnene på de elever, der var støjende eller uartige, op på den sorte tavle. Når så læreren ankom, vidste vi alle, at retfærdigheden ville ske fyldest. Den almindelige måde at håndhæve justitsen på var at give anmærkninger af plus eller minus i overensstemmelse med forseelsens størrelse. Et plus betød straf givet i skolen og blev alene noteret i skolens karakterbog, hvorimod et minus betød, at straffen skulle gives hjemme, og den blev noteret i begge bøger med en forklaring til elevens forældre.

I første omgang ville læreren kalde synderen op til sit kateder, hvor han havde et to og en halv fod langt spanskrør, ca. to trediedel tomme tykt. Han ville befale drengen at bukke sig. Somme tider, når der var tale om

en stor dreng, ville læreren anbringe sin venstre hånd over drengens nakke, mens han gav ham to, tre eller fire hårde slag. Mindre drenge blev holdt med hovedet mellem lærerens ben over knæene. Med den venstre hånd tog han fat i drengens bukser for at holde ham oppe, mens han med den højre slog sit offer. For firs år siden troede mange fædre, at en dreng ikke blev rigtigt opdraget, hvis han ikke i sin barndom havde fået en rimelig mængde klø. Jeg tror, at det var derfor, at nogle lærere gav drengene valget mellem et minus eller et plus i karakterbogen. Drengene valgte næsten altid plus. Jeg kendte kun to lærere, der aldrig kunne finde på at uddele klø. De to var meget afholdte. Her er kun beskrevet kommuneskoler i en større by. Landsbyskolerne var i flere henseender anderledes. Her boede læreren i skolehuset. Piger og drenge sad endog sammen i skolen. Der blev ikke givet karakterer med plus og minus, men masser af klø. Datidens strenge disciplin er nok skyld i, at skolen ikke dengang var så populær hos børnene, som skolen er i staten Washington i dag.

Der skal også nævnes noget om den fysiske opdragelse. Vi fik egentlig to timers militærøvelser under kommando af to sergenter fra et regiment, stationeret i byen. For at lære at omgås skydevåben blev vi udstyret med trægeværer. Om sommeren fik vi ingen militær træning, men blev undervist i svømning af de samme to sergenter. Alle drengene - store og små - gik ud på en planke til en stor platform, som flød i havnen. Enhver begynder havde et sikkerhedsbælte omkring livet, hvortil var bundet et langt reb. Sergenten eller en af de mere erfarne svømmere holdt en 3 meter lang stang med et todelt endestykke, hvorigennem rebet var trukket til drengens bælte. Dette arrangement holdt drengen oppe i vandet, som i den del af havnen var 30 fod dybt. Da der var to klasser på 30 eller 28 drenge, der blev undervist samtidig, var der hele tiden et antal drenge, der holdt i rebene, mens andre lærte svømmetage. Når vi kunne svømme uden brug af rebet, fik vi et korkbælte og måtte svømme frit. Vi fortsatte på den måde, indtil vi fik selvtillid i vandet. Så blev sikkerhedsbælte og reb igen spændt på, og vi øvede os, indtil vi følte os i stand til at tage 100 meter svømmeprøve. Denne anden gang blev rebet udelukkende brugt som sikkerhed. Bestod vi prøven, blev bæltet fjernet, og vi var frisvømmere. På grund af alle disse forsigtighedsregler var drukning uhørt.

Engang, da jeg stod på kajen og fiskede i havnen, gled jeg og faldt i med fiskestang og det hele. Skønt jeg ikke havde taget frisvømmerprøve, havde jeg lært at klare mig i vandet og svømmede hen til en trappe. Da jeg kravlede op, stod der to politibetjente. De formanede mig til at være mere forsigtig.

I en alder af fjorten år var jeg gået gennem de otte klasser og blev konfirmeret i den lutherske kirke.

Dengang var det almindeligt, at en dreng ved konfirmationen valgte sin livsbeskæftigelse. Mit valg var sandsynligvis bestemt af mine tidligere oplevelser, når jeg var gået med far fra gård til gård på sygebesøg. Jeg var blevet så optaget af landlivet, grønne enge og kvæg, bølgende kornmarker og kanekørsel om vinteren, at jeg nu på denne baggrund valgte landbruget.

Min moder skaffede mig en læreplads og forsynede mig med de nødvendige klæder. Jeg skulle ikke have nogen løn, men kost, husly og vask. Jeg fik også lejlighed til at bo sammen med familien, hvad tjenestefolkene ellers ikke gjorde. De spiste i et værelse for sig selv og fik ringere kost end familien. For eksempel fik jeg serveret smørrebrød med smør og ost og somme tider en tynd skive med kød, mens tjenestefolkene almindeligvis fik fedt, rugbrød og hjemmebrygget øl. Ingen drak vand, men enten øl eller mælkevand, en blanding af halvt mælk og halvt vand. Det blev brugt af alle, og år senere drak vi det i høsttiden på min farm i Amerika. Det sted, hvor jeg var elev, var en almindelig dansk bondegård, typisk for den tid. Karlene sov i et uopvarmet rum, som lå op til hestestalden. Jeg gjorde faktisk samme arbejde som karlene, men fik ingen løn i penge. Jeg blev der i to år og lærte almindeligt landbrug. Derpå lærte jeg mejeribrug på et stort mælkeri. Betingelserne her var med hensyn til løn og ophold de samme. Arbejdet bestod i at passe kørner. De blev fodret otte gange om dagen. Den første fodring kl. fire om morgenen og den sidste kl. otte om aftenen. Morgenfoderet bestod af halm og aftenfoderet af hør. De seks andre fodringer bestod af korn, hakkelse, turnips eller gulerødder, bomuldsfrøkager eller hørfrøkager importeret fra U.S.A. Jeg havde ikke noget med udmugningen at gøre. Dette arbejde blev udført af en røgter. Skønt jeg ikke tjente en øre, var jeg heldig. Mange måtte betale fra et hundrede og halvtreds til tusinde kroner for det samme. Dengang fandtes der ingen landbrugsskoler.

Skønt jeg i en alder af sytten år havde lært en del om landbrug, havde jeg ingen kapital til at købe ejendom for. Samtidig var der ingen vellønnede stillinger at få. Disse omstændigheder tilskyndede min moder til at søge råd hos sin lovlige rådgiver, som også var en nær ven. Han mente, at jeg blev nødt til at tage til Amerika.

Man fortalte mig, at jeg ville blive godt modtaget af „the ”Yankees”, tjene gode penge og få mulighed for at få gratis jord til en farm. Dette tiltalte mig, for hidtil havde jeg ikke tjent en krone, og jeg ønskede ikke længere at være en byrde for min moder. Hun lånte pengene til en billet til Chicago. Nogle af hendes danske venner havde slægtninge, der boede halvtreds miles syd for denne by. Men før jeg tog af sted, aflagde jeg besøg hos venner og slægtninge i nærheden af København. Min ældste broder havde nedsat sig som tandlæge og havde allerede erhvervet sig ry som forfatter. Han gav mig nogle gode råd. „Der er en mængde onde folk derovre”, sagde han, „og mange af dem er nok kun halvt civiliserede, men der må også være gode og veluddannede folk, for alle opfindelser af tandlægeudstyr kommer fra Amerika. Jeg foreslår, at du tager kontakt med nogle tandlæger og slutter venskab med dem. De kunne måske hjælpe dig med at komme i gang”.

Senere, da jeg kom til landet, mødte jeg gode folk og fik mange venner, men ingen af dem var tandlæger. Måske ville jeg have været bedre faren, om jeg havde mødt nogle tandlæger, men øjensynlig gjorde det sene bekendtskab mig ingen skade, for i en alder af halvfjerds knækkede jeg stadig hasselnødder med mine tænder, og i en alder af seks og halvfjerds havde jeg kun en fyldning og havde kun tabt visdomstænderne. .

Rejsen til Amerika.

Med sin billet og tyve dollars i lommen forlod Ulrik Friis København den 1. maj 1884 med emigrantskibet „Tingvalla”. Han blev godt modtaget af familien Sass i Illinois, som var hans første rejsemål. De skaffede ham arbejde hos en James Bridge, der havde to jævnaldrende sønner. Ulrik blev straks behandlet som en af familien og sluttede nært venskab med en af sønnerne. Det fik ham til at føle, at det var i Amerika, han hørte til.

Arbejdet gik let på grund af de mange maskiner, der stod til rådighed, og arbejdstiden var kortere. Også lønnen og kosten var bedre end hjemme. Da Ulrik havde haft arbejde på forskellige farme og havde lært sproget, besluttede han at rejse vestpå. Da han meddelte J. Sass sin beslutning, sagde denne: „Da vi kom til Illinois for tredive år siden, var nybyggerne mere eller mindre kriminelle, men da der kom ordentlige folk østfra, forlod de kriminelle egnen. Det er min mening, at hvis du går mod vest, vil du finde dem der”.

Men Ulrik holdt fast ved sin beslutning og arbejdede sig mod vest som Hobo. Det var navnet på de folk, der rejste rundt til steder, hvor der var gode penge at tjene, navnlig ved hårdt arbejde med at anlægge jernbaner og tunneller. Det var dels vagabonder, der drak pengene op, dels folk som Ulrik, der sparede penge op for at blive farmere ved at tage nyt jomfrueligt land under plov.

Ulrik var kommet til skade ved arbejdet i en tunnel, og da han havde samlet 300 dollars, drog han nordpå sammen med fire tyskere, der også var blevet trætte af det farlige arbejde. Deres mål var Okanogan Country, i staten Washington, der netop var købt fra indianerne og åbnet for hvide med ret til at tage 160 acres land ind til dyrkning og ret til at bygge derpå. Her tog Ulrik land og byggede sig en hytte af træstammer.

U. E. Friis i en alder af halvfjerds år.

Nybyggerlivet var hårdt og slidsomt, men Ulrik var stor og stærk og gik på med den rette pionerånd. De første år boede han alene i sin blokhytte, men 1889 sluttede broderen Thorvald sig til ham, og de havde et udmærket samarbejde, indtil Ulrik 1891 giftede sig med sin kusine Anne Friis. Det var efter megen tøven, han sendte sit frierbrev hjem til Danmark. Han havde kun mødt hende nogle få gange og frygtede, at hun ville afslå at dele det hårde nybyggerliv med ham. Svaret blev et ja, og det blev et meget lykkeligt ægteskab. Sammen opbyggede de en stor farm, som nu ejes af en sønnesøn. I ægteskabet fødtes syv børn, der voksede op som indfødte amerikanere. Ulrik blev efterhånden en førerskikkelse for sin egn. Han gik således i spidsen med hensyn til at udvikle det primitive nybyggersamfund. Han virkede energisk for oprettelsen af en skole, fik oprettet en bogklub, landbrugsorganisationer o.s.v. Han var efterhånden blevet så kendt med det engelske sprog, at han skrev artikler om pionertiden og politiske emner.

Hans største bedrift var dog, at han efter at være fyldt halvfjerds skrev en erindringsbog*, der i kraft af sit emne og hans medfødte fortællekunst har placeret ham som en af de store indenfor den amerikanske pionerlitteratur.

Det er på denne baggrund, at følgende smukke ord er knyttet til hans eftermæle „Personer af Ulrik Friis' støbning er det kildevæld, hvorfra Amerikas storhed udspringer, og deres livshistorie er det amerikanske folks virkelige historie”.

**) From Copenhagen to Okanogan.*

Litteratur:

From Copenhagen to Okanogan ved Ulrich Engelhart Fries.

Dagbogsoptegnelser af pastor J. J. F. Friis, Horne - efter originale håndskrevne optegnelser.

Vor slægt så vidt den kendes. Af Thorvald Friis (privat udgivet).

Af pastor Friis' optegnelser - ved P. Christensen, Tornby. Vendsysselske Årbøger 1950.

J. J. F. Friis, præst til Horne Asdal, ved Aug. F. Schmidt. Vendsysselske Årbøger 1933.

Veggerby pastorats kirkebøger og Liber Daticus samt mundtlige meddelelser af pastor E. Dalum, forhenværende præst i Veggerby.

Litteratur om Himmerland og Kjær Herred 1988-89.

Ved bibliotekar Jeppe Hansen, Det Nordjyske Landsbibliotek.

Fortegnelsen omfatter litteratur, som er udkommet i 1988-89, suppleret med enkelte titler fra tidligere år.

Artikler i *Fra Himmerland og Kjær Herred* er ikke medtaget. Periodiske publikationer medtages kun første gang, de udkommer.

Det Nordjyske Landsbibliotek modtager gerne meddelelser om manglende titler.

Himmerland og Kjær Herred i almindelighed.

Andersen, Per: Undersøgelse af protozooplankton i Limfjorden 1985. Viborg Amtskommune. Miljøkontoret, 1986. 50 sider, illustreret. (LFK-Rapport, 35).

Barn af Himmerland. Lions Clubber i Himmerland, 1987-89. Bd. 5-6. (228 + 220 sider), illustreret.

Birklund, Jørgen: Overvågning af Kattegat, Øresund og Køge Bugt i 1987. Rapport til Hovedstadsrådet. Hovedstadsrådet, 1989. Bd. 1-2 (111 + 240 sider), illustreret.

Bislev, Claus og Poul Hansen: Status og udvikling i den nordjyske jern- og metalindustri. NORDTEK-Forskningsprogrammet, 1987. 29 sider.

Bråten, Jens: Kimbrerne. Eget forlag, 1988. 138 sider, illustreret.

Danske Kunsthåndværkeres Landsforbund, Nordjylland 1988. Red.: Hanne Pedersen. Hjørring Kunstmuseum, 1988. 44 sider, illustreret.

Geertz-Hansen, Peter og Jes Dolby: Udsætningsplan for mindre vandsystemer mellem Mariager Fjord (incl.) og Limfjorden, distrikt 16 - vandsystem 1-22a. Danmarks Fiskeri- og Havundersøgelser, 1989. 15 sider + 1 kortbilag. (DFH-Rapport, 1989:346).

Gelsing, Lars og Asger Brændgaard: Elektroindustrielle miljøer i Nordjylland. Aalborg Universitetscenter. Institut for Produktion, 1988. 53 sider, illustreret.

Glatføre-varslings-anlæg. Forslag til koordinering, anskaffelse og placering af automatiske varslingsanlæg for glat føre i Århus, Viborg og Nordjyllands Amter. Vejdirektoratet, 1988. 46 sider, illustreret.

Godstransport i Nordjylland. En undersøgelse af godsstrømme, transportadfærd og fremtidens krav til transportsektoren. Nordjysk Transportklub, 1988. 182 sider, illustreret + bilagsrapport (113 sider, illustreret).

Himmerlandske rids. Red.: Eva Auken. Forsikringssselskabet Himmerland (Jysk Lokalhistorisk Forlag), 1988. 192 sider, illustreret.

- Hjorth Rasmussen, Alan*: Din fisk - min fisk. Synspunkter på genopbygningen af fiskebestanden og den økologiske balance i Limfjorden og andre danske fjordområder. Limfjordscentret, 1988. 24 sider, illustreret.
- Lund, Reinhard og Jørgen G. Rasmussen*: Erhvervsudviklingsnetværk. Aalborg Universitetscenter. Institut for Produktion, 1988. 27 sider.
- Nielsen, Flemming*: Tegl i Nordjylland. Teka-Tegl, 1988. Bd. 1 (Fremstilling og anvendelse o. 1200-1800. 23 sider), illustreret.
- Nørrejyllands Gensidige Søforsikringsforening 1884-1984*. 1984. 26 sider, illustreret.
- Olrik, Kirsten*: Limfjordens planteplankton 1985. Viborg Amtskommune. Miljøkontoret, 1986. 52 sider, illustreret + 5 bilag (19 sider). (LFK-Rapport, 34).
- Riismøller, Peter*: En himmerlandsbog. Kulturhistorisk Forening for Nordjylland (Aalborg Universitetsforlag), 1988. 235 sider, illustreret.
- Skødt, Inge*: Krigsbørn i Danmark: en socialpædagogisk rapport om arbejdet med flygtningebørn fra Libanon. Dansk Flygtningehjælp. Nordjyllands Afdeling, 1988. 72 sider, illustreret.
- Wegner, Nils*: Spærringer i Simested Å-systemet & mindre tilløb til Lovns Bredning og Hjarbæk Fjord i Møldrup Kommune, Viborg Amt. Udarbejdet af Hansen & Wegner. Viborg Amtskommune, 1988. 54 + 4 sider, illustreret. (Vand- og Miljøvæsenets Rapport, 1988:84).
- Weitze, H. J.*: Vendsyssel - havfødt og sandblæst. 3. oplag. Geografforlaget, 1988. 53 sider, illustreret. (Org.: 1984).
- Wohlfahrt, Eske*: Pennalhuset: fartøj og fiskeri på Limfjorden. Limfjordsmuseet/Fiskeri- og Søfartsmuseet, 1988. 95 sider, illustreret. (Fiskeri- og Søfartsmuseets Maritime Skrifter, 14).

Amtskommunale publikationer.

00. *Byudvikling, bolig- og miljøforanstaltninger.*
- Bjerregaard, Ole*: Strandenge ved Limfjorden. 1988. 134 sider, illustreret.
- Frikommuneregulativ nr. 5 for Nordjyllands Amtskommune*. 1987. 8 sider.
- Hvor og Hvem i Den Offentlige Sektor*. 1989- . (Årlig).
- Kattegat 1982-85*. Vandkvalitetsdata fra Nordjyllands Amtskommunes Kattegat Kyst 1982-85. 1987. Bd. 1-4 (Hovedrapport: 87 sider + Resume: 21 sider + Bilagsdel, 1-2: 216 + 214 sider), illustreret. (Miljøprojekt, 1987:3).
- Regionplanlægning i Nordjyllands Amt*. 1989. Bd. 19 (Forslag til regionplantillæg 1989-2001: 84 sider + 8 tavler), illustreret.
03. *Undervisning og kultur.*
- Forsøg i seksualundervisning*. En rapport om seksualundervisning i 9. klasse. Vraa Realskole/Aalborg Sygehus Nord/Danmarks Jordemoderskole, afd. i Aalborg, 1988. 23 sider, illustreret.
- Uddannelses- og erhvervsønsker blandt ledige kvinder over 35 år i Nordjyllands Amtskommune*. 1988. 96 sider, illustreret.

05. Social- og sundhedsvæsen.

Baggrundsteam rapport om et 2-årigt forsøgsprojekt. 1988. 24 sider.

Müller, Bodil: Unge, fritid og rusmidler. En undersøgelse af skoleelevers fritid og deres forbrug af rusmidler. 1988. 118 sider, illustreret.

Salomonsen, Per: Udflytning af psykisk udviklingshæmmede: en evaluering af udflytningen fra Hammer Bakker i Nordjyllands Amt. 1988. 60 sider.

*Enkelte lokaliteter:**Als*

Olympia, Øster Hurup 1938-1988. 1988. 26 sider, illustreret.

Bislev

Hyldegård, Inger Marie: Hedegård - et træbygget borganlæg fra 1300-tallet. (Hikuin, 1988, s. 253-260).

Brovst

Breidahl, Gudrun m.fl.: Fælles kamp for hyttens børn. SID Brovst 1918-1988. SID Brovst Afdeling, 1988. 120 sider, illustreret.

Brovst Vandværk I/S. 85 år. 1903-1988. Brovst Vandværk, 1988. 45 sider, illustreret.

Ferslev

Råstofkortlægning i Aalborg Kommune: Mjels. Nordjyllands Amtskommune. Forvaltningen for Teknik og Miljø. Landskabskontoret, 1989. 21 sider. (Råstofkortlægningens Fase 2. Rapport, 2).

Gunderup

Bjørnbak, Thomas: Fjellerad Højskole 1866-1870. Bearbejdet af Poul Erik Kristensen. Ny udgave. Feder-Kristensen, 1988. 36 sider. (Org.: 1870).

En slægt fra Gunderup Sogn. Forfædre og efterkommere efter Niels Jensen og Mette Sørensdatter. Familiens Slægtshistorie, 198?. 35 + 228 sider, illustreret.

Hadsund

Erhvervskontakt. Evaluering af to forsøg. Kommunernes Landsforening/Administrationsdepartementet/Statens Informationstjeneste, 1988. 54 sider. (Forsøg i Gladsaxe og Hadsund).

Hammer

50 - 1938-1988 - Jubilæum, Grindsted IF. Red.: Hans Jørgen Nielsen. Grindsted Idrætsforening, 1988. 40 sider, illustreret.

Aalborg. Magistratens 2. Afdeling: Planer om 3 affaldsdepoter. 1986. Folder, illustreret.

Hobro

Andelsmejeriet Sædager. 100 års jubilæum 1888-1988. Sædager Andelsmejeri, 1988. 18 sider, illustreret.

Hobro Idræts Klub gennem 75 år. 1913-1988. Hobro Idræts Klub, 1988. 192 sider, illustreret.

Nørgaard, Henny og Jørgen Langdahl: Temaorienteret/tværfaglig undervisning - 6.-7. klassetrin: Hvorum Skole, skoleåret 1986-87, 1987-88. Hobro Kommune. Undervisnings- og Kulturforvaltningen, 1988. 62 sider, illustreret.

Hvalpsund

Hvalpsund Fodercentral festskrift. 1963 - 25 - 1988. Hvalpsund Fodercentral, 1988. 28 sider, illustreret.

Lindholm

Skov Kristensen, Henrik m.fl.: Angreb på Aalborg og Rye Flyvepladser april-maj 1940. (Henrik Skov Kristensen: Vestallierede luftangreb i Danmark under 2. Verdenskrig, 1988, s. 45-82).

Lovns

Jubilæumsskrift 1963-1988. Lovns-Alstrup Skole, 1988. 28 sider, illustreret.

Løgstør

Schaarup, Peter H. m.fl.: Tilfældet Løgstør - rammer for kommunal erhvervspolitik. Roskilde Universitetscenter. Institut for Miljø, Teknologi og Samfund, 1988. 214 sider, illustreret. (Rapportserien, 1988:6).

Nørresundby

Christensen, Karl: Som vi var. Begivenheder under den tyske besættelse 1940-45. Nexø, 1989. 372 sider. (Bl.a om hans barndom i Nørresundby).

9400-området. Muligheder for en aktiv fritid. Fritidsguide. Red.: Asger Hansen m.fl. 1989. 80 sider.

Kristensen, Poul Erik: Nørresundby bank 1898-1988. Nørresundby Bank, 1988. 177 sider, illustreret.

Nøvling

Samordnet indskoling - Gistrup Skole. Aalborg Kommunale Skolevæsen, 1987-88. (1986/87: Bh.kl.-1. kl. Af Grethe Pedersen m.fl. 1987. 72 sider. - 1987/88: Bh.kl.-1 & 2 kl. Af Anne Merete Jensen m.fl. 1988. 28 sider).

Schøneberg, Linda: Alternativ undervisning. Problemorienteret undervisning. 9. klasse. Aalborg Kommunale Skolevæsen. Gistrup Skole, 1988. 44 sider.

Schøneberg, Linda: Filosofi i sjette. Aalborg Kommunale Skolevæsen. Gistrup Skole, 1988. 40 sider, illustreret.

Oudrup

Råstofkortlægning i Løgstør Kommune, Oudrup. Nordjyllands Amtskommune. Forvaltning for Teknik og Miljø. Landskabskontoret, 1988. 38 + 20 sider, illustreret. (Råstofkortlægningens fase 2. Sand/Grus/Sten. Rapport, 16).

Sejlfjord

Lehmann, Kurt m.fl: Fag- og elevintegration 1987/88: Gudumholm Skole, Sejlfjord Kommune. Skoleforvaltningen, Sejlfjord Kommune, 1988. 87 sider, illustreret.

Lokalhistorie for Sejlfjord Kommune. Feder-Kristensen, 1987/88- . (Tidsskrift, 8 nr. årligt).

Skørping

Jack, Dorte: Rebild. En nationalpark i fare. (Int. med Uffe Lauersen m.fl.). (Samvirke, 1988:4, s. 64-66).

Naldal, Ellen og Jørgen Pedersen: Projekt intensiv indsats overfor mænd med langvarig tilknytning til bistanssystemet. Forsøgsprojekt nr. 37-85/37-1114. Skørping Kommune, 1987. 48 sider + 3 bilag. (Omslagstitel: Så er det bare fast arbejde).

Støvring

Bjerring, Bodil: Kvinders kvalifikationer, ny teknologi og fremtidens industrielle arbejdsmarked i Nordjylland. Delrapport 3: Udviklingstendenser i Sæby og Støvring Kommuner. NORDTEK-Forskningsprogrammet, 1987. 72 sider.

West, Birgitte: Højskolen & arbejdslivet. Foreningen for Folkehøjskoler i Danmark, 1989. 204 sider, illustreret. (Heri bl.a. om Støvring Højskole).

Svenstrup

Kjær Jensen, Hans Christian m.fl.: Fysik i 6. klasse. Svenstrup Skole 1987/88. Aalborg Kommunale Skolevæsen, 1988. 18 sider, illustreret.

Sønder Tranders

Datalære integreret i dansk og matematik. Gug Skole. Forsøgs- og udviklingsarbejde. Aalborg Kommunale Skolevæsen, 1987-88. (1986/87. 1987. 42 sider, illustreret. - 1987/88. 1988. 49 sider, illustreret).

Vadum

Værkstedtsordning. Aalborg Kommunale Skolevæsen. Vadum Skole, 1988. 54 sider, illustreret.

Aalborg

Andersen, Leo: Sidste stik! 3. tværgående tilbagemelding fra børneprojekterne i Bonnet, Aalborg og Silkeborg. Daghøjskolen Silkeborg, 1988. 45 sider, illustreret. (Udviklingsmiljøer for Voksne, 3).

ATA-Projektet: Beskrivelse af forsknings- og udredningsarbejdet ved ATA-Projektet. 1988. 48 sider.

Bülow, Hans: Under anklage. Tiderne skifter, 1989. (Om asbestoseramte på Dansk Eternit-Fabrik i Aalborg).

Cement i 100 år: Aalborg Portland 1889-1989. Aalborg Portland, 1989. 28 sider.

25 år - Lions Club, Aalborg Budolfi. 1964-1989. 1989. 35 sider, illustreret.

Garnisonen. Selskabet for Aalborg Garnisons Historie, 1986- . (Tidsskrift, 4 nr. årligt).

Glasbjerge. En ny antologi fra Aalborghus Gymnasium. Tøbrud, 1988. 207 sider, illustreret. (Skrevet af kursister og elever).

Historien bag Færdigbeton. Færdigbeton Aalborg, 1988. 119 sider, illustreret.

Hjerting, Ingrid: Det hænder, jeg går forbi et hus med bortvendt blik...! (Int. med Aalborgs stadsarkitekt). (Dpa, 1988:5, s. 7-8 + 10-12).

Houman Sørensen, John: Nordtek-CNC-undersøgelsen. (John Houman Sørensen: Kvalifikationsanalyser anvendelighed: tilpasning eller frihedsgrader, 1988, s. 24-26 + bilagsrapport, s. 49-53).

Hurtigere ombygning: NBS-BF seminar 27.-28. oktober 1988 i Aalborg. Red.: Georg Gottschalk. Statens Byggeforskningsinstitut, 1989, illustreret. (SBI-Meddelelse, 72).

Knudsen, Niels: Filialen i Aalborg Øst - en biblioteksevaluering. (Bogens Verden, 1988:1, s. 43-44).

Kroon, Poul: Håndværkerhuset i Aalborg - et center for bevaring af truede håndværksfag og oplæring i glemte håndværksfærdigheder. (Nyt om Forskning, 1988: marts, s. 55-64).

- Michelsen, Tove*: Bibliografi over idrætten i Aalborg. Samvirkende Idrætsforeninger i Aalborg/Lokalhistorisk Arkiv for Aalborg Kommune, 1989. 103 sider, illustreret.
- Michelsen, Tove*: Rørdal arbejderby. Samt historisk baggrund for og beskrivelse af arbejderboligbevægelsen. Danmarks Biblioteksskole. Aalborg, 1985. 108 sider, illustreret. (Hovedopgave).
- Mogens Møller*. Malmö Konsthall, Nordjyllands Kunstmuseum, Stalke Project. Edition Stalke, 1988. 64 sider, illustreret.
- Monies, Finn m.fl.*: Melsen Tryk i Aalborg. Betonelement-foreningen, 1986. 24 sider, illustreret. (Betonelement-Prisen, 1986).
- Mortensen, Poul*: Aalborg Svømmeklub 1913 - 2. maj - 1988. Som ringe i vandet - gennem 75 år. Aalborg Svømmeklub, 1988. 100 sider, illustreret.
- Pedersen, Knud*: Den livsfarlige krig. Om nogle drenge under Besættelsen. 1940-45. Nyt Nordisk Forlag, 1989. 121 sider, illustreret.
- Petersen, Viggo*: Jens Bangs Stenhus og om at bygge og bo i Aalborg på Christian 4s tid. Selskabet for Aalborgs Historie/Aalborg Historiske Museum, 1988. 132 sider, illustreret. (Aalborg-Bogen, 1988).
- Selskabet for Aalborg Garnisons Historie*: Garnisonen: er du interesseret i Aalborg Garnisons historie? - så læs denne folder. 1988? Folder.
- Sæhrimmer*: Thomas Thomsen ---. Red.: Bruno Kjær m.fl. Sæhrimmer, 1988. 64 sider, illustreret.
- Særker Sørensen, Jørn*: Rytterskitser til Christian Firtal. 30 litografier. Sæhrimmer, 1989. 32 sider, illustreret.
- Særker Sørensen, Jørn*: Skulpturer i parken. 48 tegninger. Sæhrimmer, 1989. 48 sider, illustreret.
- Sørensen, Henning*: Aalborgs Boulevard. Et gadegennembrud ved århundredets begyndelse. Eget forlag, 1987. 27 sider, illustreret. (Udarbejdet som hovedopgave ved Jysk Åbent Universitets kursus i lokalhistorie).
- Tandlæge i Aalborg*. Et jubilæumsskrift. Aalborg Tandlæge Selskab, 1988. 78 sider, illustreret.
- Ti stille*. Lyrikcaféen, 1989. 36 sider. (Lokale bidrag).
- Udviklinger - socialpædagogik til tiden?* Red.: Gunnar Jensen m.fl. Aalborg Socialpædagogiske Seminarium, 1988. 123 sider.
- Veggerby, Grethe og Joan Jeppesen*: Rapport fra børnegruppen i Aalborg. Daghøjskolen for Arbejdsløse Kvinder i Aalborg/Daghøjskolen Silkeborg, 1988. 58 sider, illustreret. (Børnegruppen på Daghøjskolen for Arbejdsløse Kvinder i Aalborg, 3).
- Vejgaard Badmintonklub 50 år: jubilæum: 1938-1988*: Vejgaard Badmintonklub stiftet d. 12 sept. 1938. Vejgaard Badmintonklub, 1988. 31 sider, illustreret + 1 tavle.
- Venskabsby-håndbogen*. Af Lars Abel m.fl. Kommuneinformation, 1988. 75 sider, illustreret. (Heri artikler om Aalborg).
- Aalborg KFUMs Idrætsklub 1938-88*. 1988. 34 sider, illustreret.
- Aalborgs historie. Bd. 2*: Aalborg under krise og højkonjunktur fra 1534 til 1680. Af Lars Tvede-Jensen m.fl. Aalborg Kommune, 1988. 387 sider, illustreret.

Års

Bidstrup, Julius: Aars 1887 omkring Gendarmslaget. Vesthimmerlands Museum, 1987. 64 sider, illustreret.

Aalborg. Kommunale publikationer.

1. *Magistrat: Borgmesterkontoret:*
Møller-Knudsen, B.: C.A.K. Klubben for cheffunktionærer ved Aalborg Kommune 1948-1988. C.A.K., 1988. 47 sider, illustreret.
2. *Magistrat: Teknisk Forvaltning:*
Aalborg. Parkforvaltningen.: Aalborg Kommunes kirkegårde. 1986. Folder, illustreret.
Aalborg. Parkforvaltningen: Aalborg Kommunes kirkegårde. Vejledning ved valg af gravsteder. 1988? 10 sider, illustreret.
3. *Magistrat: Social- og Sundhedsforvaltningen:*
Fra fødsel til-: Sociale Jægerkorps. Af Henrik Wulff & Flemming Midtgård. Aalborg Kommunes Ungdomscentre, 1988. 30 sider, illustreret.
4. *Magistrat: Undervisning og kultur:*
Fremtidens skole. 2. forsøgsår 1987/88, Filstedvejens Skole. 1988. 40 sider, illustreret.
Hylleberg, Stig: Filstedvejens Skole/Aalborg Kommune. (På vej mod Fremtidens skole. 1988, s. 139-144).
Konkret matematik, 2. klasse. Vester Mariendal Skole 1987-1988. 1988. 42 sider, illustreret.
Åbent dataværksted: Vesterkæret Skole - Aalborg. 1988. 28 sider, illustreret.
5. *Magistrat: Forsyningsvirksomhederne:*
Borgernes deltagelse- og påvirkningsmuligheder i de demokratiske beslutningsprocesser i kommunen. Af Anne Line Kjær Hansen m.fl. Danmarks Biblioteksskole. Aalborg, 1985. 221 sider + 7 bilag (28 sider). (Hovedopgave om varmeplanlægningens offentlighedsfase i Aalborg Kommune efteråret 1984).

Aalborg Universitetscenter

Rushåndbog '88- . Studenterrådet ved Aalborg Universitetscenter, 1988- .

Meddelelser fra styrelse og redaktion.

1989 afholdtes som sædvanligt 2 udflugter. Den store sommertur søndag 11. juni gik til Thy. Det første mål var Sjørring kirke og bispegravene på kirkegården. Derefter gik vi over landevejen og besøgte Sjørring volde, hvor formanden orienterede. Efter frokosten i Cafeteria Vorupør Landingsplads kørte vi til Vestervig kirke, som formanden gennemgik. Derefter gik turen ned gennem Thyholm til Humlum kro, hvor eftermiddagskaffen stod parat. På hjemturen til Aalborg ventede der deltagerne en ekstra overraskelse, idet vi besøgte Sahl kirke, hvor formanden gennemgik det berømte gyldne alter. En rigtig sommertur i det herligste sommervejr.

Den lille sommertur fandt sted lørdag 9. september og gik til Lerkenfeld, hvor vi blev budt velkommen af godsejer H. O. Kjeldsen, der selv fortalte gårdens historie, og hans frue viste venligt rundt indendørs. Dette besøg vakte stor begejstring hos de mange deltagere. Derefter kørte vi til Marina Cafeteria Hvalpsund, hvor eftermiddagskaffen ventede. Efter afholdt generalforsamling gik turen videre til den nyrestaurerede Vesterbølle kirke, hvor fru Mille Madsen, Vesterbølle, redegjorde for kirkens historie og for den foretagne restaurering.

På generalforsamlingen, der lededes af konsulent Jens Gravesen, aflagde formanden, rektor Kaj Løber, beretning om det forløbne år, og regnskabet blev forelagt af kassereren, sparekassedirektør S. Bugge Vegger. Begge dele godkendtes enstemmigt. Ved valgene genvalgte museumsinspektør Birthe Friis, sparekassedirektør S. Bugge Vegger og museumsdirektør Torben Witt. I stedet for afdøde amtskontorchef Carl Aage Larsen, hvis fortjenstfulde arbejde for Historisk Samfund formanden omtalte i sine mindeord, valgtes adjunkt Eva Auken, Suldrup. Lektor Karl Madsen og revisor Arne Pedersen genvalgte som revisorer.

Styrelsen har senere konstitueret sig med rektor Kaj Løber som formand, viceskoleinspektør Gunnar Rebstrup som næstformand og sekretær og sparekassedirektør S. Bugge Vegger som kasserer indtil 31.12.1989. Derefter fuldmægtig Anne Marie Møller Knudsen. Udgivelsen af denne årbog er varetaget af redaktionsudvalget, som består af seminarielektor Karl Nielsen, overlærer Svend B. Olesen, formanden og næstformanden.

Medlemmerne gøres opmærksom på, at foreningen har et lager af gamle årgange af årbøgerne. De sælges for kr. 50,00 pr. stk. Hvis man er interesseret i at sælge gamle årbøger, hører kassereren gerne herom.

Historisk Samfunds ledelse:

Rektor Kaj Løber, Aalborg, formand

Viceskoleinspektør Gunnar H. Rebstrup, Aalborg, næstformand og sekretær.

Sparekassedirektør S. Bugge Vegger, Farsø, kasserer indtil 31.12.1989.

Derefter fuldmægtig Anne Marie Møller Knudsen, Aalborg.

Museumsinspektør Birthe Friis, Hobro.

Overlærer Erik Hald, Aalborg.

Fru Valborg Larsen, Sulsted, Vestbjerg.

Seminarielektor Karl Nielsen, Ranum.

Overlærer Svend B. Olesen, Aalborg.

Museumsdirektør Torben Witt, Aalborg.

Forretnings- og redaktionsudvalg.

Kaj Løber, Birke Allé 3 D, 9200 Aalborg SV, tlf. 98 18 02 06.

Karl Nielsen, Nyvej 7, 9681 Ranum, tlf. 98 67 61 47.

Svend B. Olesen, Nr. Trandersvej 69, 9000 Aalborg, tlf. 98 12 59 72.

Gunnar H. Rebstrup, Birke Allé 8, 9200 Aalborg SV, tlf. 98 18 14 76.

S. Bugge Vegger, Gunderupvej 116, 9640 Farsø, tlf. 98 63 62 01.

postgirokonto 3 04 57 30. Efter 1.1.1990: fuldmægtig

Anne Marie Møller Knudsen, Linde Allé 1 A, 9000 Aalborg, tlf. 98 12 85 63.

Artikler og andet materiale vedrørende årbogen bedes sendt til formanden, Birke Allé 3 D, 9200 Aalborg SV.

Historisk Samfund har i det forløbne år - ligesom tidligere - modtaget tilskud til foreningens virksomhed fra staten, kommuner, institutioner, banker og sparekasser. For den interesse, der herved vises vort arbejde, bringer vi en hjertelig tak.

Kaj Løber.

Sammendrag af regnskabet

for tiden 1/1 1988 - 31/12 1988

INDTÆGTER:

Div. tilskud:		
fra kommuner	1.500,00	
fra pengeinstitutter	2.150,00	
Obels fam.legat, Sulsted-Aistrup Sparekasses legat	7.000,00	10.650,00
Indgået kontingent	rest, årbog 1987: 36.630,00	
	à conto årbog 1988: 59.300,00	95.930,00
Solgte bøger af ældre årgange	1.767,00	
Udflugterne: billetter, entre	6.425,00	
Indvundne renter, postgiro	136,86	
		114.908,86
Kassebeholdning ved årets begyndelse	22.043,60	
Balance		<u>136.952,46</u>

UDGIFTER:

Trykning af årbog:	rest, årbog 1987: 64.483,42	
	à conto årbog 1988: (udsendt 1/12 88) 25.000,00	89.483,42
Kuverter, girokort, brevkort	1.536,03	
Porto og fragt ved udsendelse af årbøger, samt porto ved medd. til medlemmerne	13.466,40	
Kontorartikler, annoncer, gaver	876,75	
Kontingent til Sammensl. af Lokalhistoriske Foreninger	3.000,00	
Andel i foredragsrække i samarbejde med lokalforeninger	3.600,00	
Udflugterne: bus, entre m.v.	5.000,00	
Debet-rente af sparekassekonto	1.143,20	
		118.105,83
Kassebeholdning ved årets slutning	18.846,66	
Balance		<u>136.952,46</u>

Status pr. 31/12 1988

AKTIVER:

Lager af ældre årgange, årbøger	32.000,00
Kontingentrestancer	40.700,00
Kassebeholdning, ultimo december	18.846,66
	<u>91.546,66</u>

PASSIVER:

Restgæld til bogtrykker (vedr. årbog 1988)	67.131,35
Balance (formue)	24.415,31
	<u>91.546,66</u>

Farsø, i Januar 1989
S. Bugge Vegger/kasserer

Undertegnede revisorer har d.d. revideret foreningens regnskab for tiden 1/1 1988-31/12 1988. Vi har gennemgået bilagene samt konstateret, at saldi for postgiro og sparekasse-konti stemmer overens med regnskabet.

Aalborg, den 1. august 1989
K. Madsen Arne Pedersen

INDHOLD

<i>Niels Jensen - billedskærer i Aalborg -1615-1645.</i>	
Af mag. art. Merete Bergild og cand. phil. Jens Jensen, Viborg	5
<i>En gård i Øster Sundby.</i>	
Af overlærer Svend B. Olesen, Aalborg	31
<i>Et bidrag til Støvring kros historie 1722-1922.</i>	
Af ingeniør Hans Gjedsted, Støvring	53
<i>Ved juletid og jul i Rostrup skole 1919.</i>	
Af Ejvind Fredsholm †, Haderslev	103
<i>Rebstrup Vandmølle.</i>	
Af Irene Fjelsten, Støvring	111
<i>Fra Veggerby til Okanogan, USA</i>	
Ved dyrlæge Ingv. Mølbjerg, Brøbst	127
<i>Litteratur om Himmerland og Kjær Herred 1988-1989.</i>	
Ved bibliotekar Jeppe Hansen, Det Nordjyske Landsbibliotek	149
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion</i>	157
<i>Sammendrag af regnskabet 1/1 1988 - 31/12 1988</i>	159

Kort i henhold til tilladelse fra Geodætisk Institut A 403/85.

S018303949